

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 8

Кам'янець-Подільський
2023

УДК 373.2(063)
С-91

Рецензенти:

Лабунець В.М., доктор педагогічних наук, професор, декан педагогічного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.
Галаманжук Л.Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методик дошкільної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Редакційна колегія:

Бахмат Н.В. доктор педагогічних наук, професор;
Гудима Н.В. кандидат філологічних наук, доцент;
Ковальчук О.В. кандидат педагогічних наук

*Рекомендовано до друку вченою радою
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
(протокол № ____ від ____ листопада 2023 р.)*

С-91 Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи.
Збірник наукових праць. Випуск 8. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редакційна колегія: Бахмат Н.В., Гудима Н.В., Ковальчук О.В. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В., 2023. 92 с.

ISBN

У збірнику наукових праць уміщено матеріали, які стали результатом науково-дослідної та пошукової діяльності науковців, викладачів, учителів і здобувачів закладів вищої освіти. Досліджено актуальні проблеми впровадження сучасних технологій в освітній процес дошкільної, початкової та вищої школи.

ISBN

УДК 373.2(063)

© Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2022

ЗМІСТ

Алхімова Дарина, Павлик Олена

Шляхи формування творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення 5

Бахмат Наталія, Сумарюк Наталія

Використання тренінгових занять у розвитку міжособистісних стосунків молодших школярів 9

Ватаманюк Галина

Сучасні методи активного навчання в системі підготовки фахівців дошкільної і початкової освіти 13

Войцеховська Вікторія, Дорож Ірина

Потенціал культурної спадщини українського народу як ефективний засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів 21

Гудима Наталія

«Щоденні 5» як засіб формування творчої особистості молодшого школяра на уроках словесності 27

Дорож Ірина, Миханчук Оксана

Місце самоосвіти та самоорганізації молодших школярів у концепції НУШ 35

Зорочкіна Тетяна, Підмогильна Лілія

Релаксаційна функція інформаційно-комунікаційних технологій як засіб допомоги дітям молодшого шкільного віку під час війни 39

Ковальчук Анатолій

Напрями та зміст діяльності вчителя щодо розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ 43

Ковальчук Ольга

формування навички усвідомленого читання у молодших школярів 49

Красій Тетяна

Використання методу Mindmapping як засобу візуалізації навчального матеріалу в початкових класах НУШ 54

Литвин Інна

Професійно-особистісна готовність майбутніх учителів початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами 57

Мартіна Олеся

Формування елементів національної свідомості молодших школярів у процесі навчання та виховання 60

Мелекєсцева Наталія

Формування soft skills молодших школярів у контексті мовно-літературної освіти 64

Московчук Людмила

Формування мотиваційно-організаційного компонента артистичних умінь молодших школярів на уроках музичного мистецтва 70

Московчук Людмила, Франко Тетяна

Методичні засади використання навчальної комп'ютерної програми «Наочна геометрія для початкових класів» на уроках математики 74

Нінова Тетяна, ЗДІР Дарина

Формування дослідницьких умінь молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами STEM-освіти 78

Олинець Тетяна

Формування англомовної фонетичної компетентності молодших школярів засобами скоромовок 81

Третяк Наталія, Калинчук Юлія

Організація дистанційного навчання в освітньому середовищі 87

Федоренко Аліна, Мовчан Валентина

Реалізація міждисциплінарного підходу до навчання молодших школярів засобами STEAM-освіти 95

Шнак Валентина, Мойсієнко Ірина

Досвід зарубіжних країн у підготовці вчителя початкової школи до професійної діяльності в умовах зміни освітньої парадигми 99

Дарина АЛХІМОВА,
здобувачка вищої освіти
Криворізького державного педагогічного університету

Олена ПАВЛИК,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри початкової освіти Криворізького державного
педагогічного університету

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ

Питання формування творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення є дуже актуальним і важливим для сучасної освіти з наступних причин. Навички зв'язного мовлення допомагають дітям відкривати себе, виражати свої ідеї та переконання. Здатність до творчого мислення і висловлювання власної індивідуальності стає все важливішою як у навчанні, так і в майбутньому житті. Уроки розвитку зв'язного мовлення можуть сприяти розвитку творчих здібностей дітей.

Сучасне суспільство дуже залежить від ефективного спілкування, особливо в онлайн-середовищі. Молодші школярі, які вчаться висловлювати свої думки і ідеї чітко і логічно, краще адаптуються до вимог сучасного інформаційного суспільства. Вивчення зв'язного мовлення сприяє розвитку критичного мислення у дітей, оскільки вони навчаються аналізувати інформацію, визначати її достовірність та значущість. Зв'язне мовлення є ключовим елементом навчання в будь-якій предметній області. Навички, отримані на уроках розвитку зв'язного мовлення, полегшують процес навчання в школі та поза нею. Уроки розвитку зв'язного мовлення допомагають дітям впевнено виступати перед аудиторією, розвивати власну особистість, самоповагу та віру в себе [6, с. 119].

Н. В. Іщенко та Т. В. Гордієнко [4, с. 134] вказують на те, що творча особистість відкрита до різних підходів та ідей. Вона може мислити нестандартно і здатна адаптуватися до нових ситуацій, не боячись експериментувати з різними підходами. Творча особистість молодших школярів може експресивно висловлювати свої думки,

почуття та ідеї. Дитина молодшого шкільного віку шукає способи виразу через мистецтво, слово, технології та інші засоби.

Творча особистість молодшого школяра починає розквітати завдяки умінням та навичкам, які постійно розширюються, дозволяючи дитині змінювати традиційні реалії та заносити їх в раніше невідомі контексти. Цей поступовий розвиток і здатність оперувати з отриманими знаннями надають дитині змогу розкривати свої творчі здібності, знаходити нові рішення та здійснювати креативні вчинки, стверджує В. В. Павленко [7, с. 74].

Творчі здібності молодших школярів є проявом їхньої своєрідності творчої індивідуальності. Кожна дитина має унікальні риси та потенціал для творчого самовираження, які формують її особистість і впливають на її розвиток. Творчість допомагає молодшим школярам виявляти свої ідеї, почуття та уявлення про світ, що робить їхнє навчання більш цікавим і продуктивним.

1. Різноманітність вираження: діти можуть виявляти свою творчість через різні форми, такі як малюнки, письмо, музика, танець, драматичне мистецтво тощо. Кожна дитина має власний стиль творчого вираження, що відображає її індивідуальність.

2. Новаторство: молодші школярі часто мають безмежну уяву та здатність дивувати навколишніх несподіваними ідеями та рішеннями. Їх творчість може допомагати знайти незвичайні способи вирішення проблем і завдань.

3. Експерименти: творчі діти не бояться експериментувати та ризикувати. Вони готові спробувати нові підходи та способи виконання завдань, що сприяє їхньому особистому і творчому зростанню.

4. Виявлення себе: творчість допомагає молодшим школярам відчувати себе унікальними та впевненими у своїх можливостях. Виявлення своїх здібностей допомагає дітям зрозуміти себе та свій потенціал.

Педагогічні умови для розвитку творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення відіграють важливу роль у сприянні творчому самовираженню та креативному мисленню учнів. Першою умовою є використання інтерактивних методів. Включення дітей до активної співпраці та взаємодії допомагає їм розвивати творчість і самостійність. Застосування методів, таких як мозковий штурм, групова робота, рольові ігри, сприяє залученню різних поглядів та ідей, що сприяє розвитку творчого мислення [5, с. 38].

До прикладу:

- 1) *Мозковий штурм*: вчителі мають запитувати дітей про різні способи вирішення проблеми або виконання завдання. Пошук альтернативних ідей сприяє розвитку творчого мислення.
- 2) *Рольові ігри*: діти можуть відігравати ролі персонажів з історій або ситуацій, що стимулює їх відчуття емпатії та допомагає розвивати фантазію.
- 3) *Групова робота*: робота у групах дозволяє об'єднати різні ідеї та допомагає дітям навчатися взаємодіяти та спільно розв'язувати завдання.

Другою умовою є сприяння самовираженню дитини. Важливо створити атмосферу, в якій діти відчують свободу виражати свої думки і емоції. Вчителі мають дозволяти дітям обирати теми для розповідей чи написання, допомагати відкривати їхні потенційні здібності і інтереси [3, с. 316].

До прикладу:

- 1) *Індивідуальні проекти*: вчителі мають дозволяти дітям обирати теми, які їх цікавлять, для написання оповідань чи розповідей.
- 2) *Дискусії*: вчителям варто запрошувати дітей обговорювати питання, висловлювати свої погляди та аргументи.
- 3) *Творчі завдання*: вчителям необхідно давати дітям можливість вибирати форму та стиль виразу для своїх ідей (розповідь, поезія, малюнок тощо).

Підтримка вчителем позитивної атмосфери у класі є третьою умовою. Вчителі повинні виступати як наставники та підтримувати дітей, навіть якщо вони допускають помилки. Позитивна атмосфера сприяє збереженню впевненості у своїх здібностях та бажанню творити [2, с. 21].

До прикладу:

- 1) *Похвала та визнання*: педагогам варто відзначати творчі досягнення дітей, підкреслюйте їхні сильні сторони та зусилля.
- 2) *Відкритість для помилок*: вчителі мають створювати атмосферу, де діти відчують, що можуть виражати свої думки навіть у разі неправильних відповідей.

До четвертої умови можна віднести створення вчителем різноманітних ситуацій для застосування творчих навичок. Вчителі можуть пропонувати різні завдання та ситуації, які вимагають застосування творчого мислення. Це може бути розв'язання нетривіальних завдань, написання оповідань або діалогів на певну тему, а також розгляд та аналіз різних точок зору [1, с. 279].

До прикладу:

- 1) *Проблемні ситуації*: варто запитувати дітей, як вони б вирішили певну проблему або ситуацію, підтримувати різні підходи та варіанти розв'язання.
- 2) *Сюжетні завдання*: педагоги мають давати дітям основний сюжет і дозволяти їм розширити його або змінити напрямок.

Ці умови допомагають створити стимулюючий та підтримуючий контекст для розвитку творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення. Вони сприяють розкриттю їхнього творчого потенціалу, розвитку вмінь висловлювати власні думки та ідеї, а також сприяють позитивному ставленню до навчання.

Отже, підводячи підсумки, можемо стверджувати про те, що розвиток творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення вимагає уваги та підтримки з боку педагогів та батьків. Створення сприятливих умов допоможе дітям розкрити свій потенціал та стати креативними, самовираженими та успішними у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. Чернігів: ЧНПУ, 2015. Вип. 125. С. 279-282.
2. Бабакіна О. О. Виховання творчої особистості учнів початкової школи шляхом використання інтерактивних технологій. *Наукові записки кафедри педагогіки*. Київ: Шкільний світ, 2013. Вип. 31. С. 21-27.
3. Білик Т. С. Творчі здібності молодших школярів засобами ігрових технологій. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти*. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. С. 316-320.
4. Іщенко Н. В., Гордієнко Т. В. Творчі здібності молодших школярів. Бердянськ: БДПУ, 2018. Ч. 1. С. 134-136.
5. Кельнер С. С. Шляхи розвитку творчих здібностей учнів. Усе для роботи. Луцьк: Луцький педагогічний коледж, 2015. № 15-16. С. 38- 55.
6. Міненко А. О. Дослідження актуальних питань розвитку творчих здібностей молодших школярів в педагогічній діяльності вчителя початкової школи. *Наука і освіта*. Київ: Шкільний світ, 2014. №8. С. 119-123.
7. Павленко В. В. Розвиток креативності молодших школярів. Житомир, 2017. 158 с.

Наталія БАХМАТ,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка;
Наталія СУМАРЮК,
магістрантка 2 курсу
спеціальності 013 Початкова освіта
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ЗАНЯТЬ У РОЗВИТКУ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Розвиток міжособистісних стосунків молодших школярів – надзвичайно актуальна проблема не тільки на сучасному етапі розвитку початкової освіти, оскільки ступінь сформованості цих взаємин впливає як на результативність навчання дітей, так і на процес їх соціалізації та розвитку особистості в цілому.

Для запобігання труднощів у спілкуванні та корекції взаємовідносин існують техніки соціально-психологічного тренінгу. У поведінковому тренінгу має сенс використовувати рольову гру, у психокорекційному – групову дискусію [3, с. 49].

Оскільки діти у віці 6-9 років ще більше сприймають ігрову діяльність, то і тренінги з розвитку міжособистісних стосунків повинні носити саме ігрову форму. Це дозволить у дітей розвинути інтерес не тільки до процесу навчання, але і більш м'яко підготувати до навчання в початковій школі, спілкування з однолітками і спілкування з дорослими.

Тренінги дозволять виявити цікавість до процесу навчання навіть у тих дітей, які замкнуті і не відразу йдуть на контакт, ігрові методи захоплюють процесом ігрового навчання або тренінгу.

Організація тренінгу у формі гри – ключ в організації виховання дитини. Будь-які ігрові тренінги тільки тоді дають результати, коли діти грають із задоволенням [7].

Заняття з дітьми молодшого шкільного віку з використанням елементів ігрового тренінгу проходять, або у вигляді сюжетно-рольової розвиваючої гри, або у формі тематичної гри, в яку включені ігри та вправи на розвиток у дитини сенсорних каналів сприйняття (слуху, зору, відчуття, нюху і дотику), або у формі тренінгу з включенням педагогічних прийомів з організації освітнього процесу, заснованих на елементах невербального

спілкування (мова жестів, міміки, звукових сигналів).

Ігровий тренінг є фундаментом для розвитку міжособистісних стосунків. Інформація, яку отримують діти при виконанні різних вправ, стає не тільки метою її вивчення, а й засобом для розвитку дитини як творчої особистості [1].

Розвиток міжособистісних стосунків через тренінг – досить новий вид взаємовідносин вчителя з учнями. Впровадження на позакласних заняттях елементів тренінгу покращує психологічну атмосферу в класі, сприяє формуванню товариську людину, що володіє словом і тілом, вміє слухати і розуміти свого партнера [3].

Є. Карпенко виділяє ще один різновид тренінгів – тренінгові ігри на згуртування, командну роботу. Це цілеспрямоване формування ефективної взаємодії людей в команді, через поліпшення соціального оточення, що дозволяє членам команди реалізувати їх потенціал відповідно до існуючих стратегічних цілей [5].

При проведенні тренінгів діти більш розкуті, якщо робота відбувається в групах і при цьому дитина має можливість ворухитися, то вже морально дитина заспокоюється і розкріпачується, оскільки немає більше суворо місця перебування, обмеженого партами.

К. Мілютіна пропонує таку характеристику діяльності дітей і дорослих під час ігрової тренінгової роботи, яка включає в себе компоненти (таблиця 1) [6].

Таблиця 1

Алгоритм (етапність) тренінгової роботи

Етапи тренінгу	Завдання	Ігри та вправи
Розминка	– створити позитивний емоційний фон; – зняти емоційну напругу; – згуртування групи.	«Градусник настрою», «Снігова куля», «Що я люблю робити», «Ніжні руки – добрий погляд – приємна посмішка», «Місто – привіт », «Вітаю, друже» та ін.
Основна частина	– актуалізувати прагнення учнів до пізнання себе і оточуючих; – підвести учнів до усвідомлення унікальності кожної людини; – допомогти усвідомити свої сильні і слабкі сторони, прийняти себе; – стабілізувати самооцінку; – створити розвинену систему комунікацій;	«Змалюй емоцію», «Броунівський рух», «Болото», «Сіамські близнюки», «Вавилонська вежа», «Важка ноша», «Я хочу запросити», «Коробка переживань», «Сліпий і поводитир» та ін.

Заключна частина	– зняти у дітей емоційний, м'язовий і інтелектуальна напруга (релаксація); – стимулювати дітей до аналізу процесу спілкування, усвідомлення і обговорення своїх почуттів в процесі взаємодії; навчити дітей навичкам рефлексії.	«Спасибі за приємний день», «Слухаємо тишу», «Райський сад», «Що нового», «Дякую тобі за ...» та ін.
------------------	--	--

Виділяють методи і прийоми технології групової психологічної підтримки молодших школярів:

- рольові методи, що включають в себе – рольову гімнастику і психодрами (прийняття дитиною ролей, різного за змістом і статусу, програвання ролей, протилежних звичайним тощо);

- психогімнастичні ігри (спрямовані на прийняття свого імені, прийняття своїх якостей характеру, прийняття свого минулого, сьогодення і майбутнього, прийняття своїх прав і обов'язків);

- комунікативні ігри:

- 1) завдання, спрямовані на формування у дітей уміння побачити в іншій людині його гідність і давати іншому вербальне і невербальне «погладжування»;

- 2) ігри та завдання, що сприяють поглибленню усвідомлення сфери спілкування;

- 3) завдання, що навчають вмінню співпрацювати;

- терапевтичні метафори (призведе до засвоєння ними основної ідеї – в складній ситуації необхідно шукати ресурси всередині самого себе, тим самим, формуючи «механізм самодопомоги»);

- емоційно-символічні методи (групове обговорення різних почуттів і спрямоване малювання);

- релаксаційні методи (вправи, засновані на методі активної нервово-м'язової релаксації, дихальні вправи і вправи, засновані на візуально-кінестетичній техніці. Метод нервово-м'язової релаксації передбачає досягнення стану релаксації через чергування сильного напруження і швидкого розслаблення м'язів. З дихальних технік використовуються глибоке дихання і ритмічне із затримкою) [6].

Результативність та ефективність групової роботи з дітьми можна виявити шляхом обстеження перед початком і після закінчення курсу занять.

Для виявлення результатів тренінгу у формі гри використовується

наступний інструментарій:

- оцінка дітей педагогами, батьками (анкетування, опитування);
- обстеження дітей психологом (вивчення емоційно особистісної сфери) [2].

Результативність групової роботи дітьми може бути оцінена за такими показниками як: рівень тривожності дітей; рівень емоційного благополуччя; рівень сформованості соціально-комунікативних навичок; рівень самооцінки тощо.

Можливі зміни, в результаті тренінгової роботи з молодшими школярами:

- усвідомлення власних емоційних станів, уміння диференціювати емоції оточуючих, переводити емоції в словесний план;
- сформованість у дітей позитивного ставлення до себе, впевненість у своїх силах, підвищення самооцінки;
- зниження рівня тривожності, агресивності, збутися страхів;
- оволодіння дітьми найпростішими навичками зняття психоемоційного та м'язового напруги [2].

Тренінг покликаний допомогти дитині усвідомити своє реальне «Я», підвищити її самооцінку та розвинути потенційні можливості, відреагувати внутрішні конфлікти, страхи, агресивні тенденції, зменшити занепокоєння і почуття провини.

У процесі взаємодії учні допомагають один одному взяти на себе відповідальність за побудову міжособистісних стосунків, набути досвіду побудови стосунків з іншими людьми у взаємно задовольняє манері. Спостерігаючи за іншими дітьми, молодший школяр знаходить сміливість, необхідну для того, щоб спробувати зробити те, що йому хочеться [4].

Діяльність педагога у проведенні тренінгу має бути спрямована не на цілий клас, а на кожного його члена окремо.

До організаційно-педагогічних умов використання тренінгових занять у розвитку міжособистісних стосунків молодших школярів можна віднести:

- наявність сприятливого ставлення до дітей, побудова позитивних взаємин в класі в ситуації «тут і зараз»;
- створення умов для психологічного комфорту кожного учня;
- створення партнерських взаємин між учителем і учнями;
- використання як засобу організації міжособистісної взаємодії колективну діяльність, що дозволяє розвивати і покращувати навички комунікації в учнів;

– стимулювання культури спілкування в системі міжособистісних стосунків молодших школярів.

Таким чином, тренінг є найбільш продуктивним засобом, відповідним цілям і завданням дослідження з розвитку міжособистісних стосунків у молодшому шкільному віці.

Список використаних джерел

1. Андрушко Я. С. Психокорекція : навч.-метод. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2017. 212 с.
2. Баришполь С.В. Психологічні ігри з елементами тренінгів у початковій школі: вчителю та психологу. Харків : Вид. група «Основа», 2020. 160 с.
3. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник : у 2 т. 5- те вид., виправл. і доповн. Львів : Апріорі, 2016. Т. 2. 358 с.
4. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Теорія та практика психологічних тренінгів. Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2019. 209 с.
5. Карпенко Є. Основи психотренінгу: навч. посібник. Дрогобич : Видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2015. 78 с.
6. Мілютіна К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : [навч. посіб.]. Київ : МАУП, 2019. 192 с.
7. Сараєва О. Дитячий колектив : психолого-педагогічний вимір проблеми // Людинознавчі студії. Вип. 31. 2015. С. 281-292.

Галина БАТАМАНЮК,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

СУЧАСНІ МЕТОДИ АКТИВНОГО НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, орієнтація на нову освітню парадигму, поширення інноваційних процесів в освіті поглиблюють протиріччя між вимогами до рівня підготовленості фахівця і наявним рівнем його професійно-педагогічної підготовки. Вирішення цієї проблеми можливе за умови якісної підготовки майбутніх педагогів, які б володіли ґрунтовними знаннями, мали

розвинені педагогічні здібності, досконалі професійні вміння, професійну самосвідомість. Якість освіти залежить від вибору викладачем педагогічного інструментарію – форм, методів, прийомів засобів навчання, спрямованих на зацікавлення слухачів до теми, перетворення пасивної аудиторії на активних учасників заняття. Ефективними в цьому контексті є методи активного навчання, мета яких – активізація здобувачів освіти через налагодження міжособистісної взаємодії та взаємодії з педагогом. Така організація роботи сприятиме вирішенню пізнавальних і соціально-професійних завдань, що й актуалізує обрану тему дослідження.

Мета статті – розкрити сутність інтерактивних методів навчання в системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дітей дошкільного віку та вчителів початкової школи.

Особливості професійної підготовки фахівців дошкільної освіти досліджували А. Богуш, Г. Беленька, Н. Грама, Т. Поніманська, Т. Танько, О. Федій та ін. Проблема підготовки майбутнього вчителя досліджувалася вченими – М. Богданович, С. Бреус, М. Вашуленко, К. Волинець, О. Дубасенюк, А. Киричук, В. Скрипченко, О. Савченко, В. Сухомлинський, Т. Троцько, К. ушинський та ін.). Загальнотеоретичним і науково-практичним проблемам інноваційної парадигми у вищій школі, окремим сучасним формам і технологіям активного навчання, досвіду та перспективам їх використання в освітній практиці присвячені наукові дослідження А. Алексюка, І. Доброскок, Г. Клімової, Г. Коцури, С. Нікітчиної, В. Кременя, В. Ільїна, С. Пролєєва, М. Лисенка, П. Сауха та ін.

Теоретичні засади застосування сучасних технологій в освітньому процесі вищої школи розкрито у працях І. Богданової, А. Вербицького, О. Козлова, М. Разу, В. Семиченко, С. Сисоєвої, Ю. Сидоренко, П. Щербаня та інших дослідників. Активні методи навчання в школі інтенсивно розробляли такі вчені, як Л. Асімова, О. Баєва, Н. Богомолова, Ю. Ємельянов, В. Захаров, Е. Михайлова, В. Платанов, А. Панфілова та ін., закордонні спеціалісти Т. Альберг, К. Роджерс, Л. Б्राдфорд, К. Бенне, Дж. Стюарт, К. Фопель та ін. Науковцями доведено, що активне навчання здійснюється через інтерактивні методи, які стимулюють інтерес до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, сприяють оволодінню етапами навчальної діяльності, розвитку критичного мислення, росту впевненості у власні сили, розвитку самостійності, формуванню позитивної Я-концепції, розвитку креативності [6].

Активне навчання – це навчання, що спонукає здобувачів освіти до участі у виробленні пізнавальної інформації і пробуджує особисту відповідальність за те, що вони роблять. До активних методів відносять: бесіди, відкритий мікрофон, пошук інформації, виконання індивідуальних творчих проєктів, вікторини, рішення кросвордів, захист творчої роботи тощо. Інтерактивне навчання (інтерактив – англ. – взаємний акт; інтерактивний – здібність взаємодіяти чи знаходитися у режимі бесіди, діалогу з чимось або з кимось – людиною) – це навчання через спілкування, або ж діалогове навчання. За умов інтерактивного навчання здобувачі освіти активно взаємодіють між собою і викладачем, використовуючи моделювання життєвих і професійних ситуацій, ролеві ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв’язання проблем. Інтерактивне навчання – це навчання, у якому змінюється роль викладача і його функції. В інтерактивному навчанні, викладач є не тільки носієм інформації і певної суми знань, завдання якого передати ці знання, а проєктувальником і консультантом, який постійно й активно стимулює студента до самостійної творчої роботи. Крім того, інтерактивна діяльність передбачає організацію і розвиток такого спілкування, яке веде до взаєморозуміння, взаємодії, до сумісного рішення загальних, але значимих для кожного учасника задач.

Інтерактивному навчанню притаманні такі характеристики, як: опанування великого обсягу нового матеріалу за короткий час; включеність та активність (у роботі задіяні всі слухачі, відпрацьовується вміння працювати у групі (команді); наявність партнерських відносин суб'єктів навчання; формується позитивне ставлення до опонента та навички толерантного спілкування (кожен має можливість пропонувати свою думку); створення комфортних та сприятливих умов навчання; спеціальна організація та різноманітність форм роботи; розвиток здібності самостійно приймати рішення, знаходити нестандартні варіанти розв’язання виховних особистісно-орієнтованих ситуацій; хід та результат професійної підготовки набуває особистісно-орієнтованого значення для всіх учасників навчального процесу; майбутній фахівець відчуває власну успішність, набуває статусу суб'єкту взаємодії, бере участь у процесі навчання на засадах власної освітньої траєкторії.

За дидактичною спрямованістю розрізняють такі групи інтерактивних методів навчання: передавання інформації, ведення дискусії, вдосконалення вмінь, засвоєння знань про процеси,

спостереження процесів, розв'язування проблем, імітаційні технології.

Види інтерактивних методів та рекомендації до їх використання (за Н. Мосол) подано в таблиці 1.

Таблиця 1.

№ з/п	Групи інтерактивних методів	Види інтерактивних методів	Рекомендації до використання
1	Передавання інформації	Вступне слово, вступ до дискусії, доповідь, лекція із візуалізацією, дискусія на панелі, матеріали для самостійного вивчення, інструкції, аудіо та відеоматеріали	Майже у кожному вступі до навчального матеріалу і наступних методів, під час подання нового матеріалу
2	Ведення дискусії	Дискусія, оксфордські дебати, списки можливостей (опитувальник «5» з «25»)	Стосується як ознайомлення з матеріалом, так і його поглиблення в поєднанні із власним досвідом групи.
4	Вдосконалення вмінь	Комплекти завдань, комплекти проблем, тренінг, вправління	Під час проведення вправ простих і повторюваних мануальних і розумових дій.
5	Спостереження процесів	Затримання дій, «акваріум» гра «X і Y»	Для реагування на внутрішньо групові процеси
6	Розв'язування проблем	«Мозковий штурм», техніка номінальних груп, метод генерації ідей 6-3-5, консультації	Для навчання розв'язування індивідуальних та групових проблем, для навчання приймання демократичних рішень
7	Імітаційні технології	Ситуаційні вправи, імітації, рольова гра, сценарії проблем	Для отримання знань про суспільні процеси та механізми, а також власну поведінку в групі, для випробування здобутих вмінь, зокрема міждисциплінарних, для активізації мотивації

Особливого ефекту освітньому процесу надають такі методи інтерактивного навчання, як: дискусії, метод проєктів,

ОДГ(організаційно-діяльна гра), рольові та ділові ігри, метаплан, тренінгові заняття, командні конкурси і змагання. кейс-дослідження (аналіз конкретних ситуацій, ситуативний аналіз); робота за формулою ROPS, тренінги, сократичний діалог, інтерактивна екскурсія, відео-конференція, фокус-група [5]. Розглянемо окремі з них.

Метод кейсів – це інтерактивний метод навчання, який використовується для того, щоб задіяти комунікативні та творчі здібності слухачів, навчити їх здобувати знання та сформувати компетентності. Суть методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень здобувачами освіти з певного розділу навчальної дисципліни. Кейси (ситуаційні справи) мають чітко виражений характер і мету. Вони пов'язані з проблемою або ситуацією, яка існувала чи існує на часі. Це завжди моделювання життєвої ситуації і рішення учасника кейсу, яке є відображенням його рівня компетентності. У кейс-технології не даються конкретні відповіді, їх необхідно знаходити самостійно. Це дозволяє студенту, спираючись на власний досвід, формулювати висновки, застосовувати на практиці одержані знання, пред'являти власний (або груповий) погляд на проблему. В кейсі проблема представлена в неявному, схованому вигляді, як правило, вона не має однозначного вирішення. Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, необхідний для засвоєння при вирішенні цієї проблеми. Кейсом також називають спеціальний набір навчальних матеріалів, пред'явлених здобувачу для вивчення. Цілі кейс-технологій – аналіз інформації (самостійно та у складі групи); пошук ключових проблем запропонованого завдання; пошук відомостей, необхідних для вирішення завдання; пошук та оцінка альтернативних шляхів розв'язання завдання; обрання найкращого рішення і складання плану дій. Основні етапи кейс-методу – пред'явлення кейсу педагогом; індивідуальне вивчення кейсу кожним членом групи; розробки варіантів індивідуальних рішень; обговорення варіантів індивідуальних рішень в кожній підгрупі; підготовка до обговорення і дискусії.

Існують такі типи кейсів: кейс-випадок, кейс-вправа і кейс-ситуація. Кейс-випадок – це короткий кейс, який розповідає про окремий випадок. Його можна використовувати під час заняття для того, щоб проілюструвати певну ідею або підняти питання для обговорення. Даний кейс можна прочитати дуже швидко і тому здобувачам освіти не

треба готуватися вдома. Кейс-вправа – надає можливість застосувати на практиці здобуті навички. Найчастіше використовується там, де необхідно провести кількісний аналіз. Кейс-ситуація – класичний кейс, що вимагає від учасника освітнього процесу аналізу ситуації. В ньому найчастіше ставиться запитання: «Чому ситуація набула такого розвитку і її можна вирішити?».

Кейс-метод застосовується нарівні з іншими методами викладання. Чим вищий рівень освітньої програми, тим легше та ефективніше працювати з кейсами. У навчанні необхідно дотримуватися певних правил складання кейсу, брати до уваги особливості роботи з кейсом у різних вікових групах (класах, академічних групах), дотримуватися організаційних правил роботи над кейсом у групі, правильно визначити роль викладача, оскільки під час використання кейс-методу вона зводиться до мінімуму, – він спостерігає, регулює, підбадьорюючи та відмічаючи сильні і слабкі сторони рішень. При використанні кейс-методу оцінки в балах не виставляються, а лише оцінюється рівень участі студентів у роботі. Кейсом, наприклад, може бути проблемна ситуація (педагогічна задача) із життя дитини в садку чи школі, яка потребує рішення з боку педагога. Студентам потрібно знайти й обговорити причину її виникнення, стан і статус дитини в цій ситуації, намітити шляхи її вирішення на різних рівнях (педагогічний, дитячий і батьківський колективи), прорахувати можливі реакції з боку вказаних рівнів і можливі відповіді на них та пропозиції, запропонувати можливі рішення і вибрати краще з них. Відтак, актуалізується комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, поєднується навчальна, аналітична і виховна діяльність, вміння працювати в команді. Щоб ситуація, описана в кейсі була напруженою, конфліктною, навіть драматичною і вимагала прийняття швидких рішень, має бути вагомою мета її створення. Отже кейс – це одночасно і вид завдання, і джерело інформації для його виконання, в основі яких лежить проведення бесіди, дискусії під керівництвом викладача. Алгоритм роботи за кейс-методом такий: підготовка до заняття педагога та домашня робота здобувачів освіти; організаційна частина і видача кейсу; індивідуальна самотійна робота студентів з кейсом; отримання додаткової інформації; перевірка засвоєння теоретичного матеріалу на цю тему; робота студентів у мікрогрупах; дискусія (колективна робота студентів); оформлення студентами результатів роботи; підсумок викладача [1].

Робота за формулою POPS – інтерактивний прийом зворотного зв'язку, який дозволяє побудувати свій виступ коротко, лаконічно, аргументовано, з усіма відповідними висновками, що, безумовно, викликає інтерес у одногрупників і спонукає їх до ділової суперечки. POPS містить в собі 4 важливих компоненти, які представляють собою розшифровку перших букв даної аббревіатури і є необхідними елементами для побудови тексту. Р – позиція (необхідно висловити свою власну думку з проблеми. Для цього можна використовувати такі формулювання: «Я вважаю, що ...», «На мій погляд, ця проблема заслуговує / не заслуговує уваги», «Я згоден з ...»). О – обґрунтування, пояснення своєї позиції (необхідно привести всі можливі аргументи, що підтверджують вашу думку. Відповідь має бути обґрунтованою і включати моменти з вивченого курсу або теми, розгорнуті визначення і поняття. У цьому блоці основне питання: чому ви так думаєте? А це означає, що починати розкриття його слід зі слів «Тому що ...» або «Так як ...»). Р – приклади (для наочності і підтвердження розуміння своїх висловлювань необхідно навести приклади не менше 3-х фактів. Цей пункт розкриває вміння у студентів довести правоту своєї позиції на практиці. У якості прикладу можна використовувати власний досвід, або ж надуману історію, переконливі знання із вивчених курсів. Мовні кліше, використовувані на цьому етапі такі: «Наприклад ...», «Я можу довести це на прикладі ...»). S – судження (наслідок або умовивід). Цей блок є підсумковим, він містить остаточні висновки, що підтверджують висловлену позицію. Початок пропозицій в ньому може бути таким: «Таким чином ...», «Підводячи підсумок ...», «Тому, що ...», «Виходячи зі сказаного, я роблю висновок про те, що ...» [2].

Метод «сократичний діалог» передбачає постановку особливих питань у процесі бесіди, які сприяють роботі мислення, концентрації уваги, адекватній оцінці поточної дискусії і своєї ролі в ній. Ці питання повинні замінювати собою будь-які спроби утвердження істини, оскільки саме через них співрозмовник сам приходить до необхідного розуміння речей, створюючи істину самотійно. Техніку Сократа можна використовувати у будь-якому виді словесної взаємодії людей: розмовах, конфліктах, дискусіях, обговореннях тощо. За допомогою цієї техніки можна ефективно висловлювати звинувачення, докори, а також протидіяти будь-якому психологічному тиску. Сократичний діалог складається з трьох етапів – згода, сумнів, аргументація. Результат аналогічно виражається у трьох формах – ви домагаєтеся того, що співрозмовник стає менш суперечливим, ви адекватно озвучуєте власну

точку зору, знаходите найбільш ефективний підхід до аргументів співрозмовника [3].

Дебати – один з інтерактивних видів діяльності, для якого характерне зіткнення позицій, одна з яких одержує перевагу в результаті обміну аргументами. У дебатах формується вміння протистояти аргументам, розвивається інтелектуальна навичка – не висловлювати думку, не вислухавши всіх аргументів, – що утримує людину від скороспішних висновків. Процес дебатів має більше значення, ніж результат. Перебіг дебатів включає: оголошення теми, представлення сторін (одна стверджує, інша – заперечує), аргументи, підтримку і докази, спростування, рішення експертів [5].

Інтерактивна екскурсія – це організація екскурсійного процесу таким чином, щоб усі його учасники стали залученими до процесу пізнання, мали можливість розуміти та рефлексувати з приводу того, яку інформацію вони отримують. Звичайна екскурсія обмежується лише спогляданням експонатів та сприйманням інформації. Особливістю інтерактивних екскурсій є те, що вони залучають учасників до активної взаємодії з екскурсоводом та експонатами. Це посилює сприйняття, емоції учасників і робить екскурсію корисною та цікавою. Сучасна інтерактивна екскурсія – це справжнє театральне дійство, віртуальна подорож або квест, в якому взяти участь можуть самі екскурсанти, не зважаючи на встановлені заборони працівників музею [4].

Отже, інтерактивне навчання – навчальний процес, що ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації і становить соціально мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Інтерактивні методи навчання – ефективні способи прищеплення любові до професії, формування професійних знань та вмінь, а також умінь працювати в команді, приймати спільні рішення, зосереджуватися на суттєвому у взаємодії з іншими учасниками. Найбільш доцільними для використання у підготовці фахівців дошкільної та початкової освіти є: метод кейсів, сократичний діалог, робота за формулою POPS, дебати, інтерактивні екскурсії тощо. Усі ці методи, спрямовані на формування комунікативної і професійної компетентності майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі: методичний огляд / Уклад. Л. А. Якимова. Київ : Персонал, 2010. 32 с.
2. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология

професійно-орієнтованого навчання. URL :
<https://evolkov.net/case/case.study.html> (дата звернення: 23. 09. 2023р.)

3. Заочна інтерактивна екскурсія як метод навчально-пошукової роботи та виховного впливу на молодших школярів. URL :
<http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova10/subor/Hordiienko.pdf> (дата звернення 30 .09. 2023р.).

4. Інтерактивні технології – нові підходи
<http://rpl.ucoz.com/MetodRobota/Scarb/InteraktyvTehnology.pdf> (дата звернення 13.09.2022р.).

5. Сократичний діалог. Що це таке? URL :
<https://eab.com.ua/sokratichnii-dialog-sho-ce-take-i-de-iogo-zastosovuyvati>
(дата звернення 02. 10. 2023р.).

6. Формула POPS. Вчимося відстоювати свою життєву позицію.
URL : <https://pedsovet.su/publ/205-1-0-5764> (дата звернення 13. 10.2023р.)

Вікторія ВОЙЦЕХОВСЬКА,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Початкова освіта
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
Ірина ДОРОЖ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

ПОТЕНЦІАЛ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні у ХХІ ст. сказано «Освіта спрямована на втілення в життя української національної ідеї. Вона підпорядкована консолідації українського народу в українську політичну націю, яка прагне жити з усіма народами і державами світу у співдружності. Освіта виховує громадянина і патріота України, прищеплює любов до української мови та культури, повагу до народних традицій» [1]. Саме тому виникає потреба у

залученні учнів початкових класів до ознайомлення з українськими народними традиціями і звичаями.

Нові вимоги, які ставить перед закладами освіти суспільство, зобов'язують вчителів початкової школи вивчати культурну спадщину свого народу. Перед педагогами стоїть одне із найважливіших завдань – через свій предмет передати школярам увесь багаж народної мудрості, розкрити скарби великого українського народу, його минуле, сучасне і майбутнє. Саме уроки технології мають значний потенціал для національно-патріотичного виховання тому, що на цих уроках здобувачі початкової освіти зможуть ознайомитися з різними видами декоративного мистецтва українського народу, їхніми традиціями, обрядами, особливостями побуту, облаштуванням житла, етикетом гостинності тощо.

Проблему національного виховання, формування національної свідомості досліджували українські педагоги (І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський); сучасні вчені (О. Вишенський, П. Кононенко, М. Стельмахович); мистецтвознавці та фольклористи (Д. Антонович, Б. Грінченко). Однак аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що науковці переважно досліджували окремі шляхи підвищення ефективності виховного впливу уроків технологій та методи в загальному контексті технологічної освіти. Проблемі розкриттю потенціалу культурної спадщини українського народу на уроках технологій у початкових класах приділяється незначна увага з боку науковців та педагогів.

Метою статті є підкреслити необхідність використання потенціалу культурної спадщини українського народу для більш ефективного розвитку творчих здібностей молодших школярів.

У Національній бібліотеці України імені Ярослава Мудрого знаходимо інформацію про те, що «культурна спадщина кожного народу це не лише сукупність успадкованих сучасниками культурних цінностей від попередніх поколінь. Це джерело життя, з якого черпає кожна нація, кожен народ і без якого неможливий успішний розвиток держави» [2]. До матеріальної культурної спадщини ми відносимо: пам'ятки, ансамблі, визначні місця, вміст бібліотек, музеїв, архівів; архітектурні будівлі (церкви, монастирі, замки, палаци) та інші культурні та архітектурні пам'ятники. До нематеріальної культурної спадщини відносимо усні традиції (епоси, перекази, легенди) та форми вираження (наприклад, мова); виконавське мистецтво (музика, спів, танці, театр тощо); звичаї, обряди, святкування; знання та практики, що стосуються

природи та всесвіту (народна мудрість, медицина); традиційні ремесла. Нематеріальна культура є важливим складником традиційного способу життя, носієм історичної пам'яті, джерелом культурної спадщини народу.

Ще В. Сухомлинський переконував нас в тому, що «справжньою особистістю людина може стати тоді, коли добре оволодіє материнською мовою, знатиме усну народну творчість, історію і культуру свого народу, а ще буде дбайливо оберігати природні багатства рідної землі. Сформуванню такої особистості вчителів допоможе широке використання в навчально-виховному процесі українського фольклору, в першу чергу, казок, легенд, пісень» [3, с. 509].

У своїй статті І. Синетар та В. Тягур зазначають, що «школа повинна бути не тільки навчальним закладом, вона має бути школою національного відродження, осередком виховання майбутніх національно свідомих громадян України» [4, с. 60].

Г. Бучківська переконана, що «зневажливе ставлення до національної культури, пам'яті народу, призводить до занепаду культури, а відтак і до знищення нації. Протидіяти цьому повинна передовсім українська школа, відповідна система навчання та виховання дітей і молоді. Саме вчителі мають максимальні можливості створення оптимального середовища для існування» [5, с. 13].

Таким чином, важливими завданнями закладу освіти є відродження традицій, збереження родинних звичаїв, обрядів, забезпечення духовної єдності поколінь та залучення учнів до історії та культури свого народу.

У статті В. Титаренко розділяє думку Б. Неменського, що «народне мистецтво, є тим початком шляху, з якого дитина має вирушати у багатоманітний світ мистецтва й світової художньої культури. Саме тому, вчителів початкової школи, доцільно якнайповніше забезпечувати учням повноту відчуття і глибоке усвідомлення художньої спадщини рідного краю» [6, с. 36].

У своїй статті автор Н. Вересоцька доносить до нас, що «наскрізне наповнення змісту навчання молодших школярів знаннями з декоративно-ужиткового мистецтва спрямоване на широкий розвиток їхніх творчих здібностей і таланту естетичної художньої культури, національної самосвідомості, формування професійної майстерності, завдяки чому вони стають носіями традицій, творцями і продовжувачами самобутньої художньої культури українського народу» [7, с. 27].

Цінним для нашого дослідження є погляди молодої дослідниці Н. Лалак. У своїй статті вона зазначає, що «діяльність молодших школярів на уроках трудового навчання, пов'язана з вивченням декоративно-ужиткового мистецтва є художньо-творчою, і саме в ній формуються здібності особистості. Організація декоративно-ужиткової діяльності учнів починається з підготовки до сприймання образного змісту оригіналів народного мистецтва. Демонстрування на уроках вишивок, мережива, кераміки з розписом, предметів, оздоблених різьбою по дереву збуджує цікавість учнів, бажання творити. Тільки усвідомивши поетичну красу і гармонію світобачення народного майстра, дитина починає розуміти цінність і неповторність кожного твору. Важливо, щоб діти не лише самі творили за зразками народного мистецтва, а й знали про походження цього мистецтва, історію розвитку народних промислів. Бесіди з учнями, демонстрування посібників, навчальних таблиць і фотографій, презентацій та відеоматеріалів треба проводити так, щоб показати всю різноманітність видів народної творчості, емоційно й переконливо розповісти про їх значення та естетичні якості» [8, с. 153].

Дійсно, на думку Т. Гілберт на таких уроках технології «у процесі художньо-трудової діяльності в учнів початкових класів розвиваються вольові якості, окомір, просторове уявлення, образна пам'ять; формується цілеспрямованість і наполегливість, бажання довести розпочату роботу з проектування, виготовлення і декорування виробів до логічного завершення. Уроки технології у початкових класах, особливо художньо-трудова діяльність, активізують процес самостійного узагальнення та систематизації одержаних і набуття школярами нових знань, умінь і навичок. Така діяльність дає змогу висувати нові ідеї, проекти, утілюючи їх у матеріалі, що сприяє формуванню в учнів правильної самооцінки власних інтелектуальних, фізичних і матеріальних можливостей. Такий доволі складний для молодшого школяра процес здійснюється шляхом багаторазового прийняття рішень, аналізу й оцінки результатів власної художньо-трудової діяльності» [9, с. 22].

Під час занять з технології, вчителів доцільно використовувати як групові так і індивідуальні форми організації завдань. Саме під час групових форм роботи відбувається засвоєння принципів колективних стосунків, перетворення їх із зовнішніх у внутрішні. Здобувачі початкової освіти поступово відкривають для себе красу колективної праці, навчаються відчувати радість колективних успіхів.

Під час проведення занять з технології вчителів необхідно використовувати методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності, а саме: словесні (пояснення, інструктаж, розповідь, бесіда), наочні (ілюстрування, демонстрація), практичні (вправи, графічні роботи). Для більшого зацікавлення учнів декоративним мистецтвом, вчителів потрібно створювати ситуації інтересу, ситуації новизни.

Такий підхід сприятиме успішному оволодінню школярами початкових класів досвіду розуміння основ народного декоративно-ужиткового мистецтва, розширенню уявлень про види народної творчості, цілісність й своєрідність, ансамблевість декоративно-ужиткових виробів.

У позанавчальний час знайомство з декоративно-прикладним мистецтвом та культурним надбанням людства загалом має здійснюватися такими формами навчання і виховання, як заняття в художніх гуртках, екскурсії, зустрічі з народними майстрами, виставки творчих робіт учнів, відвідування музеїв, картинних галерей та ін.

Є. Антонович у посібнику для студентів педагогічних інститутів, запевняє, що «завдяки проведенню бесід, організації сприйняття художніх творів, відбувається розвиток художньої спостережливості, художнього бачення, зорової пам'яті і накопичення художніх знань. Виконання спеціальних вправ на заняттях з декоративно-ужиткового мистецтва на відчуття лінії, форми, кольору під зображення виробів декоративно-ужиткового мистецтва допомагає формуванню морально-естетичного світогляду. Вивчення основ зображення орнаментів, вишивки, писанок передбачає надання необхідних теоретичних знань про вироби декоративно-ужиткового мистецтва, а також розкриття теоретичних аспектів зображення цих виробів на площині, в об'ємі, за уявою тощо» [10, с. 167].

На нашу думку, знайомство учнів початкових класів з культурною спадщиною свого народу на уроках технологій, можна здійснювати також через музичний фольклор. Важливість його полягає у тому, що він позитивно впливає на розвиток емоційних проявів та активного спілкування учнів між собою та з дорослими; сприяє вивченню рідної мови, культури та звичаїв свого народу; розвиває музично-творчі здібності, інтелект, самосвідомість школярів.

Музично-естетичне виховання, засноване на використанні фольклорних здобутків, має універсальний характер, може ефективно використовуватися в роботі з дітьми різного віку та ступеню розвитку.

Вплив засобами музичного фольклору активізує центри уваги, пам'яті, мислення, мовлення, водночас гармонізує особистість.

Для досягнення кращих результатів виховного ефекту на уроках технологій засобами музичного фольклору, вчителів необхідно дібрати спеціальний музично-фольклорний навчальний матеріал, його систематизувати і подати учням через музичні образи, поєднуючи слухове й візуальне сприймання знань.

Таким чином, проблема розвитку творчих здібностей учнів початкових класів засобами культурної спадщини українського народу на сучасному етапі набуває особливої актуальності й гостроти, оскільки пов'язане з формуванням різносторонньої, активної, дієвої особистості, яка володіє творчим мисленням. Успіх можливий лише за умови створення цілісної системи, спрямованої на вивчення етнокультури, мистецьких традицій українського народу, застосування педагогічних умов, організаційних форм, методів і засобів, котрі поєднують у собі традиції та інновації, інтегрований зміст навчання.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: проект. Київ : Шкільний світ, 2001. 24с.
2. Скарбниця нації: українська культурна спадщина (Матеріальна культурна спадщина)/ Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL:<https://nlu.org.ua/event.php?id=1961> (Дата звернення 24.10.2023)
3. Сухомлинський В. Сто порад учителям. Вибр. твори у 5т. Київ, 1976. Т. 2. С. 419-654.
4. Синетар І. Тягун В. Значення національних традицій у трудовому вихованні учнів початкової школи. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі* : зб. тез та доповідей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених і студентів / ред. кол. В.Кобаль та ін. Мукачєво, 2016. С.59-61.
5. Бучківська Г. З досвіду підготовки майбутніх учителів початкових класів у галузі народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Актуальні питання мистецької педагогіки*: зб. наук. Праць / гол. ред. І. М. Шоробура. Хмельницький : ФОП Стрихар А. М., 2018. Вип 7. С. 12-18.
6. Титаренко В. Національно-культурні традиції в системі трудової підготовки учнівської молоді. *Наукові записки ТДПУ: Педагогіка*, 2000. С.35-36

7. Вересоцька Н. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб формування креативної компетентності майбутнього вчителя технології. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 19. С. 21-30.

8. Лалак Н. В. Розвиток творчих здібностей молодших школярів у процесі художньо-трудової діяльності. *Науковий вісник Мукачівського національного університету*. Сер. Педагогіка і психологія, 2020. Випуск 1(11). С. 152-153

9. Навчально-методичний посібник «Нова українська школа: технологічна освіта у початковій школі»: для пед. працівників / Т. Гілберт та ін. Київ : Генеза, 2021. 160с.

10. Антонович Є., Захарчук-Чугай Р. Українське народне декоративне мистецтво : навч. посіб. Київ : Знання, 2012. 342с.

Наталія ГУДИМА,
кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

«ЩОДЕННІ 5» ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА НА УРОКАХ СЛОВЕСНОСТІ

Студіювання наукових праць засвідчує, що проблемами розвитку творчої особистості займалися багато українських і зарубіжних науковців саме в межах освіти Канади. Їх цікавив компаративний аналіз їх освіти з освітою світовою. Значний інтерес становлять напрацювання В. Хорошилової (освітні заклади Канади), Л. Карпинської, Г. Воронки, І. Гушлевської (формування професійної майстерності майбутніх учителів), Майкла Фуллана (дослідження вищої освіти Канади). Однак проблема, що розкриває особливості навчання учнів початкових шкіл Канади, а саме технологія Daily 5 (Щоденні 5) не була на достатньому рівні досліджена. Ця технологія ґрунтується на діяльнісному підході. Учні включаються в щоденну роботу, що виконують упродовж дня. Технологія Daily 5 включає в себе п'ять видів діяльності: читання для себе, читання для когось, слухання, робота зі словами, письмо для себе. Кожен із цих видів роботи учні мають виконати впродовж дня. Як

засвідчує компаративний аналіз, зроблений Дж.Лаенз, лише 20% учнів початкової школи України готові до таких видів діяльності [5]. Тому ця проблема є актуальною у теорії та має практичну значимість.

Потреба виховувати творчу, освічену, культурну особистість, здатну висловлювати свої думки оригінально, креативно, мислити творчо, діяти впевнено в різних ситуаціях, а також недостатність методичних розробок в межах новітньої технології «Щоденні 5» зумовили вибір теми розвідки.

Мета статті – теоретично обґрунтувати і проаналізувати систему роботи з формування творчої особистості молодшого школяра на уроках словесності засобами технології «Щоденні 5».

Аналізуючи такі документи, як Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, навчальні програми та підручники, констатуємо, що в них передбачено формування учнів, здатних самостійно мислити, приймати сміливі і нестандартні рішення, творчо ставитись до праці. Тільки реалізуюючи ці вимоги, ми зможемо сформувати творчу особистість кожного учня. Тому формування творчої особистості молодшого школяра є однією з важливих проблем сучасної української початкової освіти. Розвиток творчого учня вимагає впровадження в освітній процес активних форм і методів навчання, що значною мірою могли б забезпечити формування мислення дитини, проблемного бачення, фантазії та уяви.

«Щоденні 5» (Daily 5) – це методична система, яку впроваджують у таких країнах світу, як Канада, Британія, Америка і Австралія, на основі якої розвивають у молодших школярів самостійність, креативність, вміння мислити нестандартно. Ця система складається з п'яти видів діяльності – «Письма для себе», «Читання для себе», «Читання для когось», «Роботи зі словами» і «Слухання», які діти виконують щодня, під час уроків чи групи продовженого дня. Наприклад, щодня читають по 3-5-7 (а в четвертому класі і двадцять) хвилин, пишуть, слухають [6].

Технологія навчання Daily 5 пройшла певний період розвитку, поки не стала важливою та актуальною в початковій школі Канади. Вперше вона була представлена Гейлом Буше і Джоан Мозер у книзі «The Daily 5: Незалежність грамотності в початкових класах» [9].

На початку розвитку цієї технології вчителі давали різні завдання учням на кшталт: продовжити історію, висловити власну думку щодо прочитаного твору. Як зазначає Дж. Мостер, педагоги спочатку ставили собі запитання: «Чи ми просто даємо дітям купу якихось завдань, не

важливих, чи це завдання, які допоможуть дітям мислити й розвивати мовлення і творчість? Чи ці завдання для того, щоб лише розважити учнів, чи, можливо, допоможуть вплинути на зміни в їх літературному житті?» [9].

На відміну від специфіки роботи вчителя у традиційній українській школі, вчителі, що працюють за технологією Daily, взаємодіють з тими, хто потребує їхньої уваги. Вони не відволікаються, коли їм хтось повідомляє про іншого школяра. Учителі працюють з маленькою групою дітей, а решта учнів працює самостійно. Зауважимо, що у кінці дня вчителі спілкуються з кожним учнем.

Вони підсумовують успішні досягнення, які дитина мала протягом дня. Коли школярі залишають клас, школу, вчителі роблять аналіз учнівських робіт, які були виконані впродовж дня, оцінюють їх. За словами Дж. Янга, вчителі зазначають у своїх журналах, що дитина зробила впродовж дня, які позитивні зміни відбулися. Також педагоги планують роботу з цією дитиною на наступний день. Якщо є труднощі, вчителі занотовують їх і планують продовжувати відпрацювання цієї проблеми на наступних заняттях з однією дитиною або групою учнів [10].

Дуже цікавою є думка М. Пристінської, про те, що кожен вид діяльності сприяє відпрацьовуванню в дитини самостійності, витримки, зосередженості у процесі читання і письма протягом тривалого часу. Завдання, що виконують школярі під час Daily 5, можна обирати [7]. На нашу думку, це підвищує мотивацію, творчість та інтелектуальний розвиток дітей.

Технологія «Щоденні 5» зумовлює покроковість процесу навчання кожної дитини, виявляє її сильні та слабкі сторони. Спостерігаючи за кожним учнем, педагог може надавати індивідуальну допомогу, обирати та надавати індивідуальні завдання, допомагати розкривати та висловлювати власну думку.

На нашу думку, ключова ідея даної системи – свобода вибору для учня. Ми погоджуємося з думкою Р. Алінгтона про те, що важливим моментом у цій діяльності є те, що вчитель не критикує роботу учнів, не виправляє помилки, не обмежує їх в обсязі написання роботи [1]. Безперечно, це навчання, яке спрямоване на розвиток в учнів не тільки читацьких і мовленнєвих умінь та навичок; вміння працювати самостійно, але й формування творчої особистості кожного школяра під час активної діяльності.

Кожна діяльність розрахована на певний час (до 20 хв). Молодші

школярі можуть зосередити свою увагу тільки на досить короткий час (навіть діти старшого віку) після довготривалого відпочинку. Відпрацювання витримки під час впровадження Daily 5 відбувається від 8 до 12 тижнів. На початку цього процесу учнів об'єднують в одне велике коло. Потім педагог розподіляє молодших школярів на групи для виконання навчальних завдань (хтось пише, хтось читає для когось, хтось слухає). Після виконання завдання учні займають місце в колі. Потім знову розходяться. І так до того часу, поки кожен школяр виконає всі п'ять видів діяльності.

Першим етапом впровадження Daily 5 – це **«Читання для себе»**. Його вчитель може застосовувати як під час уроку, так і впродовж дня. Він самостійно визначає час, коли йому краще проводити цю діяльність. Важливим моментом під час виконання цього виду роботи є те, що молодших школяра обирає самостійно книгу чи твір для читання. Учитель не повинен нав'язувати свою літературу. Розпочинати цю діяльність потрібно із 5–10 хв. в залежності від віку дітей і поступово збільшуючи час для читання. Коли учні звикнуть, проблем із читанням у школярів не виникатиме. У класі рекомендуємо створити осередок «Читацькі досягнення», у реалізації якого учні могли спостерігати за своїми читацькими успіхами. Після опрацювання книги, діти мають виконати завдання для перевірки розуміння твору, а також для усвідомлення прочитаного [2].

Пропонуємо такі завдання після прочитання учнями самостійно обраної книги чи окремого твору:

1. Вигадай рекламу і прорекламуй прочитане. «Рекомендую прочитати усім, тому що...», «Ця книга сподобається тим, що...», «Ви обов'язково дізнаєтесь про..., якщо...»

2. Усно проілюструй прочитане.

3. Створи ілюстрацію до прочитаного (онлайн, на папері, в об'ємі). Презентуй її учням.

4. Що було цікавим для тебе під час читання, а що не дуже?

5. Чого вчить прочитаний тобою твір? Що засуджує цей твір?

Другий етап Daily 5 – це **«Читання для когось»**. Під час виконання цього виду роботи учитель може запропонувати учням текст для читання. А також учні за інтересами можуть самостійно обрати книгу для роботи. Під час виконання цієї діяльності учні об'єднуються у пари за інтересами. Така діяльність мотивує молодших школярів працювати в команді (співпрацювати): слухати один одного, виконувати

групові, парні завдання, та аналізувати опрацьований текст за змістом прочитаного. «Читання для когось» молодші школі виконують упродовж 20 хвилин. Але не слід одразу їх примушувати працювати весь цей час [3].

Пропонуємо такі завдання для реалізації діяльності «Читання для когось»:

1. *«Що сталося раніше?»* Потрібно розташувати наведені цитати у правильному порядку після читання у парі.

2. *«Пошукова справа»*. Потрібно знайти цікаву інформацію із запропонованих учителем джерел (підручник, енциклопедія, словник, мережа Інтернет) і представити її перед класом.

3. *«Кольорова операція»*. Потрібно зробити кольоровий аналіз твору, малюючи кольорові доріжки, відповідно до змісту описаного. Потім разом із учителем співвідносять настрій твору зі значенням кольорів, використаних при аналізі.

4. *«Взаємовідношення»*. Після читання в парах учням потрібно виконати завдання на спільне віднесення понять (подій, років, осіб тощо).

Третій етап Daily 5 – це «Слухання». Під час виконання цього виду роботи педагог готує для молодших школярів аудіозаписи, які вони обирають і слухають. А також учень може самостійно обрати аудіозапис для слухання. Сьогодні у XXI столітті більшість учнів мають різні гаджети. Тому вони можуть їх використати для цього виду роботи під час навчання (сайт <https://pustunchik.ua/ua>, <http://derevo-kazok.com.ua>). Такі ресерси стануть у нагоді вчителю. Після завершення «Слухання», молодші школярі виконують підготовлені вчителем завдань (спрямування – перевірка прослуханого). Молодші школярі вчаться тривалий час сприймати інформацію під час такої діяльності, як «Слухання». Вони не відволікаються, відпрацьовують витримку, обмінюються думками щодо прослуханого твору, аналізують почуте.

Пропонуємо такі завдання для реалізації діяльності «Слухання»:

1. *«Фоторобот»*. Учитель прикріплює до дошки портрет чи світлину письменника. Потім зачитує словесні портрети, учні намагаються розпізнати, який збігається з представленим.

2. *«Цитатник»*. Потрібно відгадати персонажа за кількома епізодами з його життя. Учитель зачитує цитати з творів, учні намагаються відгадати, про кого йде мова.

3. *«Виділення»*. Після прослуховування аудіозапису твору учням

потрібно записати прикметники.

Четвертий етап Daily 5 – це **«Робота зі словами»**. Його можна використовувати на уроках мови та читання. Під час цього виду діяльності вчитель добирає слова, які б він хотів опрацювати з учнями. Також використовує і ті слова, які передбачені навчальною програмою. У свою чергу учні можуть запропонувати опрацювати незнайомі слова, які вони зустріли під час читання художніх творів, розв'язуванні математичних задач, під час роботи з текстами на уроці природознавства. У процесі «Роботи зі словами» педагог забезпечує учнів словниками, у яких діти можуть знайти визначення слів. Найкраще, щоб вони знаходилися у класі. Для пошуку тлумачення слів можна використовувати гаджети, якщо вони є в учнів. Учитель для цього виду діяльності готує учням різні завдання для роботи. Це сприяє кращому їх засвоєнню, а також дає змогу закріплювати вивчений матеріал на уроках української мови. Для цієї роботи використовують стінау слів. Це місце у класній кімнаті, куди вчитель розміщує усі слова, які молодші школярі вивчають упродовж місяця. Діти можуть користуватися ними під час навчання, звертатися до них у процесі написання слів для кращого запам'ятовування. Стіна слів у класі постійно перед очима учнів [3].

Пропонуємо такі завдання для реалізації діяльності «Робота зі словами»

1. *«Припущення»*. Виписати з тексту незрозумілі слова, обговорити з сусідом за партою припущення про їх лексичне значення. Потім перевірити за тлумачним словником.

2. *«Мої асоціації»*. Підібрати асоціацію до нового слова у вигляді кількох слів чи намалювати малюнок-асоціацію.

3. *«Мистецтво слів»*. Записати 10 дієслів до теми.

4. *Конкурс*. Конкурс на краще написання власного імені кольоровим піском.

5. *Кросворд*. Відгадати кросворд зі словами, які не перевіряються правилом і їх слід запам'ятати.

6. *«Кошик синонімів»*. Підібрати синоніми до нового слова. Потім звірити їх за словником синонімів. Скласти речення із одним словом із синонімічного ряду.

П'ятий етап Daily 5 – це **«Письмо для себе»**. Під час виконання цього виду роботи учитель пропонує молодшим школярам будь-яку тему для письма. Теж учні за інтересами можуть самостійно обирати

теми, наприклад, «Моя мрія», «Моя улюблена книга та інші. Під час виконання цієї діяльності учні займають зручне для письма місце і впродовж відведеного часу працюють. «Письмо для себе» допомагає школярам вчитися висловлювати свої думки і записувати їх на папері, розвивати культуру мовлення. Як і в інших діяльностях, педагог разом із молодшими школярами складає правила, яких і діти, і педагог мають дотримуватися в процесі «Письма для себе». Так, під час «Письма для себе» учні мають змогу обрати таку тему для письма, яку б вони хотіли розкрити та, можливо, поділитися з іншими. Вони працюють як індивідуально, так і у малих групах, читають або пишуть в індивідуальній зоні. Відпрацьовування такої незалежності розвиває потребу в учнів краще писати та читати [2].

Пропонуємо такі завдання для реалізації «Письма для себе»:

1. Чи є речі, які б ти оживив?
2. Опиши добро! (Намалюй добро!).
3. Створи хмару слів за твором.
4. Обведи свою руку, адже вона належить талановитій дитині.

Напиши про свої таланти.

5. Напиши, як ти допомагаєш друзям.

На нашу думку, ключова ідея такої системи – свобода вибору для молодших школярів. Ми погоджуємося з думкою Р. Алінгтона про те, що «важливим моментом у цій діяльності є те, що вчитель не критикує роботу учнів, не виправляє помилки, не обмежує їх зокрема в обсязі написання роботи» [8]. Безперечно це навчання, яке спрямоване на розвиток в учнів не тільки читацьких і мовленнєвих умінь та навичок; вміння працювати самостійно, але й формування творчої особистості кожного школяра під час активної діяльності.

Отже, сутність технології «Щоденні 5» полягає у формуванні готовності учнів до різних видів діяльності:

- 1) визначити, що вивчається;
- 2) ставити мету й обґрунтувати необхідність її досягнення;
- 3) прописувати бажані кроки власної діяльності;
- 4) моделювати бажані кроки;
- 5) моделювати найменш бажані кроки, потім – найбільш бажані;
- 6) вчитися переміщуватися по всьому класу, знаходити зручне місце для роботи (дотримуватися правил, розуміти право кожного на особисте освітнє середовище);
- 7) випрацьовувати та тренувати особисту витримку, волю,

характер;

8) учитися працювати самостійно;

9) бути уважним, коли вчитель збирає дітей у спеціальному «місці для зборів», готовим до зміни форми діяльності;

10) вчитися аналізувати роботу, відповідаючи на запитання «Як усе пройшло?» [4, с. 88].

Список використаних джерел

1. Акопян А., Колосовська О. Завдання на перевірку прочитаного під час застосування методичної системи «Щоденні 5». *Початкова школа*. 2019. № 11. С.14-16.

2. Андрієвський Б. Педагогічні аспекти сучасної початкової школи. *Початкова школа*. 2017. № 4. С. 3-4 9.

3. Антипець В. П. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів як основи креативної особистості. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 125. С. 279-282.

4. Біленко І. Початкова школа в контексті інноваційних освітніх змін : використання сучасних технологій, форм та методів у початковій освіті. *Методист*. 2017. № 2. С. 3-7.

5. Вашуленко М.С., Васильківська Н.А., Дубовик С.Г. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 160 с.

6. Відео-рекомендації Оксані Хомич – вчителя початкових класів в НВК «Новопечерська школа». URL: <https://www.youtube.com/channel/UCmj5jBaNuWTLQg9Y6vh4kQg/about>

7. Демченко І. І. Творчий розвиток учнів початкової школи засобами образотворчого мистецтва. Київ, 2009. 218 с.

8. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 416 с.

9. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : ТД «Освіта-центр+». 2018. С. 93.

10. Захарійчук М. Українська мова та читання : підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1. Українська мова. Київ : Грамота, 2020. 160 с.

Ірина ДОРОЖ,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка
Оксана МИХАНЧУК,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Початкова освіта Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

МІСЦЕ САМООСВІТИ ТА САМООРГАНІЗАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНЦЕПЦІЇ НУШ

У Новій українській школі і досі достатньо гостро стоїть проблема підвищення ефективності процесів навчання і виховання дітей. Це пов'язано, передусім, з тим, що з року в рік зростає обсяг інформації, яку учні повинні засвоїти, зрозуміти ті чи інші форми взаємодії. Звідси слідує, що проблема базується на пошуку таких засобів і способів, які б сприяли міцному, усвідомленому засвоєнню знань, умінь і навичок [1].

Окреслюючи завдання, що постають в освітньому процесі, зокрема перед учителем, В. Кремень підкреслює: «Проблема полягає в тому, як управляти, не управляючи, як малим резонансним впливом підштовхнути учня до саморозвитку, тобто до самоосвіти» [2]. Тобто, питання виховання особистості, що вмітиме самотійно організувати власну діяльність, в тому числі навчальну, має бути пріоритетним серед питань розвитку освіти, стати ключовим напрацюванням педагогічної науки. У реформаційних процесах в НУШ велику роль відіграє вміння учня початкової школи самоорганізовувати власну навчальну діяльність, від рівня якої може залежати якість освіти, оскільки сучасна система навчання, а особливо в умовах дистанційного навчання, передбачає, що значна частина навчального матеріалу засвоюється учнями в процесі самотійної роботи. На початку шкільного навчання в особистому арсеналі молодшого школяра немає достатньо інструментів для самоорганізації навчальної діяльності. В зв'язку з цим у діяльності педагога важливим завданням є формування в учнів уміння «навчальної самотійності», що є основою навички самоорганізації навчальної діяльності [3]. У нашому дослідженні вважаємо доцільним розглядати самоорганізацію навчальної діяльності крізь призму сукупності самопроцесів (самодій) особистості. Розглянемо ці самопроцеси.

Самоорганізація навчальної діяльності повинна починатися, зазвичай, з самомотивації. Поняття «самомотивація» поки що досить рідко використовується у педагогічній науці та практиці. Але, розуміється, що самомотивація – це явище, в процесі якого людина може тривалий час у складних та відповідальних ситуаціях обходитися без зовнішнього позитивного підкріплення, мотивуючи себе сама. Основна функція самомотивації полягає в саморегуляції активності людини на окремих фазах її діяльності, передусім до та після виконання дії; процес, за якого відбувається перетворення зовнішньої заданої мети діяльності особи у її внутрішню потребу.

Н. Мирончук визначає самомотивацію як «спонукання себе до досягнення актуальних особистих цілей, це спрямована дія особи на актуалізацію бажання та створення енергії для виконання обраної цілі. Самомотивування – це також суб'єктивне пояснення особою своїх дій; визначає стан людини, який стимулює її до успішних дій» [4].

Відмінність самомотивації від мотивації полягає в тому, що «під час самомотивації відбувається цілеспрямоване розкриття особистістю структури мотиву; цілеспрямований пошук та рефлексія внутрішніх мотивів (або мотиваторів) самоорганізації особистості у власній свідомості, їх прийняття, вербалізація та застосування через вольовий акт, результатом чого є досягнення мети самоорганізації» [4].

Здатність дитини до саморозвитку, її творча активність – головні умови розвитку творчих здібностей молодших школярів. Щоб розвинути творчі здібності дітей, необхідно озброїти їх прийомами, спрямованими на розвиток пам'яті, уваги, образного мислення, сформувати навички дослідницької поведінки. Лише за такого розвитку кожна дитина відповідно зі своїми особистими властивостями і здібностями знайде себе і само реалізується.

Основні напрямки освіти в Україні вимагають створення школи, яка має на меті розвиток гармонійно цілісної особистості, де у центрі уваги – учень з його обдарованістю, здібностями, потенційними можливостями. Початкова ланка не може залишатись осторонь, оскільки саме в ній розвиваються творчий потенціал дитини, її нахили і обдарування, естетичні смаки.

Мета сучасної початкової школи – не просто давати знання, а формувати особистість, яка вміє і хоче вчитися, займає позицію активного суб'єкта діяльності. З огляду на це велике значення має формування в учнів творчого потенціалу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності. Сучасне життя висуває нові пріоритети. На перший план виходить особистісний розвиток, усе ширше

впроваджуються елементи особистісно-зорієнтованого навчання. Саме в умовах особистісно-зорієнтованого навчання відбувається становлення таких важливих якостей особистості, як рефлексивність, спонтанність, критичність мислення, вміння працювати з інформацією, спілкуватись та нести відповідальність за наслідки власних дій.

Здатність дитини до саморозвитку та самоорганізації – це вміння використовувати знання в нестандартних ситуаціях, розвиток психічних процесів. Розвиток творчих, інтелектуальних, пізнавальних здібностей включає і розвиток мислення – вміння узагальнювати, перетворювати знання в гнучкі системи, творчо аналізувати ситуацію.

У педагогічній теорії феномен самоорганізації окремих педагогічних об'єктів висвітлено у працях Н. Вишнякової, П. Горбунової, А. Євтюк, Л.Зоріної, С. Кульневича, Т. Левченко, Л. Новікової, В. Редюхіна, О. Чалого, С. Шевельової та ін. Самоорганізацію як різновид діяльності досліджували вчені-психологи К.Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Г. Балл, Л. Божович, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.

Розвиток мотивів самоосвіти обумовлено як зовнішніми стимулами, і індивідуальними особливостями особистості, віком учнів. Стимули, які постійно вносяться вчителем в освітній процес, успішно коригує самоосвіту школяра: змінюють за необхідності мотивацію самоосвіти, її зміст і широту, підвищують пізнавальну активність, сприяють вибору джерел пізнання.

Ще одним завданням учителя є вибір засобів формування у молодших школярів потреби до самоосвіти та відповідних умінь, встановлення послідовності застосування методичних засобів, їх взаємодії між собою з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, їх спрямованості, рівня розумового розвитку.

Учителю важливо регулярно отримувати інформацію про протікання самоосвітньої діяльності школяра, про її спрямованість та результативність. Ці відомості або підтверджують правильність дій вчителя, або виступають сигналом про помилки, що допускаються, про необхідність унести в свою роботу відповідні корективи. Шляхом спостережень, бесід та спеціально створених ситуацій вчитель може з'ясувати стан прочитання додаткової літератури, виконання додаткових завдань, активність участі у вирішенні проблем та доповнень на уроці, участь у позакласній роботі. Збільшуючи частку самотійності учня у пізнавальній діяльності, вчитель поступово переводить його самоосвіту з керованої системи до повністю самотійної.

Оскільки уроки побудовані таким чином, щоб вони захоплювали

здобувачів освіти, були радісними, пробуджували в них інтерес до життя. «Подумай, доведи, порівняй, відгадай, зроби висновок» – так налаштовуємо учнів, прагнучи розвинути їхній інтерес до світу, їхню фантазію, думку. Учням подобаються ті види навчальної діяльності, які дають їм матеріал для роздумів. Можливість виявляти ініціативу та самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості та творчості. Збільшуючи частку самостійності учня у пізнавальній діяльності, вчитель поступово переводить його самоосвіту з керованої системи до повністю самостійної.

Долучення до навчальної діяльності уможливорює виникнення теоретичних форм мислення, що створює підґрунтя для розвитку рефлексії, тобто власне теоретичної роботи, спрямованої на самопізнання та усвідомлення суб'єктом учіння власних психічних актів і станів, тобто самоаналізу.

Самоаналіз допомагає учню визначати сильні й слабкі сторони своєї роботи на основі порівняння того, що напрацьовано, із тим, що було заплановано зробити. В. Легін зазначає, що «самоаналіз учнем своєї навчальної діяльності є одним з пускових механізмів рефлексії, роль якого посилюється. Учневі повідомляються знання того, як «працює» його інтелект; він оволодіває вміннями і навичками самоаналізу, аби спочатку під керівництвом учителя, а потім і самостійно «розібратися» у своїх діях та обирати раціональніші з них. На це спрямовані і спеціальні завдання, які пропонують школяреві проаналізувати й описати способи виконання завдань» [5].

Важливим є виховання вольових рис характеру: самостійність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість. Тому доцільно добирати завдання так, щоб будь-який вид діяльності містив елемент творчості. Для того, щоб здатність до творчого мислення не залишалася лише в пасивному стані, щоб отримати певні результати, потрібен постійний стимул, двигун, котрий буде активізувати творчість.

Працюючи над даною методичною проблемою, ми постійно спостерігали за рівнем розвитку у молодших школярів творчих здібностей. Для цього проводили зі своїми учнями бесіди, залучали їх до різних конкурсів, вивчали продукти творчої діяльності школярів тощо. В результаті чого, з'ясували, що в учнів підвищився рівень знань, збільшилась кількість школярів, які охоче проявляють ініціативу, готові брати участь у шкільних та позашкільних заходах, самостійно дбаючи про підготовку та організацію до участі в них.

З огляду на вищевикладене здатність дитини до саморозвитку та самоорганізації ми трактуємо, як дії особистості, спрямовані на

організацію засвоєння навчального матеріалу, формування умінь, навичок та компетентностей, що здійснюється шляхом реалізації самопроцесів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Молодший школяр у вікових закономірностях. *Початкова школа*. 2015. № 1. С. 10-13.

2. Легін В. Б. Рефлексивні вміння навчальної діяльності молодших школярів: структурний аналіз. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти* : зб. наук. праць. Кременець : РВЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2011. Вип. 7. С. 104–107.

3. Мирончук Н.М. Самомотивація як складова самоорганізації викладача у професійній діяльності. *Проблеми освіти*: зб. наук. праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. Вип. 88 (частина 2). С. 65-74.

4. Синергетика і освіта : монографія / За ред. В. Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.

5. Теслюк О. Я. Самоорганізація навчальної діяльності учнів початкової школи в контексті НУШ. *Професійна компетентність учителя Нової української школи: формування, розвиток та удосконалення* : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 22 травня 2020 р. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. С. 75-77

Тетяна ЗОРОЧКІНА,

доктор педагогічних наук, професор,
в.о. завідувача кафедри початкової освіти Черкаського
національного університету імені Богдана Хмельницького

Лілія ПІДМОГИЛЬНА,

викладач кафедри початкової освіти Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

РЕЛАКСАЦІЙНА ФУНКЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ДОПОМОГИ ДІТЯМ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Збереження та розвиток ментального здоров'я молодших школярів – важливе завдання сучасної освіти, адже психічний стан дітей впливає на когнітивні функції, концентрацію уваги, можливість навчатися та добре засвоювати інформацію, соціальні навички та здатність встановлювати і підтримувати позитивні стосунки з однолітками. У

сучасних умовах зростає необхідність у психологічній підтримці молодших школярів у зв'язку військовими діями на території України, що зумовлюють у дітей стрес, тривожність, емоційну дестабілізацію.

Важливим аспектом психологічної підтримки учнів початкової школи є психологічне розвантаження – зменшення або вивільнення психологічного напруження, стресу та негативних емоцій з метою покращення психічного стану та підтримання ментального здоров'я. Для цього можуть застосовуватися різні методи та техніки, основні з них: арттерапія, заземлення, медитація, робота з психологом, дихальні вправи (рис. 1).

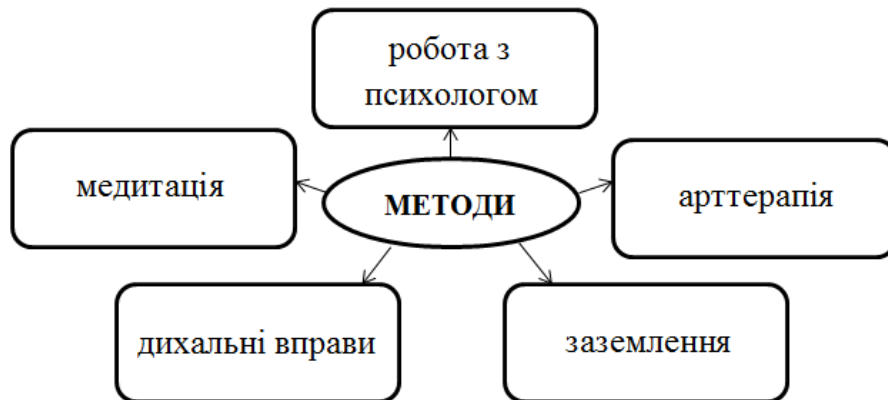

Рис.1. Методи регуляції психологічного стану

Проте у цій роботі пропонуємо зосередити увагу на функціональних (а саме – релаксаційних) можливостях інформаційно-комунікаційних технологій як невід’ємної частини діяльності людей. Поговоримо про найбільш цікаві способи інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у терапевтично-релаксаційну роботу з молодшими школярами.

У «Енциклопедії практичної психології» наведено таке визначення релаксації: «Релаксація – система прийомів, що сприяють м’язовому розслабленню, і сам результат, тобто глибоке м’язове розслаблення і пов’язаний із цим внутрішній стан спокою» [4]. Умовно кажучи, це процес розподілення власних ресурсів та енергії зі збереження напруження м’язів на більш екологічні та актуальні потреби.

Варто також розкрити поняття психологічного розвантаження. Часто воно використовується у когнітивно-поведінковій терапії (КПТ) і означає «фізіологічні та психологічні засоби відновлення працездатності й попередження емоційної перевтоми» [7].

Одним із яскравих прикладів використання ІКТ з метою психологічного розвантаження людини є VR-шоломи. «Шолом

віртуальної реальності – це пристрій, що створює зоровий та акустичний ефект присутності в заданому керуючим пристроєм (комп'ютером) просторі» [6]. VR-шолом допомагає за короткий час умовно «перенести» стан дитини у свідомо чи підсвідомо безпечно для неї місце – дім, гори, море тощо. Звертаємо увагу, що ця та подібні техніки можуть бути використані виключно під час перебування дитини в безпечному в дійсності місці. Ефект роботи цього пристрою схожий на техніку стабілізації «Берег моря» – активізація діяльності уяви з медитативною метою. Щодо результату використання VR, то цікавим є такий відгук: «Рівень тривожності знизився з четвертого на перший. Відчувала спокій, почувалася у безпеці, швидко перезавантажилася та покращила настрій» [5]. З недоліків такого засобу можна визначити складну доступність, проте з початком повномасштабної війни в багатьох областях України розпочали діяльність волонтерські психологічні центри, які мають у своєму арсеналі VR. Наприклад, безпечний простір для жінок «Затишно Space». Терапевтична робота спеціалістками простору надається безкоштовно. У місті Черкаси центр працює за адресою бульвар Шевченка, 250.

Програми, які можуть бути використані в роботі з VR:

- «Discovery VR» – платформа, що представляє фільми дослідницького характеру з ефектом занурення в сюжет;
- «Hololab Champions» – віртуальна лабораторія для експериментів;
- «The Blu» – релаксаційна подорож океаном і знайомство з його мешканцями [10].

Дещо схожими з Virtual Reality за принципом роботи є Augmented Reality – технології доповненої реальності. Основною їх відмінністю є проєкція цифрової інформації в реальний світ та її поєднання з дійсністю. Прикладом може бути гра «Pokemon GO» [9]. За умови дотримання всіх правил безпеки під час таких ігор, вони можуть розвивати соціальні навички дитини, її інтеграцію в оточуючий світ, стимулювати пізнавальний інтерес, створювати ігрові умови дослідження реального світу та наявних проблем, які необхідно вирішити.

Окрім виключно комп'ютеризованих програм, інформаційно-комунікаційні технології мають широкий спектр інструментів для адаптації класичних технік у цифрові. Наведемо деякі приклади (табл. 1).

Таблиця 1

Адаптація класичних технік саморегуляції у цифрові

Класична техніка	Суть техніки	Спосіб цифровізації
Пісочна терапія	Виконання вправ із піском (у тому числі з використанням фігурок, предметів навколишнього середовища тощо).	Гра «Малюй на піску», що створює реалістичне враження полотна з піском, на якому можна малювати [2].
Кольоро-терапія	Метод, який передбачає візуалізацію власного внутрішнього стану через кольори.	Дошка «Paint» [3]. Головна її відмінність від аналогічної програми – можливість синхронної роботи кількох людей на одному аркуші, що дає змогу виконувати групові завдання.
Музико-терапія	Налаштування емоційного стану через прослуховування музики відповідного настрою.	Безпосереднє прослуховування музичних творів через прог-равачі або виконання завдань на їх основі. Наприклад, вправа «Знайди пару» на платформі Learning Apps (співвіднеси музику і настрій, який вона викликає) [8].

Відповідно до розвитку суспільства відбувається постійний розвиток технологій. ІКТ гармонійно інтегрувалися у різні сфери діяльності людей, у тому числі вони мають широкі можливості у галузі навчання, виховання дітей і навіть терапії (психологічне розвантаження, релаксація тощо).

Отже, адаптація до сучасного змінного середовища потребує залучення нами різноманітних ресурсів для підтримання власного ментального здоров'я. Одним із засобів, на який варто звернути увагу є ІКТ, широкий арсенал інструментів якого дійсно допоможе нам (а особливо – дітям) впоратися з труднощами з мінімальними витратами енергії.

Список використаних джерел

1. Віртуальна та доповнена реальність : як нові технології надихають вчитися. *Освіторія*. URL: <https://osvitoria.media/opinions/virtualna-ta-dopovnnena-realnist-yakoyu-mozhe-but-y-suchasna-osvita/> (дата звернення: 15.10.2023).

2. Гра «Малюй на піску». *Igru*. URL: <https://igru.com.ua/ihry-maliuvaty/31623-gra-malyuj-na-pisku.html> (дата звернення: 17.10.2023).

3. Дошка «Paint». *Paint*. URL: <https://paint.adminforge.de/?lang=uk> (дата звернення: 17.10.2023).
4. Енциклопедія практичної психології. *Психологія*. URL: <http://psychologis.com.ua/relaksaciya.htm> (дата звернення: 17.10.2023).
5. Затишно Space. *Telegram*. URL: <https://t.me/zatyshnoCherkasy/1793> (дата звернення: 15.10.2023).
6. Окуляри віртуальної реальності. *Avic*. URL: <https://avic.ua/ochki-virtualnoj-realnosti> (дата звернення: 15.10.2023).
7. Поради психолога. *Jimdo*. URL: <https://dnzkhm30ukr-net.jimdofree.com/%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0/%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0/> (дата звернення: 17.10.2023).
8. Learning Apps. URL: <https://learningapps.org> (дата звернення: 17.10.2023).
9. Pokemon Go. Гра в покемонів з доповненою реальністю. *Winsoft*. URL: <https://winsoft.com.ua/android/games/arcade/pokemon-go> (дата звернення: 15.10.2023).
10. VR ігри для дітей. *VRATA*. URL: <https://vrata.club/blog/vr-igry-dla-detej> (дата звернення: 17.10.2023).

Анатолій КОВАЛЬЧУК,

старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

НАПРЯМИ ТА ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЩОДО РОЗВИТКУ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НУШ

Здоров'я людини та її повноцінний розвиток є запорукою міцності й розвитку нації. Інтеграція розвитку освітньої та здоров'язберігаючої сфери має стати стратегічним вектором розвитку держави та суспільства загалом, яке будуються на гуманістичних, демократичних принципах.

Відповідно до Концепції «Нова українська школи» перед учителем стоїть завдання не у «передачі» готових знань учням, а у формуванні в них ключових компетентностей через діяльність, у тому числі і

здоров'язбережувальної компетентності. У концепції «Нова українська школа» передбачено формування такої основної компетентності, екологічна грамотність та здоровий спосіб життя. Особливу увагу вчитель має приділити збереженню та зміцненню фізичного здоров'я учнів, їх моральному та громадянському вихованню. Із цією метою важливо організувати активну співпрацю вчителя з батьками або особами, які їх замінюють, з медичними працівниками закладу загальної середньої освіти, шкільним психологом, учителями-предметниками, вихователем групи продовженого дня. Результатами такої співпраці є: краще вивчення індивідуальних можливостей та стану здоров'я кожного першокласника; здійснення особистісно орієнтованого навчання та виховання; упровадження здоров'язбережувальних технологій освітнього процесу; спільна підготовка і проведення батьківських зборів; бесіди з батьками на психолого-педагогічну тематику тощо» [1].

Беручи до уваги вище зазначене, процес формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів в освітньому процесі НУШ є актуальним та своєчасним і потребує більш детального дослідження.

Проблеми розвитку освітнього середовища, яке спрямоване на забезпечення зміцнення здоров'ю учнів, присвячені наукові праці М. Башмакова, Я. Берегового, Г. Сліченка, А. Цимбалару, В. Шипка, В. Ковалько, М. Малашенка та ін. Значний внесок у розкриття ролі цілісності знань та проведення занять поза шкільним приміщенням як умов підвищення ефективності здоров'язбережувального освітнього середовища, зміцнення здоров'я молодших школярів зробили К. Гуз, В. Ільченко, А. Ляшенко, П. Матвієнко, В. Моляко, В. Сухомлинський та інші.

Таким чином, як впливає з вище представлених наукових розробок, ця тема є актуальною і представляє великий інтерес для подальших досліджень.

Проаналізувати наукові здобутки щодо формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів в освітньому процесі НУШ та обґрунтувати напрями, зміст діяльності вчителя щодо розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ.

На підставі аналізу наукових досліджень можемо дійти висновку про те, що процес формування здоров'язбережувального освітнього середовища передбачає комплекс змін у традиційній системі навчання і виховання, які спрямовані на підвищення ефективності діяльності

закладу освіти щодо збереження і зміцнення здоров'я учнів і професійного здоров'я педагогів, підвищення рівня психологічної захищеності і комфорту школярів та безпеки вчителів.

Таким чином «здоров'язбережувальне освітнє середовище» – це середовище, яке спеціально створюється в системі освіти та охоплює сукупність певних умов, здоров'язбережувальних технологій, що використовуються закладом освіти та спрямовані на збереження і зміцнення здоров'я учасників освітнього процесу, на підвищення адаптаційних можливостей учнів та формування у них мотивації до здорового способу життя.

Оскільки здоров'язбережувальна компетентність має усі ознаки ключової компетентності учня та ґрунтуватися на засадах гуманізації, диференціації і психологізації й впливає на формування якісного освітнього середовища закладу, виникає необхідність в обґрунтуванні напрямів та змісту діяльності вчителя щодо розвитку здоров'язбережувального освітнього середовища.

Формування здоров'язбережувального середовища НУШ має реалізовуватися через такі напрями діяльності закладу освіти:

- створення безпечного для здоров'я учнів освітнього простору (організація раціонального харчування, медичних оглядів, оздоровчих процедур; регулювання рухового режиму; моніторинг показників здоров'я молодших школярів; контроль за рівнем фізичних, розумових та емоційних навантажень учнів; забезпечення емоційного комфорту учнів; їх психолого-педагогічний супровід);

- формування здоров'язбережувальних компетенцій молодших школярів систематично, в процесі вивчення навчального предмету «Основи здоров'я» шляхом трансляції знань про здоров'я, а також, в процесі вивчення інших дисциплін початкової школи (читання, навколишній світ, трудове навчання, фізична культура, математика та ін.), шляхом інтеграції знань про збереження здоров'я та ведення здорового способу життя;

- застосування здоров'язбережувальних технологій навчання і виховання учнів, валеологічних технологій педагогічної взаємодії;

- спрямування діяльності шкільної психологічної служби на збереження і зміцнення здоров'я учнів і професійного здоров'я вчителів;

- постійний моніторинг здоров'язбережувального процесу;

Як зазначалося нами вище, процес формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів тріадний, адже в ньому приймають участь держава, учні, батьки. Тому умовно

основні напрямки роботи зі створення здоров'язбережувального середовища НУШ можна поділити на три взаємопов'язані групи, відповідно до учасників освітнього процесу (Рис.1.).

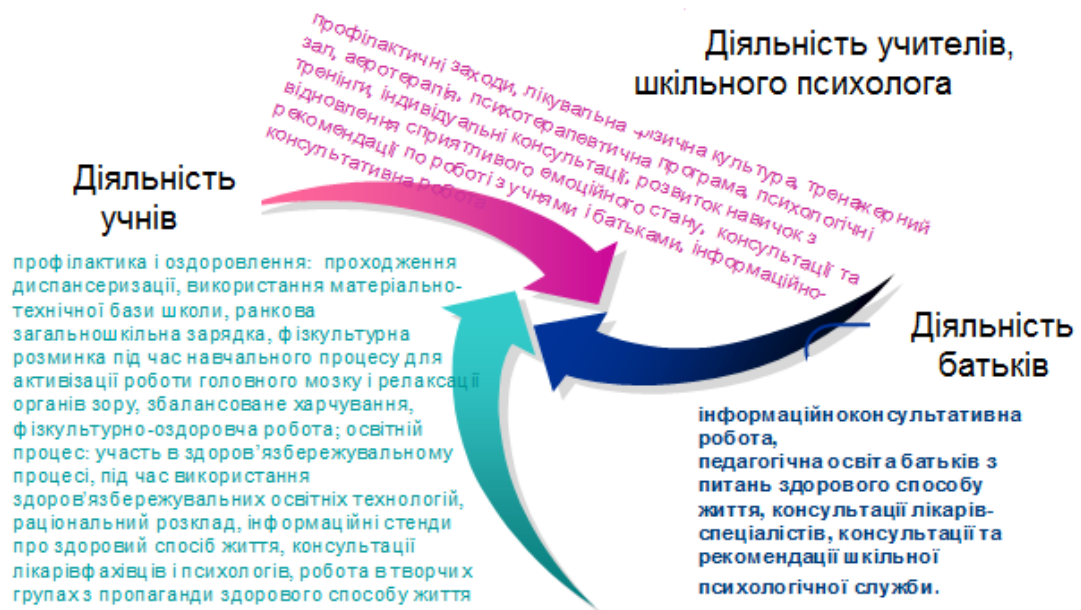

Рис.1. Види діяльності учасників освітнього процесу щодо формування здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ

За результатами досліджень щодо умов формування здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ, роль учителя є ключовою. Учитель, сьогодні виступає фасилітатором освітнього процесу та реалізує основні завдання, які окреслені в нормативних документах про освіту, зокрема й формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. До таких завдань ми віднесли:

- визначення цілей здоров'язбереження учасників освітнього процесу; проектування змісту здоров'язбережувальної освіти;
- конструювання і реалізація форм, методів, технологій та засобів профілактичних заходів й здоров'язбережувальної діяльності у початковій школі;
- діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учнів;
- участь в процесі удосконалення предметно-просторової інфраструктури закладу освіти.

Аналізуючи наукову літературу та педагогічну практику з проблеми дослідження щодо формування здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ ми спробували узагальнити зміст діяльності вчителя через інтеграційну складову основних напрямів реалізації ідеї здоров'язбереження в умовах початкової освіти, зокрема:

освітній; виховний; діагностичний; гігієнічний; інклюзивний; просторовий. Результати узагальнення наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

**Напрями та зміст діяльності вчителя щодо розвитку
здоров'язбережувального освітнього середовища НУШ**

Напрямок діяльності вчителя	Зміст діяльності вчителя
Освітній	– формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним середовищем; знань про збереження свого здоров'я; – розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану власного здоров'я; – формування здоров'язбережувальної компетенції молодших школярів, шляхом застосування методів, прийомів організації спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості та ін.
Виховний	- виховання в учнів ціннісного ставлення до власного здоров'я та здорового способу життя, розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; - виховання в учнів дбайливого ставлення до власного здоров'я, прагнення займатися фізичною культурою та спортом; – розвиток мотивації до використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності; – застосування методів, прийомів організації спільної здоров'язбережувальної діяльності учасників освітнього процесу у позаурочних заходах; – профілактика факторів «ризиків» і організація комплексу оздоровчих заходів; – створення емоційного комфорту у процесі освітньої взаємодії; – розробка та проведення разом з шкільним психологом психологічних тренінгів, програм індивідуальних консультацій з метою розвитку навичок з відновлення сприятливого емоційного стану; – інформаційно-консультативна робота з батьками щодо збереження здоров'я учнів.
Діагностичний	– психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я молодших школярів, їх фізичного, психічного, духовно-морального розвитку; – організація співпраці з психологічною службою школи з метою допомоги учням у подоланні страхів, стресів і тривожності;

	– організація співпраці з медичними працівниками, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я молодших школярів; – інформаційно-консультативна робота з батьками щодо діагностування порушень здоров'я молодших школярів.
Гігієнічний	– виконання вимог, що регламентовані санітарними нормами та правилами безпеки життєдіяльності учнів початкових класів; – контроль за температурним режимом, штучним освітленням та ін у класних кімнатах; – забезпечення санітарно-гігієнічної відповідності шкільних меблів, контроль за чистотою класних кімнат; – спільно з керівництвом закладу здійснення контролю за раціональним харчуванням учнів у шкільній їдальні; – організація співпраці учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою дотримання санітарно-гігієнічних вимог.
Інклюзивний	– використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням особливостей розвитку молодших школярів; – використання широкого спектру занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку учня; – адаптація навчальних матеріалів для використання в умовах інклюзивної освіти молодших школярів.
Просторовий	– робота щодо озеленення приміщень і класів; – наповнюваність шкільного середовища об'єктами навчальної взаємодії та відпочинку; – участь в організації безпечного пересування молодших школярів по класній кімнаті та школі; – участь в оформленні зон відпочинку молодших школярів на теретирії школи.

З таблиці 1 видно, що створення здоров'язбережувального середовища НУШ – це спільна діяльність учасників освітнього процесу, яка спрямована на проектування і реалізацію умов (середовища), що забезпечує здоров'язбережувальний ефект у системі взаємодії «вчитель – учень – батьки».

Таким чином, нами встановлено і обґрунтовано, що формуванню здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів сприятимуть: застосування інтеграційного підходу та валеологізація навчальних предметів, інтеграція навчальних предметів з предметами, які сприяють формуванню ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я та здорового способу життя; розробка та впровадження різних навчальних програм, організація позакласних і позашкільних заходів, які спрямовані на поглиблення знань про здоровий спосіб життя та

мотивацію ціннісного ставлення молодших школярів до здоров'я; розробка та проведення разом з шкільним психологом психологічних тренінгів, індивідуальних консультацій з метою розвитку навичок з відновлення емоційного стану учня; організація співпраці з медичними працівниками, психологічною службою школи щодо діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бахмат Н.В. Формування здорового образу життя та фізичний розвиток молодших школярів в Новій українській школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 3 (107). С. 346-363. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/11709/1/Bakhmat_formuvannia.pdf.
2. Державний стандарт базової середньої освіти Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246688428>
4. Нова українська школа: ключові компетентності. URL: <https://uied.org.ua/nova-ukrayinska-shkola-klyuchovi-kompetentnosti/>

Ольга КОВАЛЬЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри
теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ НАВИЧКИ УСВІДОМЛЕНОГО ЧИТАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У контексті чинних положень Державного стандарту початкової освіти та відповідно до вимог Типових освітніх програм велика увага приділяється методиці навчання читання на компетентнісних засадах, які мають передбачати цілі навчання, пов'язані із застосуванням набутих учнями читацьких навичок у життєвих ситуаціях та досвіді.

Роль читання у житті людини важко переоцінити. Воно є одним із найпоширеніших джерел одержання інформації, розширює кругозір, формує світогляд, збагачує новими знаннями, вчить мислити.

Науковцями розкрито окремі аспекти усвідомленого читання як педагогічного феномена (Н. Ігнатенко, А. Каніщенко, К. Картрайт, Р. Кириченко, Д. Лукьяненко, Д. Міллер, В. Садкіна, О. Слижук, О. Терещенко, М. Чанна, Н. Чепелєва).

Навчальний предмет «Літературне читання» у початковій школі сприяє формуванню навичок усвідомленого читання, тобто його пріоритетом є розвиток універсальних навчальних дій ціннісно-сислової сфери та комунікації [1]. Літературне читання передбачає осмислену, творчу духовну діяльність, яка полягає у засвоєнні художньої літератури, розвитку естетичного сприйняття [4]. Для того, щоб отримати закладений у творах духовно-моральний досвід, необхідні сформовані навички смислового читання.

Існує безліч методичних особливостей формування навичок смислового читання під час уроків літературного читання у початковій школі.

Д. Лукьяненко виділяв умови формування навичок смислового читання відповідальні таким дидактичним принципам навчання як природовідповідності, культуровідповідності, свідомості та активності:

- наявність мотивації в учня: читання може бути ефективним лише у зв'язку з потребою-сисловою сферою учня, зацікавленості читача, його потреби у ньому;
- відповідність психологічним особливостям віку: необхідно підбирати матеріал, що відповідає віковим потребам читача, доступний йому для розуміння на даному етапі психологічного та інтелектуального розвитку;
- відповідність індивідуально-психологічним особливостям учнів: педагогу слід враховувати рівень розвитку та особистісні особливості читачів для успішного формування навичок смислового читання;
- націленість педагога на культурний розвиток дитини: читання не повинно бути «мовленнєвою гімнастикою» для читача, воно має вводити його у світ цивілізації, бути спрямоване на смислове розуміння навколишнього світу [1].

Так, організація процесу навчання з цього погляду є основою формування навичок смислового читання у початковій школі.

Виходячи з виділених у педагогічній літературі етапів формування навичок читання (аналітичний, синтетичний та етап автоматизації) [26], ми вважаємо першою необхідною умовою ефективного формування навичок смислового читання автоматизацію всіх процесів, що

передбачають оволодіння, а потім розвиток технічної сторони читання при паралельній роботі над смисловою стороною читання.

Друга умова – це дотримання структури технології читання, що включає такі етапи:

I етап – робота з текстом до читання включає:

1. антиципацію (передбачення майбутнього читання);
2. визначення смислового, тематичного, емоційного спрямування тексту, виділення його героїв за назвою твору, імені автора, ключових слів, що передують тексту ілюстрації з опорою на читацький досвід;
3. постановку цілей уроку з урахуванням загальної (навчальної, мотиваційної, емоційної, психологічної) готовності учнів до роботи.

II етап – робота з текстом під час читання, що складається з:

1. первинне читання тексту;
2. виявлення первинного сприйняття, виявлення збігів початкових припущень учнів зі змістом, емоційним забарвленням прочитаного тексту.
3. перечитування тексту. Повільне "вдумливе" повторне читання (всього тексту або його окремих фрагментів);
4. аналіз тексту. Постановка уточнюючого питання кожної смислової частини. Розмова щодо змісту тексту. Звертання до окремих фрагментів тексту.

5. Виразне читання.

III етап – робота з текстом після читання, що вміщує в собі:

1. концептуальна (смилова) розмова за текстом;
2. виявлення та формулювання основної ідеї тексту чи сукупності його основних смислів;
3. ознайомлення з письменником. Розповідь про письменника. Розмова про особистість письменника;
4. робота із матеріалами підручника, додатковими джерелами;
5. робота з назвою, ілюстраціями. Обговорення сенсу назви;
6. звернення учнів до готових ілюстрацій;
7. співвідношення бачення художника з поданням читача;
8. творчі завдання з опорою сферу читацької діяльності учнів (емоції, уяву, осмислення змісту, художньої форми) [3].

Опора на технологію не означає, що уроки мають бути одноманітними за структурою.

Третя умова – забезпечення у класі певного режиму роботи:

- 1) вправи з читання повинні бути щоденними; 2) відбір текстів для читання не повинен бути випадковим, а повинен проводитися з урахуванням психологічних особливостей дітей та літературних

особливостей текстів; 3) вчитель здійснює систематичну роботу щодо попередження помилкового читання; 4) вчитель використовує у роботі доцільну систему виправлення допущених під час читання помилок; 5) спеціально організоване навчання читання для себе, що передбачає кілька ступенів: читання пошепки, беззвучне артикульоване читаного, власне читання про себе; 6) слід докладати зусиль у бік зони найближчого розвитку, у разі розвитку смислової пам'яті і смислового розуміння тексту [2].

Під час формування навички смислового читання на уроках літературного читання вчитель початкових класів може зіштовхнутися з такими труднощами:

- ✓ низька швидкість читання в учнів;
- ✓ учні припускаються помилок при читанні та неправильно інтонують, що провокує спотворення змісту прочитаного і як наслідок його неповне розуміння;
- ✓ не можуть отримати необхідну інформацію із запропонованого тексту, виділити головне у прочитаному;
- ✓ вузьке коло самостійного дитячого читання;
- ✓ учням важко коротко переказати зміст;
- ✓ низький рівень читацької культури батьків учнів;
- ✓ використання педагогом у процесі навчання лише традиційних технологій та методів навчання [26].

Ці труднощі коригуються за допомогою наступних дій:

- робота з формування навичок смислового читання має обмежуватися лише уроком, а багаторазове повернення до тексту реалізується через варіативність завдань;
- уникати одноманітних дій, щоб уникнути швидкої втоми учнів;
- зразкове початкове читання твору вчителем на ранніх етапах формування навичок;
- пояснення слів, незнайомих дітям, але які мають велике смислове навантаження, вчителю необхідно пояснити у процесі підготовчої роботи;
- використовувати зошити на друкованій основі для самостійної роботи з незнайомим текстом вдома або на уроці індивідуально, у парі, у малій групі;
- вивчення та використання вчителем інноваційних педагогічних технологій;
- пропонувати дітям для роботи на уроці читати тексти різних стилів, жанрів та видів (список, схеми, таблиці);

- скласти список рекомендованої літератури для самостійного читання, куди включені тексти різних стилів та жанрів;
- враховувати особливості перебігу та становлення психічних процесів в учнів молодшого шкільного віку;
- проводити з батьками індивідуальну роботу, тематичні збори, відкриті уроки, анкетування.

Описані нами проблеми можна розбити на три групи: проблеми, пов'язані з психологічними особливостями віку; проблеми, пов'язані з індивідуальними психологічними особливостями окремих дітей; проблеми, пов'язані безпосередньо з педагогічною діяльністю вчителя (підбір матеріалу, добір методів, зняття труднощів, роботи з батьками). Таким чином, нами визначено такі умови формування навичок смислового читання на уроках літературного читання у початковій школі:

- 1) організація процесу навчання з погляду дидактичних принципів;
- 2) вести паралельну роботу над технічною та смисловою сторонами читання;
- 3) враховувати етапи технології читання;
- 4) забезпечити у класі системну роботи.

Отже, формування навички усвідомленого читання передбачає роботу над підвищенням темпу, виразності, усвідомлення змісту прочитаного. Учитель створює власну добірку завдань, що сприяють підвищенню ефективності роботи в цьому напрямі.

Список використаних джерел

1. Лукьяненко Д. Феномен свідомого читання Василя Сухомлинського в парадигмі мовно-літературної галузі освіти Нової української школи. *Вересень: науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*. 2019. № 1–2 (80–81). С. 46–51.
2. Мартиненко В. Формування досвіду читацької діяльності третьокласників (на матеріалі робочого зошита з літературного читання). *Початкова школа*. 2014. № 10. С. 11–14.
3. Пахаренко В. І. Типологія читання як методична проблема сучасної шкільної літературної освіти. Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи. збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 березня 2021 р.). Київ, 2021. С. 165–169.
4. Соняк Н. Формування у молодших школярів навичок роботи з текстовою інформацією. *Початкова школа*. 2007. № 4. С. 10–13.

Тетяна КРАСІЙ,
учитель початкових класів
вищої категорії, звання «старший вчитель»
Андрійковецької гімназії Розсошанської сільської ради
Хмельницького району Хмельницької області

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ MINDMAPPING ЯК ЗАСОБУ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ НУШ

Із введенням стандартів нового покоління у нашій країні змінились цілі та пріоритетні цінності української освіти. Так, Державний стандарт початкової освіти визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти: критично сприймати інформацію для досягнення різних цілей, виокремлювати необхідну інформацію з різних джерел, представляти інформацію графічно, створювати асоціативні схеми, стисло і вибірково передавати зміст почутого, запам'ятовувати важливе [3].

Нова українська школа впроваджує інтегроване навчання, яке спрямоване на формування у дітей цілісної картини світу. Основним є системно-діяльнісний підхід, а його мета – формування творчої та активної особистості учня.

До ефективних методик навчання у початковій школі належить метод майндмеппінгу (англ. Mindmapping) або інтелект-карти (англ. Mind maps) – це порівняно новий метод записування і одночасно «зменшення» великих обсягів інформації, її структурування та систематизація, це так звана техніка візуалізації мислення. Це – інноваційний напрям в освіті, що сприяє закріпленню знань та розвитку творчих здібностей особистості [1, с. 5]. Інтелект-карти (інтелектуальні карти, ментальні карти, діаграми зв'язків, карти пам'яті, карти мислення, карти розуму, мапи думок, асоціативні карти) стали практично заміною текстовим конспектам, за допомогою гілок з ключовими словами-асоціаціями, а також з малюнками.

Термін «інтелект-карта» ввів по суті Девід Осубел та заклав основи вчення ментальних карт, які в подальшому були розвинуті у працях Джозефа Новака та Тоні Б'юзена, хоча метод візуалізації інформації вперше застосував ще філософ Порфирій Тіросський у III ст.н.е., зауважує А.П. Кобися [4, с. 347]. Питання застосування інтелект-карт на сьогоднішній день є досить актуальним та частково дослідженим, але, на нашу думку, недостатньо, особливо у початковій школі.. Цією

проблематикою займаються як зарубіжні вчені Е. Б'юзен, Х. Мюллер, Б. Санто, Р. Фостер, так і вітчизняні, як О. Аксьонова, Л. Гончаренко, А. Кобися, Н. Терещенко та ін. Методика використання інтелект-карт.

Науковці стверджують, що інформація краще запам'ятовується, якщо вона представлена не лише у структурованому вигляді, але й графічно зображена і пов'язана певним асоціативним рядом [6, с. 87].

На думку Тоні Б'юзена, ментальна карта є революційним інструментом мислення, а техніка застосування інтелект-карт допомагає обробляти інформацію, придумувати нові ідеї, зміцнювати пам'ять, отримувати максимум від дозвілля та покращувати ефективність праці [2].

Отже, користь майндмеппінгу очевидна. Психолого-педагогічні проблеми комп'ютеризації навчання молодших школярів, враховуючи санітарно-гігієнічні вимоги щодо збереження їхнього психічного і фізичного здоров'я, обґрунтовують актуальність використання інтелект-карт саме у початковій школі.

Ментальні карти створюються на папері (оригінальний спосіб) або за допомогою онлайн-сервісів. У центрі листка прописується основна тема (об'єкт уваги), а від неї розходяться гілки, на яких розташовуються ключові слова-асоціації, символи, образи, малюнки, також товщина та кольори гілок можуть бути різними.

Процес творення інтелект-карт для молодших школярів доцільно проводити поступово: спочатку представляти учням та аналізувати з ними готові зразки, далі вони під керівництвом вчителя складають інтелект-карти колективно, потім у групах, парах, і врешті індивідуально.

Варто зазначити, що при використанні інтелект-карт у навчанні, крім абстрактно-логічного мислення, властивого лівій півкулі мозку, працює просторове і образне світобачення, за яке відповідальна права півкуля мозку, що сприяє кращому запам'ятовуванню нового навчального матеріалу.

Метод майндмеппінгу в початковій школі використовується як демонстративний матеріал для унаочнення багатьох тем в ході підготовки та проведення уроків і для оптимізації навчальної діяльності учнів. Інтелект-карти можуть застосовуватись на різних етапах уроку: при подачі нового матеріалу, при повторенні чи закріпленні, при перевірці знань, а також при виконанні учнями домашнього завдання. Опираючись на досвід, слід зауважити, що ментальні карти можуть бути використані на уроках української мови, літературного читання,

іноземної мови, математики, природознавства, уроків розвитку зв'язного мовлення тощо.

Нами були розроблені інтелект-карти для різних етапів уроку (для пояснення матеріалу, шаблони інтелект-карт для колективної та групової роботи) з завданнями до теми «Рослинний світ Червоної книги», яка може бути використана на уроках природознавства, літературного читання, уроків розвитку зв'язного мовлення.

Використання різних кольорів, відповідно до сторінок Червоної книги, друкованих літер, стрілок, малюнків, картинок дає можливість кожному учневі, застосовуючи візуальні асоціації, швидко запам'ятовувати нову інформацію.

Для колективної роботи готуються шаблони інтелект-карт та роздатковий матеріал по рослинам з Червоної книги. У кожного учня підготовлені кольорові олівці, клей, ножиці, аркуш паперу формату А4, а також малюнки, фотографії рослин, картинки. Вчитель може створювати інтелект-карту на дошці протягом уроку, яка буде слугувати своєрідним планом і дасть змогу учням легко зробити висновки під час підведення підсумків уроку. Діти працюють над своїми інтелект-картами. Для роботи з даним матеріалом вчитель підготував вірші, загадки, легенди, народні прикмети, цікаву інформацію про рослини, наприклад, про конвалію, підсніжник, крокус та ін.

Як правило, карти дітей яскраві, барвисті та позитивні, а образи – несподівані й оригінальні. Підбір малюнків сприяє кращому запам'ятовуванню змісту карти, але й дозволяє дитині виразити своє емоційне (позитивне або негативне) ставлення до досліджуваного об'єкту.

Наступним кроком може бути групова робота. Учні отримують необхідні матеріали і вже працюють самостійно по групах чи парах, та презентують свої інтелект-карти.

Індивідуальне створення інтелект-карти в якості домашнього завдання.

Робота учнів полягає не тільки у наклеюванні та малюванні карти, а головне у фіксації образів, аналізі інформації, її обговоренні на уроці. Такі інтелект-карти сприяють кращому запам'ятовуванню та розумінню теми.

Отже, інтелект-карти є невід'ємною складовою освітнього процесу НУШ. Гнучкість інтелект-карт допускає розглядати будь-яку тему чи питання з будь-якого предмету. Інтелект-карти розвивають творчі та інтелектуальні здібності учнів, їхнє креативне і критичне мислення, покращують запам'ятовування та обробку інформації, унаочнюють

матеріал, поліпшують всі види пам'яті та увагу, допомагають зробити процес навчання цікавим, творчим і плідним.

Список використаних джерел

1. Аксьонова О.В. Досвід використання методу інтелект-карт в економічному навчанні. Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів: зб. наук.-метод. конф. 2-4 лютого 2006 р. Т.І. Київ : КНЕУ, 2005. С. 3—7.

2. Б'юзен Т. Мапа думок. Докладний посібник із вивчення і застосування найпотужнішого інструмента мислення у світі. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 224 с.

3. Державний стандарт початкової освіти. Київ : ТД «Освіта-Центр плюс». 2018. 99 с.

4. Кобися А.П. Використання технологій майндмеппінгу у педагогічній діяльності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2015. № 41. С. 346—351.

5. Копняк Н.Б., Крупська Т.О. Ментальні карти як засіб візуалізації навчального матеріалу у початковій школі. *Молодий вчений*. № 5.2 (69.2). 2019. С. 148—153.

6. Черній М. Карти знань як засіб збільшення ефективності засвоєння навчального матеріалу учнями та їх застосування за допомогою веб-сервісів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6 (Ч. 1). С. 87—94.

Інна ЛИТВИН,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНА ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Розвиток демократичного суспільства в Україні потребує нових стратегій та підходів до системи вищої професійної освіти. Мета реалізації відповідних реформ, що давно назріли, - підготовка не тільки висококваліфікованих майбутніх учителів початкових класів, але й педагогічних працівників, здатних миттєво реагувати на динамічні

зміни ситуації, негативні прогнози й різного роду ризики. Сьогодні посилено увагу до організаційних та методичних засад реалізації навчального процесу у вищій школі, переорієнтація його змісту на підготовку майбутніх учителів початкових класів, здатних до розвитку та саморозвитку, неперервної освіти упродовж життя. Особливо це актуально для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів під час навчання, досягнення результатів освітньої діяльності, котрі відповідають цілям, можливе лише завдяки спільним зусиллям викладачів вищих навчальних закладів та суспільства в цілому.

Проблемам реформування вищої професійної освіти, підвищення її якості та формуванню готовності до професійної діяльності й професійних компетенцій у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами були присвячені публікації Л. Будяк, Л. Вавіна, І. Зверева, Т. Ілляшенко, Н. Мірошніченко, А. Колупаєвої, Н. Софій. Останніми роками психолого-педагогічна наука збагатилась низкою досліджень, присвячених проблемам: підготовки кваліфікованого вчителя до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (В. Бондар, В. Бочарова, І. Демченко, А. Капська, В. Синьова, С. Харченко); готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища та її структури (С. Альохіна, Ю. Шуміловська, О. Мартинчук, В. Хитрюк, Ю. Бойчук, О. Микитюк та ін.).

Грунтовний аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчив різноманітність підходів учених до визначення структури готовності майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами, що, на нашу думку, пояснюється складністю та багатоаспектністю цього явища.

У науково-педагогічній праці Ю. Шуміловської визначено структуру готовності майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами, що складається з чотирьох компонентів:

- мотиваційного – сукупність стійких мотивів до такої роботи, спрямованість на здійснення ефективного процесу навчання і виховання, визнання кожної дитини суб'єктом освітньої діяльності, формування внутрішньої готовності до позитивного сприймання даних;
- когнітивного – система знань і уявлень про проблему інвалідності, особливості психофізичного розвитку дітей й особливості побудови освітнього процесу, в якому вони беруть участь;
- креативного – відображає творчу активність і особистісні якості педагога, які дають змогу створювати нові матеріальні та духовні

цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей із особливими освітніми потребами, ураховуючи їхні спроможності;

- діяльнісного – складається зі способів і прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами і передбачає формування в майбутніх учителів початкових класів відповідних професійних компетенцій [1].

У своїх працях А. Колупаєва розглядає готовність до педагогічної діяльності як результат позитивного ставлення до професії, що визначається системою мотивів до цієї діяльності. Про сформованість готовності до професійної діяльності свідчать такі ознаки: позитивне ставлення до педагогічної діяльності; професійно-педагогічна спрямованість особистості; наявність психолого-педагогічних здібностей; система психолого-педагогічних знань, умінь і навичок; моральні риси особистості; самостійність і творчість у розв'язанні професійних завдань [4].

Дослідниця С. Альохіна, визначає два показники готовності майбутнього вчителя до діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами:

1) психологічна готовність (емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку (прийняття – відторгнення), готовність залучати їх до діяльності на уроках, задоволеність власною педагогічною діяльністю;

2) професійна готовність (інформаційна готовність, володіння педагогічними технологіями, знання основ психології та корекційної педагогіки, знання індивідуальних відмінностей дитини, знання індивідуальних особливостей дітей із різними порушеннями розвитку, готовність до професійної взаємодії та навчання) [1].

Зміст професійної готовності майбутнього учителя початкових класів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами передбачає набуття низки вмінь: розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для дітей з особливими освітніми потребами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку; використовувати ефективні соціально-педагогічні стратегії взаємодії з різнопрофільними фахівцями й батьками учнів з особливими потребами; застосовувати адаптивні методики викладання й стандартизованого оцінювання в інклюзивному процесі; налагоджувати педагогічне співробітництво з батьками учнів; запобігати упередженому ставленню однолітків і педагогів до дітей з особливими потребами, створювати морально-психологічний комфорт у класі чи групі на засадах гуманності, милосердя, співробітництва.

Список використаних джерел

1. Барбінова А. Структура готовності вчителів до професійної діяльності в умовах інклюзії. URL: file:///C:/Users/alexb/Downloads/6.pdf
2. Бондар В., Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Київ, 2004. 152 с.
3. Демченко І. Концепція підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2017. №4. 197 с.
4. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. Київ : Наук. Світ, 2010. 196 с.

Олеся МАРТИНА,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ

У Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічною складовою освіти. Його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємовідносин, формування у молоді потреби та уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної художньо-естетичної, трудової, екологічної культури» [2, с. 4].

Сьогодні загальноосвітня школа має соціальне замовлення на залучення учнів до глибоких шарів національної культури та духовності, створення умов для розвитку їхньої національної свідомості на основі засвоєння цінностей українського народу, зокрема, його мови, світоглядних позицій, ідей, поглядів, переконань, звичаїв, обрядів.

Питання українського національного менталітету в своїх працях досліджували ще І. Огієнко, М. Грушевський, М. Максимович, О. Потебня, Г. Сковорода, П. Чубинський, П. Юркевич та багато інших.

Значний внесок у розвиток методики формування національної самосвідомості зробили вітчизняні педагоги, психологи Г. Ващенко, О. Дорошкевич, О. Духнович, П. Куліш, С. Русова, К. Ушинський. Проблеми розвитку вітчизняної педагогічної думки у сфері формування національної свідомості громадян України досліджували А. Алексюк, І. Дзюба, В. Дончик, М. Євтух, М. Стельмахович, Д. Тхоржевський.

Проте проблема педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості особистості молодших школярів як особливої цілісності ще не була предметом наукового аналізу.

Мета статті – обґрунтувати систему педагогічного забезпечення формування елементів національної свідомості молодших школярів у процесі навчання та виховання.

Патріотичне виховання – планомірна виховна діяльність, спрямована на формування у вихованців почуття патріотизму, тобто доброго відношення до Батьківщини та до представників спільної культури або країни. Таке виховання містить формування любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнаціонального спілкування; прагнення праці на благо рідної країни, її народу [1, с. 14].

Актуальними та своєчасними звучать сьогодні поради І. Огієнка стосовно основних завдань родинного виховання, спрямованого на розв'язання завдань духовно-морального зростання дитини [4, с. 25]. А саме: формування духовних цінностей з позицій добра, справедливості, гідності, правди, честі, людяності; створення сприятливої трудової атмосфери в сім'ї; залучення дітей до світу знань через народні казки, пісні, прислів'я, приказки, думи, лічилки, інший дитячий фольклор; піклування про розвиток відчуттів і доцільних сприймань дитини; турбота про інтелектуальний розвиток дитини; залучення дітей до активної участі в громадських заходах, які сприяють освоєнню народних традицій, звичаїв, обрядів, виховання національної свідомості і характеру [3, с. 45].

Для реалізації національно-патріотичного виховання необхідна системна робота, що передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різних напрямів, засобів, методів виховання дітей у процесі навчання і позакласної діяльності.

Одне з основних виховних завдань початкової школи полягає в тому, щоб вихованці набули здатності й звички поводитися адекватно

під впливом усвідомлених суспільно важливих рішень щодо свого майбутнього духовного розвитку. Саме ця картина майбутнього найбільше мобілізує школяра. Тому ми звертаємо увагу на те, щоб якомога частіше і яскравіше викликати відповідну картину в уяві своїх вихованців; постійно допомагати дітям зберігати перед власним внутрішнім зором образ поставленої духовної мети.

Цільовим орієнтиром педагогічного впливу на розвиток національної свідомості особистості молодшого школяра вважаємо її емоційну сферу: емоційне переживання знань учня про цінності національної культури, забезпечене за рахунок засобів різних видів мистецтва, сприятиме формуванню відповідних знань як особистісних утворень.

Усвідомлення учнями потреби в оволодінні національними цінностями виявляється в мотивах самоформування таких якостей, як готовність до вивчення і захисту національних обрядів і традицій, рідної мови; здатність до виявлення почуттів захопленості продуктами творчості народних умільців; патріотизму; любові до України тощо. І якщо в дитини відсутні смислотвірні мотиви самоформування зазначених якостей, то в такому випадку не можна говорити про свідоме ставлення учнів до національної культури [2, с. 34]. Однак відповідні мотиви народжуються як результат емоційного переживання й осмислення молодшими школярами цінностей української культури, створення вчителем умов для формування в них особистісного сенсу їхнього засвоєння. Провідна роль мотиву – поворот свідомості особистості на самосвідомість.

Завданням педагога є й забезпечення спрямованості почуттів дітей на самоорганізацію дій (цілепокладання і планування) власного самостановлення як національно свідомої особистості. Його стрижнем є завдання-самозобов'язання у сфері оволодіння національними цінностями, а отже, моральне стимулювання розвитку цього компонента починається з формул-настанов учителя на розробку відповідних самозобов'язань, чому передують педагогічна оцінка ступеня налаштованості дітей на це. Треба зазначити, що молодші школярі потребують і додаткових знань про шляхи проектування завдань-самозобов'язань.

Знання української культури у формі особистісної цінності перетворюються для дитини в самоцінне духовне надбання – результат функціонування у взаємозв'язку двох компонентів національної свідомості особистості молодшого школяра. Цей результат є рушійною

силою процесу народження мотивів самоформування учнем цінностей національної культури.

Провідними умовами ефективного функціонування системи педагогічного забезпечення розвитку національної свідомості та самосвідомості учнів початкових класів є: створенням ситуації внутрішнього прийняття учнями знань про українську культуру; педагогічне забезпечення процесу виникнення в молодших школярів особистісного сенсу діяльності в напрямі оволодіння національними цінностями; застосування вчителем на уроках української мови, літературного читання народознавства та в позаурочний час емоційно-естетичного фону, який стає засобом розвитку національної свідомості особистості молодшого школяра.

Отже, лише систематичне національне виховання може сформувати громадянина з національним складом мислення та природним почуттям гордості, що ти – українець. На основі такої педагогічної роботи в молодших школярів формуються основні складові національної самосвідомості: любов до рідної землі й свого народу, патріотизм і готовність захищати Українську державу, досконале володіння українською мовою, духовна культура, повага до батьків, культури та історії, традицій та звичаїв рідного народу, бажання працювати задля розквіту власної держави; культура міжособистісного спілкування, глибоке усвідомлення громадянської відповідальності, сформовані почуття гордості за свою Батьківщину.

Список використаних джерел

1. Ворожбіт В.В. Духовно-моральне виховання молоді у спадщині Івана Огієнка. Збірник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. 2011. С.98-104.

2. Дічек Н.П. Етика національної свідомості Івана Огієнка. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2002. С. 12-14.

3. Колоскіна О.А. Формування елементів національної свідомості учнів початкових класів у процесі навчання української мови та народознавства: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2009. 20 с.

4. Сохацька Є.І. «Молюся за весь Рідний Край.» Штрихи до життєпису Івана Огієнка та його культурологічної діяльності : монографія. Кам'янець-Подільський : ПП Мошак. 2007. 276 с.

Наталія МЄЛЕКЄСЦЕВА,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Компетентнісний підхід до навчання, який є однією із провідних ідей реформи Нової української школи (НУШ), передбачає формування у здобувачів освіти ключових компетентностей і спільних для них (наскрізних) умінь, необхідних для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Наскрізнi уміння, визначені нормативними освітніми документами, за своєю сутністю є «м'якими навичками», які трактують як універсальні соціальні, інтелектуальні й вольові компетенції [9, с. 9]. На противагу дефініції *soft skills* використовується термін *hard skills*, або «жорсткі навички», які визначають суто професійні навички, тобто навички та вміння з конкретного навчального предмета.

У Концепції НУШ визначено такі наскрізні вміння (*soft skills*): читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно та письмово; критичне та системне мислення; творчість; ініціативність; здатність логічно обґрунтовувати позицію; уміння конструктивно керувати емоціями; оцінювання ризиків та прийняття рішень; розв'язування проблем; співпраця з іншими особами [5].

До важливих гнучких навичок належать також спілкування, співпраця в команді, використання технологій, тайм-менеджмент, навички брати інтерв'ю, мотивація, професійний етикет, уміння слухати, повага, відповідальність, гнучкість, уміння домовлятися, терплячість, уміння презентувати власний доробок, упевненість у собі, стрес-менеджмент тощо.

Проблемі формування *soft skills* у дітей молодшого шкільного віку в умовах Нової української школи присвячено праці Н. Білосор, Т. Васютіної, Л. Гриневич, О. Демченко, О. Жовнич, Н. Казьмірчук, К. Коваль, О. Кондратюк, К. Корсікової, О. Ліннік, О. Лук'янченко, І. Полякової, І. Старагіної, І. Стахової, В. Філінюк та інших науковців. У типових освітніх програмах (О. Савченко, Р. Шиян) та багатьох підручниках Нової української школи зацентровано увагу на розвитку

soft skills молодших школярів. Однак навчання у школі націлене більше на здобуття позитивних оцінок, ніж на здобуття необхідних знань, розвиток та виховання конкурентоспроможною особистості, здатної критично оцінювати свої вміння, що й зумовлює актуальність наукової розвідки.

Варто зауважити, що потреба розвитку м'яких навичок або соціально-емоційних навичок у дітей як найбільш затребуваних універсальних навичок XXI століття особливо актуалізувалася через виклики, пов'язані з війною в Україні та пандемією COVID-19.

Мета статті – описати особливості формування soft skills молодших школярів на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Термін “soft skills” є одним із трендів сучасної освіти. Однак, незважаючи на популярність, універсального його розуміння поки що немає. Аналіз наукових праць свідчить, що теорія та практика формування soft skills є предметом досліджень багатьох наук: психології, соціології, педагогіки тощо. Кожен дослідник розглядає це поняття через призму свого сприйняття і сфери наукових інтересів.

У перекладі з англійської “soft skills” означають «м'які навички» або «гнучкі навички». У «Словнику новітніх англізмів» подано таке їх визначення: «Софтскіли (*софт-скіли, софт скіли*) – особисті якості, які дозволяють добре спілкуватися та співпрацювати з людьми (комунікабельність, вміння працювати в команді, тайм-менеджмент тощо); м'які навички» [7, с. 229].

Зауважимо, що в науковій літературі натрапляємо на використання різних термінів для означеного поняття, зокрема у працях вітчизняних і зарубіжних дослідників можна знайти такі синоніми поняття “soft skills”: “people skills”, “non-professional skills”, “skills for social progress”, “life skills”, також «м'які компетенції», «м'які навички» або «гнучкі навички».

Загалом **soft skills** – це ті вміння, навички та компетентності, необхідні людині для спілкування, взаємодії не тільки в навчальній і професійній діяльності, а й у повсякденному житті.

Молодший шкільний вік є періодом життя, коли закладається підґрунтя соціального розвитку – відбувається становлення духовних цінностей, ставлення до оточення, досвід поведінки. Саме тому вже на етапі навчання в початковій школі в учнів мають формуватися основи soft skills – м'яких навичок, які дозволяють дитині адаптуватись до різних життєвих ситуацій, успішно взаємодіяти з іншими людьми та

бути максимально ефективним.

Аналіз нормативних документів, що регулюють освітній процес у початковій школі, засвідчує акцентування як Державного стандарту початкової освіти, так і Типових освітніх програм на формуванні у здобувачів освіти не лише предметних компетентностей з кожної освітньої галузі (умовно “*hards kills*”), а й спільних для всіх компетентностей наскрізних умінь (за сутністю “*soft skills*”). До них відносять: «уміння висловлювати думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв’язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [2].

За європейською рамкою компетентностей *soft skills* розподілено за трьома сферами: особистісною (саморегуляція, гнучкість, благополуччя), соціальною (емпатія, комунікація, взаємодія) та когнітивною («навчання вчитися» – «мислення зростання», критичне мислення, управління навчанням). Наскрізні уміння, визначені в українському освітньому просторі, теж структуровано за трьома сферами: до особистісної сфери належать творчість та уміння керувати емоціями; до соціальної сфери – уміння співпрацювати з іншими людьми; до когнітивної – читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно та письмово, критичне та системне мислення, обґрунтування власної позиції, уміння розв’язувати проблеми, оцінювати ризики [1, с. 29].

Зауважимо, що наскрізні вміння – це цінне доповнення до знань і навичок, які формуються в освітньому процесі. Вони відчиняють більшість дверей до успішного майбутнього й мають вирішальне значення для успіху в кар’єрі.

Одним із пріоритетних підходів до формування *soft skills* у початкових класах є врахування відповідних здібностей, які умовно називають «4 К»:

- 1) креативність – здатність продукувати інноваційні та корисні ідеї;
- 2) критичне мислення – здатність до розв’язання проблем за допомогою системи суджень;
- 3) комунікація – спілкування, метою якого є досягнення спільної мети;
- 4) колаборація – командна робота [6, с. 122].

Розглянемо особливості формування окреслених soft skills на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Креативне мислення характеризується як здатність генерувати нові ідеї для вирішення конкретних завдань. Паралельно розвивається творчість та «нешаблонне» мислення. Вільне спілкування та творчий простір забезпечує розвиток креативного мислення. Емоційний та соціальний інтелект, а саме співчуття, вміння взаємодіяти, висловлюватися, уважність розвивається під час рефлексії; надає змогу дитині розуміти емоції та ділитися думками, створювати соціальні зв'язки. Адаптивність як навичка, що дозволяє швидко знаходити вихід із нестандартної ситуації, рівень якої змінюється під впливом виховання, навчання та створених умов [3, с. 24-25].

Креативність на уроках української мови й літературного читання в початковій школі можна підвищувати, використовуючи когнітивні вправи на зразок мозкового штурму (швидке вигадкування ідей), віднаходження справжньої суті проблеми, командне навчання, навчання на основі кейсів, моделювання, навчання на основі спостереження за іншими, навчання у грі, імпровізацію та рольову гру.

Варто пам'ятати, що здатність учнів генерувати унікальні та корисні ідеї залежить від теоретичної бази, тобто знання основ української мови. Тому на початковому етапі потрібно заохочувати школярів поступово виходити за межі шаблонного мислення, а не вимагати від них одразу продукувати інноваційні ідеї.

Наявність **критичного мислення** характеризується такими властивостями як усвідомленість, самостійність, рефлексивність, цілеспрямованість, обґрунтованість, контрольованість, самоорганізованість. Як засвідчує практика Нової української школи, однією з важливих умов для розвитку критичного мислення є створення проблемних ситуацій та підтримка допитливості молодших школярів. Це допомагає учням аналізувати інформацію, доцільно використовувати набуті знання та обґрунтовувати свою думку. Діти вчаться висувати власні припущення, ставити влучні запитання і розрізняти факти та сумнівні гіпотези.

На уроках мовно-літературної освітньої галузі робота з текстом передбачає не лише сприйняття інформації, а й її критичний аналіз, інтерпретацію, формування світоглядних уявлень і власного ставлення до прочитаного. Під керівництвом учителя учні задумуються над тим, що нового вони дізналися, порівнюють із тим, що вже було відомо,

дискутують про зміст прочитаного, а отже, навчаються самостійно досліджувати матеріал, конструювати власні знання й уміння.

В основі технології розвитку критичного мислення – стратегії технології «Читання і письмо для розвитку критичного мислення» (Reading and Writing for Critical Thinking), яку розробили американські вчені Дженні Д. Стілл, Кертіс С. Мередіт, Чарльз Темпл і Скотт Уолтер. У зарубіжній науковій літературі часто послуговуються терміном “critical reading” (критичне читання), адже технологія ґрунтується на прийомах роботи з текстом і мовним матеріалом.

Структура уроку, на якому використовуються елементи технології розвитку критичного мислення, складається з трьох етапів, які відображають складний ментальний процес: актуалізації (виклику); усвідомлення (осмислення) змісту; рефлексії (консолідації) [8, с. 12].

Метою етапу активізації є актуалізація в пам’яті учнів уже наявних знань, визначення проблемних питань, спроби їх розв’язати, обговорення мети уроку. На цьому етапі найбільш доцільними стратегіями роботи з текстом є мозковий штурм, асоціативний куш, ґрунування, передбачення (за назвою, ключовими словами, малюнком, відеофрагментом, кінострічка видінь), «кошик ідей», кубування.

На етапі усвідомлення учні працюють з інформацією, осмислюють матеріал, знаходять відповіді на попередні запитання, визначають нові запитання і намагаються відповісти на них. На цьому етапі найбільш доцільними є такі стратегії технології розвитку критичного мислення: кероване читання з передбаченням, таблиця передбачень, читання тексту із системою позначок «Допомога», кубування.

На етапі рефлексії відбувається узагальнення та інтерпретація основних ідей, їх оцінка, обмін думками, вияв особистого ставлення. На цьому етапі доцільно застосовувати такі стратегії як сенкан, щоденник подвійних нотаток, трихвилинне есе («крісло автора»), діаграма Венна, ромашка Блума (багаторівневе опитування), 6 капелюшків мислення [4].

Комунікація на уроках мовно-літературної освітньої галузі може відбуватися в будь-якій формі: від написання твору або читання книги до виступу з презентацією чи участі в дебатах.

Колаборація – залучення кожного учня до освітньої діяльності, інструмент для виконання групових завдань, вирішення проблемних питань тощо.

Отже, формування soft skills у здобувачів початкової освіти є одним із ключових завдань сучасного вчителя Нової української школи.

Цілеспрямований розвиток soft skills в освітньому процесі є основою соціалізації особистості дитини, що передбачає підготовку школярів до вирішення різноманітних життєвих проблем та ситуацій.

Список використаних джерел

1. Гриневич Л. М., Ліннік О. О., Старагіна І. П. Формування наскрізних умінь у молодших школярів в умовах реформи «Нова українська школа» // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2022. № 2 (85). С. 28-34.
2. Державний стандарт початкової освіти // *Учитель початкової школи*. 2018. № 4 (вкладка). С. 1-16.
3. Лук'янченко О. М., Васютіна Т. М., Кондратюк О. М. Психолого-педагогічні аспекти формування «soft skills» у молодших школярів в процесі гри. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35728/Vasiutina.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Мелекесцева Н., Гудима Н. Розвиток критичного мислення молодших школярів: стратегії роботи з творами сучасної української літератури для дітей // *Фахова підготовка вчителя початкової школи в умовах реформування освіти* : колективна монографія / за ред.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудими. Київ : Міленіум, 2020. С. 90-103.
5. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms /ukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 18.10.2023).
6. Полякова І., Корсікова К. Soft skills: універсальні навички на уроках української мови й читання в початковій школі // *Acta Paedagogica Volynienses*. 2021. Вип. 3. С. 120-125.
7. Словник новітніх англійзмів / укл. Лесь Белей, Аліна Гончаренко, Марина Ківу, Ірина Олександрук. Київ : Наукова думка, 2022. 320 с. 56
8. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. ред., передм. О. І. Пометун. Київ : Видавництво «Плеяди», 2008. 220 с.
9. Філінюк В., Білосор Н. Soft skills – готуємо учнів до успішної життєдіяльності: формування наскрізних умінь на уроках української мови та літературного читання // *Учитель початкової школи*. 2020. №11-12. С. 9-14.

Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук,
академік Міжнародної академії Інноваційних технологій,
старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА АРТИСТИЧНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Реформування освіти в Україні вимагає удосконалення освітнього процесу в початковій школі. Сучасну методологію оновлення змісту початкової освіти визначає компетентнісний підхід, що є одним із найважливіших концептуальних принципів. У Державному стандарті початкової освіти зосереджується увага на розвитку в молодших школярів умінь «висловлювати свою власну думку та конструктивно керувати емоціями», що є спільними для всіх ключових компетентностей [1, с. 93]. Саме тому вагомої актуальності набуває проблема формування артистичних умінь у молодших школярів як засобу ефективного спілкування.

Артистичні вміння є феноменом психолого-педагогічної науки. Проблему формування артистичних умінь у здобувачів освіти розглядали у своїх дослідженнях Ш. Амонашвілі, Т. Борисова, Д. Будянський, В. Бурназова, Д. Юник та ін. Проте питання цілеспрямованого формування артистичних умінь у молодших школярів на уроках музичного мистецтва висвітлені недостатньо.

Артистичні вміння здобувачів початкової освіти ми визначаємо як не вроджену, а набуту універсальну систему дій, спрямованих на переконливе підсилення передачі інформації оточуючим сценічним перевтіленням й природно-пластичними і граційно-вишуканими комунікативними та регулятивними сценічними рухами під час реалізації створеного в уяві емоційно-змістового образу музичного твору у виконавській діяльності.

Учені розмежовують означене поняття на три компоненти: мотиваційно-організаційний, когнітивно-діяльнісний та творчо-результативний.

І. Юник вказує на важливість виділення та формування мотиваційно-організаційно компонента умінь, оскільки він забезпечує «наявність бажаної внутрішньої психічної напруги, необхідної для

подолання перешкод на шляху до досягнення мети» [2].

Аналіз наукової літератури з обраної проблеми та урахування специфіки музично-виконавської діяльності молодших школярів дозволили нам в першому компоненті їх артистичних умінь виокремити мотиваційну складову, яка забезпечує максимальну організованість учнів на уроках музичного мистецтва. Незалежно від того, що у молодшому шкільному віці мотиви ще не усвідомлюються, а вольова сфера за темпами розвитку відстає від інтелектуальної, основним завданням вчителів музичного мистецтва перед прослуховуванням музичного твору є активізація внутрішніх та зовнішніх мотивів молодших школярів, що спрямовані на формування зацікавленості палітрою його звучання.

Внутрішні мотиви сприяють повному заглибленню здобувачів початкової освіти у музичний твір. Проте, такі мотиви виникають лише за умови усвідомлення музичного твору при мінімальних затратах вольових зусиль. Спочатку вольові зусилля молодших школярів виявляються у прагненнях. Саме тому вчителі музичного мистецтва повинні постійно дбати про формування в учнів прагнень досягати якомога більшої кількості проміжних цілей на шляху до мети, адже вони набувають спонукальної сили і створюють проникливий стиль поведінки зі збереженням необхідної уважності та спостережливості. За таких умов молодші школярі поступово оволодівають своєю поведінкою, починають вже більш стримано виявляти власні негативні емоції (невдоволення, роздратування, зневагу тощо). Чим сильнішими будуть внутрішні мотиви молодших школярів, тим більше вольових зусиль вони будуть докладати для досягнення своєї мети. Натомість, потрібно пам'ятати, що надмірна інтенсивність внутрішніх мотивів може призвести до швидкої втрати учнями стійкості уваги, їх перенапруження та психічної перевтоми тощо. Тільки за умови досягнення оптимальності вольових зусиль молодших школярів можна налаштувати їх на сприймання необхідної інформації.

Під час налаштування молодших школярів на прослуховування музичного твору основними джерелами спонукальних мотивів до перевтілення в його емоційно-змістовий образ є бажання спілкуватись з прекрасним і потреба в естетичному самовираженні. На даному етапі бажано підсилювати внутрішні мотиви здобувачів початкової освіти на покращення гостроти сприймання інформації. Для цього потрібно давати молодшим школярам завдання на пошук у музичному творі найпривабливіших мелодійних інтонацій і ритмічних малюнків.

Для підвищення рівня уважності та спостережливості молодших

школярів під час слухання музичних творів вчителям музичного мистецтва потрібно використовувати і зовнішні мотиви (створення ситуацій успіху, позитивні словесні оцінки «Добре», «У вас так гарно виходить перевтілюватись» тощо). Проте, потрібно пам'ятати, що застосовувати зовнішні мотиви доцільно тільки під час підготовки учнів до прослуховування музичного твору або ж на початковому етапі сприймання музичного твору. Використання зовнішніх мотивів на завершальних стадіях сприймання музичного твору не тільки не підвищує працездатність учнів, але й негативно відображається на формуванні прагнень досягати якомога більшої кількості проміжних цілей на шляху до мети. Незалежно від того, що увага дітей молодшого шкільного віку характеризується нестійкістю і неорганізованістю, формування у них високого рівня сприймання палітри звучання музичного твору має стати основною метою діяльності вчителя на початковому етапі формування артистичних умінь здобувачів початкової освіти.

Мотивація молодших школярів до сприймання музичних творів залежить не лише від вольових зусиль та витраченого часу для досягнення мети, а і їх психофізіологічного стану. Саме тому вчителі початкових класів на уроках музичного мистецтва повинні постійно дбати про фізичне і психічне здоров'я учнів, тобто уникати перевтоми молодших школярів. Хоча процеси збудження та гальмування у здобувачів початкової освіти поки ще не урівноважені (переважають перші), все ж їм властива висока пластичність, що забезпечує їх здатність фіксувати впливи середовища та готовність реагувати на них. Підвищена рухливість нервових процесів дає змогу молодшим школярам швидко змінювати поведінку відповідно до вимог середовища. Учителям музичного мистецтва слід пам'ятати, що у молодшому шкільному віці відбувається морфологічне дозрівання лобного відділу великих півкуль головного мозку, а вага мозку учня першого класу наближається до ваги мозку дорослої людини. Все це створює фізіологічні можливості для цілеспрямованої вольової поведінки молодших школярів у процесі налаштування на прослуховування музичного твору. Їх головною особистісною характеристикою у цей період є прийняття і усвідомлення власної внутрішньої позиції щодо диференційованості сприймання звукової палітри чи літературного тексту музичного твору.

На початковому етапі формування мотиваційно-організаційного компонента артистичних умінь у молодших школярів учителям музичного мистецтва потрібно дбати про зв'язок сприймання музичної палітри з емоціями учнів початкових класів, адже їх емоційна сфера

характеризуються гостротою і споглядальною допитливістю. Для ефективного сприймання звукової палітри музичного твору молодшими школярами пріоритетного значення потрібно надавати створенню у них позитивного настрою. Інтерес здобувачів початкової освіти до сприймання музичних творів має стати емоційно забарвленим, тобто насиченим очікуванням здивувань, захоплень, переживань можливого успіху тощо. Необхідно створити умови для того, щоб емоційні реакції учнів на настанови вчителів музичного мистецтва щодо особливостей сприймання музичного твору виступали у ролі мотивувального фактору, були безпосередньо вплетеними в механізм виникнення у них емоційно забарвленого інтересу. Емоції молодшого школяра під час сприймання музичного твору, віддзеркалюючи суб'єктивні переживання, стануть «диктатором» їх поведінки. Саме таким чином учні початкових класів поступово оволодівають уміннями керувати власним емоційним станом, що є необхідною умовою подальшого розвитку їх артистичних умінь.

Отже, на початковій стадії цілеспрямованого формування мотиваційно-організаційного компонента артистичних умінь у молодших школярів на уроках музичного мистецтва вчителі початкових класів повинні постійно дбати про:

- активізацію внутрішніх та зовнішніх мотивів задля формування зацікавленості учнів палітрою звучання музичного твору;
- розвиток в здобувачів початкової освіти прагнень досягати проникливого стилю поведінки зі збереженням необхідної уважності та спостережливості;
- недопущення перенавантаження психічної та фізіологічної сфер молодшого школяра;
- формування у здобувачів початкової освіти системи цінностей як орієнтирів власної поведінки, які у подальшому визначатимуть не тільки її детермінацію, а й виникнення якісної своєрідності мотивів, способів задоволення потреб, навчальної спрямованості тощо;
- розвиток емоційної мобільності учнів і їх готовності з насолодою сприймати палітру звучання музичного твору;
- створення ситуацій успіху при оцінюванні рівня якості сприймання музичних творів молодшими школярами.

Список використаних джерел

1. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
2. Юник І. Д. Формування фахових когнітивних умінь перекладачів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Київський нац. лінгвістичний ун.-т. Київ, 2016. 287 с.

Людмила МОСКОВЧУК,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка,
Тетяна ФРАНКО,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Початкова освіта Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ ПРОГРАМИ «НАОЧНА ГЕОМЕТРІЯ ДЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ» НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Освіта України на сучасному етапі знаходиться у стані модернізації. На зміну традиційним методам викладання приходить концепція електронної освіти – навчання і виховання за допомогою сучасних інформаційних технологій. В закладах загальної середньої освіти вивчення різних освітніх галузей відбувається за допомогою комп'ютерних технологій. Застосування комп'ютерних технологій дає змогу інтенсифікувати процес навчання, зробити його більш наочним, динамічним, скоротити час на вивчення теми, посилити рівень сприйняття і розуміння учнями нових понять, викликати інтерес до пізнання. Найбільше потребують унаочнення навчальної інформації молодші школярі. Тому використання ІКТ в освітньому процесі початкової школи є не тільки вимогою часу, але й високоякісним ілюстративним матеріалом. ІКТ управління навчально-пізнавальною діяльністю молодших школярів дає змогу учням одночасно розглядати об'єкт в одному або кількох аспектах. Аналіз і синтез, абстракція і узагальнення в роботі з комп'ютером представлені в наочно-діяльному й словесно-логічному плані в різноманітних співвідношеннях. Такі можливості комп'ютерних технологій дозволяють виробити в учнів початкових класів досвід дослідження просторових відношень, форм об'єктів навколишнього світу, що є одним із основних завдань математичної освітньої галузі.

У Типовій освітній програмі для 1-4 класів, розробленій під керівництвом Р. Шияна, рекомендовано використання персонального

комп'ютера на уроках математики як контролюючої машини, навчального тренажера, моделюючого стенда, інформаційно-довідникової системи, ігрового навчального середовища, електронного конструктора, експертної системи. Використання комп'ютера під час вивчення пропедевтичного курсу геометрії дає наочні уявлення про просторові поняття, закономірності та властивості геометричних фігур, що сприяє розвитку образного мислення учнів [6, с. 32].

Проблемі формування геометричних понять у молодших школярів присвятили свої дослідження М. Богданович, В. Грещук, Н. Кіщук, М. Козак, Я. Король, С. Скворцова та ін. Н. Кіщук зауважує, що при вивченні геометричного матеріалу варто використовувати комп'ютер: «доцільно знайомити дітей із відповідними інструментами в графічному редакторі або в одній із програм «Динамічної геометрії». Такий засіб дозволяє не лише замінити класичні креслярські та вимірювальні інструменти, але й забезпечити динамізацію геометричних об'єктів» [2, с. 59].

О. Пушко розглядає навчальні комп'ютерні програми як ефективний засіб доступу та зберігання навчальної інформації геометричного спрямування. Використання комп'ютерних навчальних ігор геометричного змісту на уроках математики в початкових класах дозволяє підвищити якість опанування навчального матеріалу і посилити освітні ефекти загалом [5].

І. Шаповалова зазначає, що комп'ютерні технології не тільки полегшують доступ до інформації та відкривають можливості варіативності навчальної діяльності, але й дозволяють по-новому організувати взаємодію всіх суб'єктів навчання, побудувати освітню систему, в якій учень був би активним і рівноправним учасником освітньої діяльності. Водночас застосування сучасних інформаційних технологій суттєво підвищує інтерес до вивчення геометричного матеріалу на уроках математики, пізнавальну активність та самостійність учнів [7, с. 39].

Сьогодні в наукових і педагогічних спільнотах пошук нових шляхів засвоєння геометричних понять молодшими школярами засобами комп'ютерних технологій продовжується. Це дає можливість для створення та випробовування авторських ідей та навчальних програм геометричного спрямування.

Аналіз науково-методичної літератури, безпосередня педагогічна діяльність у закладах загальної середньої та вищої освіти сприяли

розробці власної навчальної комп'ютерної програми «Наочна геометрія для початкових класів» та упровадженню її у практику роботи Кам'янець-Подільської спеціальної школи Хмельницької обласної ради.

Розглянемо технологічні можливості навчальної комп'ютерної програми «Наочна геометрія для початкових класів» та методичні засади її використання на уроках математики.

Навчальна комп'ютерна програма «Наочна геометрія для початкових класів» складається з двох частин.

Перша частина програми ознайомлює молодших школярів із геометричними фігурами (точкою, прямою, кривою, ламаною, відрізком, променем) та одиницями вимірювання довжини (сантиметром, дециметром, метром, міліметром та кілометром). Виконуючи ігрові практичні завдання, здобувачі початкової освіти вчаться вимірювати та креслити відрізки, перетворювати іменовані числа. Програмний засіб розширює уявлення учнів про навколишній світ та формує їх здатність до використання геометричного матеріалу для розв'язування практичних задач.

Друга частина програми ознайомлює із геометричними фігурами (трикутником, чотирикутником, квадратом, п'ятикутником, прямокутником, колом та колом, багатокутниками, видами кутів, периметром, площею) та геометричними тілами (кулею, конусом, циліндром, пірамідою, прямокутним паралелепіпедом, кубом). Учні вчаться будувати геометричні фігури, знаходити периметр та площу. Виконуючи практичні завдання, молодші школярі розв'язують задачі з геометричним змістом, використовуючи різні прийоми перетворення іменованих чисел (складених у прості і простих у складені). Діти вправляються у побудові та кресленні, малюванні та моделюванні геометричних фігур, розвивають свої графічні вміння та навички.

Керування програмою відбувається лише за допомогою одного натискання лівої клавіші «мишки» на відповідний урок/понятійний блок. Казковий герой (професор Глобус) пояснює навчальний матеріал та пропонує для виконання різні практичні завдання.

Навчальна комп'ютерна програма «Наочна геометрія для початкових класів» може бути використана вчителем для реалізації змісту уроку математики будь-якого типу (пояснення нового матеріалу; формування та закріплення навичок; корекції та перевірки знань) і на

різних його етапах, а також для проведення індивідуальних і факультативних занять.

Водночас, презентована програма може бути використана учнями для самостійного вивчення матеріалу, а також для закріплення знань, умінь і навичок.

Комп'ютерний засіб формує уявлення молодших школярів про основні геометричні фігури та їх властивості, навчаючи виділяти їх, розрізняти, порівнювати, знаходити в навколишньому середовищі, використовувати в практичній діяльності. Урок математики з комп'ютерною підтримкою створює широкі можливості для розвитку інформаційної культури учнів початкових класів.

Отже, комп'ютерна навчальна програма «Наочна геометрія для початкових класів» містить необхідні технологічні можливості для розвитку просторових уявлень здобувачів початкової освіти і вивчення ними геометричних фігур та їх властивостей. Навчальна програма відповідає віковим особливостям молодших школярів, є цікавою для сприйняття та легкою для опанування.

Список використаних джерел

1. Кіщук Н.В. Основи методики вивчення елементів геометрії у початковій школі. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 104 с.

2. Колеснікова Л. Інноваційні комп'ютерні технології в практичній діяльності вчителя математики. *Математика в школах України*. 2012. № 1/2. С. 4-6. С. 5.

3. Куракіна Г. Використання інформаційних технологій на уроках математики. *Школа*. 2012. № 2. С. 25-26.

4. Освітній проект «На урок». URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka> (дата звернення: 11.10.2023).

5. Пушко О. В. Використання ІКТ на уроках математики. URL: https://naurok.com.ua/vikoristannya-ikt-na-urokah-matematiki-92195.html#_Toc498622583 (дата звернення: 12.10.2023).

6. Типова освітня програма для 1-4 класів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli> (дата звернення 08.10.2023).

7. Шаповалова І. К. Використання ІКТ у початковій школі. *Початкова школа*. 2013. № 1. С. 38–39.

Тетяна НІНОВА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
Дарина ЗДІР,
викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ STEM-ОСВІТИ

Державним стандартом початкової освіти передбачено, що освітній процес у початковій школі організовується із застосуванням особистісного-орієнтованого, діяльнісного підходів, який спрямований на оволодіння учнями способами активної пізнавальної діяльності. Відповідно таких підходів однією з перспективних форм реалізації нової парадигми освіти є залучення школярів до активної дослідницької діяльності, яка передбачає засвоєння учнями функціональних навичок дослідника як універсального способу пізнання дійсності, розвитку здатності до критичного мислення, усвідомлення себе суб'єктом освітнього процесу [2].

Одним із шляхів формування дослідницьких умінь молодших школярів є впровадження елементів STEM-освіти в освітній процес початкової школи. Широкі можливості для реалізації STEM-освіти надає інтегрований курс «Я досліджую світ», адже він вже включає декілька освітніх галузей, в залежності від типової освітньої програми. Це, з одного боку, дозволяє забезпечити цілісний підхід до освітнього процесу за рахунок інтеграції природничих наук, технологій, інженерії та математики, а з іншого стимулює учнів до активної дослідницької, експериментальної та проектної діяльності із застосуванням базових теоретичних знань.

Нині STEM-освіта набуває широкого впровадження на державному рівні. У 2015 році Міністерство освіти і науки України, Інститут модернізації змісту освіти спільно з представництвом компанії Intel почали впровадження напрямів STEM-освіти в навчальних закладах України. Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (5 серп.

2020 р. № 960-р.) та затверджено «План заходів щодо реалізації Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) до 2027 року» (13 січ. 2021 р. № 131-р.).

Розкриттю теоретичних основ впровадження STEM-освіти присвячені праці вітчизняних науковців, зокрема В. Величка, О.Данилової, С. Галата, О. Патрикєєвої, О. Лозової. Використання засобів STEM-освіти у формуванні дослідницьких умінь учнів вивчають О. Коваленко, С.Доценко, В. Шарко, які зосереджують увагу на теорії рішення дослідницьких задач для активізації творчого потенціалу учнів. Попри це питання формування дослідницьких умінь на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» засобами STEM-освіти залишається недостатньо вивченим.

Основним технологічним компонентом STEM-освіти є технологія проектного навчання, яка сприяє розвитку креативності учнів, їх самостійності, комунікативних навичок, критичного мислення і відповідно різних груп дослідницьких умінь: організаційно-практичних (вміння планувати роботу, розподіляти робочий час та ін.); пошукових (вміння, що дозволяють бачити проблему і вибирати необхідні способи її вирішення та ін.); інформаційних (вміння, що відповідають за здатність роботи з літературними і технічними засобами інформації та ін.); рефлексивних (вміння, що дозволяють оцінити власну і чужу роботу, аргументуючи відповідь) [1, с.132].

У STEM-освіті проекти характеризуються специфічними відмінностями тому їх виокремлюють в окрему групу STEM-проектів. Головними особливостями STEM-проектів є розробка відповідно до конкретного педагогічного задуму; створення продукту науково-технічної індустрії або його прототипу на базі застосування знань з різних галузей науки (різних предметних дисциплін), розробка проекту на основі технічних етапів, що передбачають певний алгоритм дій [3].

Розглянемо детальніше особливості організації уроку інтегрованого курсу «Я досліджую світ» з розробки STEM-проекту на прикладі уроку для 4 класу за типовою освітньою програмою за О. Я. Савченко на тему «Енергія вітру» [6].

Урок розпочинається з актуалізації знань різних предметних галузей, які необхідні для проекту. Для цього можуть бути застосовані метод мозкової атаки, бесіди, самостійна пошукова діяльність молодших школярів. Так, під час вказаного вище уроку учням пропонується відповісти на наступні запитання: «Що Ви знаєте про вітряки? Хто з Вас їх бачив в реальному житті? Що таке вітрогенератор? Де найкраще місце для розташування подібного приладу? Чи

використовується в Україні енергія вітру? Для чого? Де б ви розташували свій власний вітрогенератор і як його використовували?» Після цього учні працюють в групах та шукають інформацію про використання енергії вітру в Україні, де в Україні знаходиться найбільша кількість вітряків, чому саме в цих районах встановлено вітряки.

Наступним етапом вивчення ними є проектування, створення та тестування прототипів реальних продуктів, у даному випадку вітряків. Перед цим обов'язковим є проведення інструктажу, постановка завдань перед групами, наприклад:

Розробити власний робочий вітряк із предметів побуту. Вітряк повинен мати змогу протистояти фену середньої швидкості протягом однієї хвилини під час намотування мотузки для підняття невеликого предмета, наприклад, чайного пакетика.

Розрахувати кошторис виготовлення власного вітряка [6].

Після постановки завдань доцільно розглянути будову вітряка та принцип його будови та перейти до створення його спрощеної моделі, розробити дизайн вітряка, підготувати ескіз, визначитись з матеріалами, які будуть використовуватись, розрахувати кошторис споруди.

Важливим є апробація вітряка у дії та його удосконалення, порівняння першого варіанту та удосконаленої спрощеної моделі вітряка.

Завершальним етапом є оцінка результатів, отриманих командами, заповнення робочого листа з оцінкою (Рис.1) та представлення своїх висновків класу [6]

Нові слова	Чого я навчився
Що спостерігав	Питання, які є в мене

Рис. 1. Пропонований робочий лист оцінювання

Отже, технологія STEM-проекта гарантує досягнення запланованих результатів – змодельованого або сконструйованого виробу реального світу, розробка проходить в кілька етапів: постановка мети і завдань STEM-проекту; конструювання або моделювання реального продукту сучасної індустрії або його прототипу; проведення тестування виготовленого виробу; обговорення результатів STEM-проекту [4]. Дані етапи відображаються на структурі уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ», що передбачають реалізацію STEM-проектів. Впровадження STEM-проектів зокрема та STEM-освіти загалом є важливим кроком у формуванні дослідницьких умінь та

навичок учнів до творчої діяльності, сприяючи їхньому розвитку як активних суб'єктів освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Буднік С. Навчально дослідницькі уміння: сутнісно-структурний аналіз. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Професійна освіта.* №7. 2013. С.131- 133.

2. Державний стандарт початкової освіти. (2018). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozatverdzhennyaderzhavnogostandartupochatkovoyi-osvit>

3. Морзе Н. В., Струтинська О. В., Умрик М. А. Освітня робототехніка як перспективний напрям розвитку STEM-освіти. *Відкрите освітнє середовище сучасного університету.* № 5 (2018). С. 178-187. URL:

<http://openedu.kubg.edu.ua/journal/index.php/openedu/article/view/175/233#CVafmLTcs.11>

4. Як створити хороший STEM-урок. URL: <https://nus.org.ua/view/yak-stvoryty-horoshyj-stem-urok/>

5. STEM-уроки для учнів 1-4 класів початкової школи: методичні матеріали. URL: https://socrat.in.ua/wp-content/uploads/2019/12/Stem_print.pdf

Тетяна ОЛИНЕЦЬ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методик початкової освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СКОРОМОВОК

Увага до проблем компетентностей зумовлена в першу чергу переорієнтацією системи освіти на формування базових цінностей як відображення сукупності знань та ставлень учня. Проблема формування й розвитку мовної та мовленнєвої компетентностей залишається важливою впродовж навчання у школі. Формування фонетичної компетентності, тобто оволодіння фонологічною системою мови, є

першим кроком у вивченні іноземної мови. Володіння нормативною вимовою англійської мови є необхідною умовою для здійснення ефективної іншомовної міжкультурної комунікації. Для того, щоб інші люди сприймали мову без ускладнень, мовець повинен будувати її у повній відповідності не лише з лексичними, але й фонетичними і граматичними нормами.

Одним із найбільш ефективних засобів формування й удосконалення фонетичної компетентності молодших школярів є скоромовки, оскільки вони дають змогу вчителю англійської мови компенсувати певною мірою відсутність природного мовного середовища. Скоромовки закріпилися в англійській мові, як і в інших мовах світу, та передаються поколіннями, сприяючи формуванню у людини певних моральних якостей та надаючи мові яскравості та образності. Використання скоромовок вчителем на уроці англійської мови дає можливість учням не тільки вдосконалити фонетичні навички, збільшити лексичний запас, але й ознайомитись з життєвим та соціально-історичним досвідом народу, мову якого вони вивчають.

Проблема формування мовної, зокрема фонетичної компетентності, не залишається поза увагою вчених. Зокрема, розробляються методики формування фонетичної компетенції (В.В. Перлова, А.О. Хомутова) та вдосконалення окремих аспектів фонетичного оформлення мовлення (О.О. Корзун, А.М. Хомицька), пропонуються різні підходи до визначення складу фонетичної компетенції (Ю.В. Головач, Т.Є. Єременко). Вивченням питань практичної фонетики англійської мови займалися А.М. Антипова, В.А. Васильєв, М.П. Дворжецька, Н.Д. Лукіна, М.А. Соколова, Г.П. Торсуєв та ін.

Мета статті – обґрунтувати ефективність використання скоромовок з метою формування та розвитку фонетичної компетентності молодших школярів на уроках англійської мови.

Проблема формування фонетичного рівня мовної компетентності, зокрема розвиток фонетичних навичок, сьогодні є досить актуальною. Так, робота над фонетичним матеріалом є не окремим її видом, відірваним від усього ходу уроку, а важливою його частиною, інтегрованою в процес спілкування. Особливо гостро вона постає на початкових етапах вивчення англійської мови, зокрема у молодшому шкільному віці. Навчання фонетичного матеріалу у загальноосвітній школі передбачає оволодіння учнями всіма звуками та звукосполученнями іноземної мови; оволодіння наголосом та

основними інтонаційними моделями (інтонемами) найбільш поширених типів простих і складних речень.

Для компенсації відсутності природного мовного середовища, забезпечення ситуативно зумовленої презентації та опрацювання фонетичного матеріалу доцільно використовувати аудіовізуальні засоби навчання. Для молодшого школяра це може бути звукозапис заримовок, коротких віршів, пісень, прислів'їв, джазових наспівів, ситуативних мікродіалогів, ритмізованих казок, оповідань у виконанні носіїв мови, що є автентичними зразками іншомовного мовлення.

Т. А. Чистякова, перевіряючи різні способи навчання дитини вимові звуків іноземної мови, дійшла висновку, що найбільш вдалим є імітативний шлях засвоєння. Так як дитина сприймає кожне слово або фразу як одну гаму звуків і поступово засвоює її лише в цьому поєднанні, немає необхідності вводити слова, спираючись на фонетичний принцип (підбір слів на один і той самий звук або звукосполучення), і можна дотримуватися тематичного підбору лексики. Вчена зазначає, що основним прийомом роботи над вимовою є повторення дітьми хором і по одному за вчителем окремих слів, речень, віршів, діалогів. Крім, цього потрібно відпрацьовувати вимову кожного слова або речення, що вводиться. Лише після багаторазового повторення правильного поєднання зв'язків у слові і реченні, коли мовний апарат дитини пристосовується до вимови даного поєднання звуків, діти не роблять фонетичних помилок. Повторення за вчителем речень і діалогів дає можливість дітям засвоїти правильну інтонацію розповідного, питального і окличного речень [4].

Б. В. Беляєв під оволодінням фонетикою розумів насамперед оволодіння системою її звуків, а під оволодінням звуками розумів утворення навичок сенсорної (при сприйманні чужої усної мови) і моторної (при власному говорінні) диференціації. Труднощі, які виникають на цьому шляху, зумовлені тим, що діти настільки звикають до звучання рідної мови, що часто зовсім не розрізняють відмінних особливостей іноземних звуків [1, с. 3].

У початковій школі дуже важко досягти безпомилковості та автентичності вимови учнів, тому вимоги до вимови учнів визначають, виходячи з принципу апроксимації. З цією метою обмежується обсяг фонетичного матеріалу, що вивчається, а також допускається деяке зниження якості вимови окремих звуків та інтонаційних моделей.

Апроксимована вимова – це така вимова, в якій, як і в літературній вимові, відсутні фонологічні помилки, але яка, на відміну від

літературної вимови, допускає нефонологічні помилки, що не заважають розуміти усні висловлювання та прочитане вголос цією мовою [1, с. 5].

При навчанні іншомовної вимови слід враховувати, що учні вже володіють звуковими засобами рідної мови та, в багатьох випадках, другої мови (німецької, італійської, польської, японської тощо). З одного боку, це допомагає в оволодінні вимовою нової (іноземної) мови, з іншого – викликає певні труднощі, викликані інтерференцією рідної мови.

Для нейтралізації негативного впливу фонетичних навичок рідної мови навчання англійській вимові має будуватися на основі порівняльного аналізу фонологічних систем двох мов. Це дозволяє передбачити можливі труднощі і тим самим знайти шляхи їх подолання, які визначатимуть характер пояснень учителя та вправи, що будуть застосовуватись у навчальному процесі.

Враховуючи те, що формування основ фонетичної компетентності відбувається в початковій школі, необхідно брати до уваги особливості пізнавальних процесів і психічних властивостей молодших школярів. Учні початкової школи (з 6-7 до 9 років) мають значний потенціал для оволодіння фонетичною компетентністю. Мовна здібність, пластичність мозку та артикуляційного апарату, висока слухова диференційна чутливість, здатність до точної імітації, зацікавлене ставлення до іноземної мови можуть, на думку вчених, забезпечити безакцентну вимову. Але й фактори, які перешкоджають ефективному навчанню вимови, мають також об'єктивний характер, це: мимовільність психічних процесів (уваги і пам'яті), відсутність абстрактного способу мислення, переважно механічний характер пам'яті, нездатність учнів двох перших класів координувати декілька інтелектуальних операцій і здійснювати їх одночасно, несформованість металінгвістичних умінь тощо.

Завданнями першого року вивчення іноземною мовою науковці вважають адаптацію учнів до нових інтонаційних моделей і ритмічних особливостей іноземної мови і оволодіння ними (слухо-вимовними) словесними і фразовими стереотипами.

Вікові та психологічні характеристики учнів початкових класів дозволяють використовувати короткі автентичні аудитивні тексти для опрацювання фонетичного матеріалу з метою формування слухо-вимовних та інтонаційних навичок на уроці англійської мови уже на

початковому ступені навчання. Варто зазначити, що, формування фонетичної компетентності має відбуватися у таких напрямках:

- формування орфоепічної правильності мовлення згідно норм англійської мови;
- формування акцентологічної правильності мовлення згідно норм англійської мови;
- формування вміння варіювати фонетичні засоби залежно від мети висловлювання, для впливу на емоції слухача;
- формування вмінь збереження виразності у різноманітних як за стилем, так і за призначенням мовленнєвих ситуаціях [3].

Подавати новий мовленнєвий матеріал рекомендується в адаптованих автентичних або спеціально створених римованих текстах (скоромовках, римуваннях, віршах, піснях). Ці тексти пропонується прослухати декілька разів (кожного разу з новими установками). Для забезпечення розуміння прослуховування супроводжується наочністю, жестами, мімікою, фоновим перекладом, а після контролю розуміння тексти фонетично опрацьовуються хором. Це дозволяє підвищити чутливість (сенсibilізувати) молодших учнів до нового ритму, мелодики і фразового наголосу. Тобто починати формування фонетичної компетентності учнів початкової школи фахівці рекомендують з рецепції (перцепції) і розпізнавання та репродукції інтонаційного і ритмічного малюнку мовлення, а вже потім переходити до розпізнавання звукових образів слів.

Для формування і вдосконалення фонетичної компетенції молодших школярів доцільно використовувати скоромовки. Скоромовки закріпилися в англійській мові, як і в інших мовах світу, та передають поколінням, сприяючи формуванню у людини певних моральних якостей та надаючи мові яскравості та образності.

Вживання скоромовок молодшими школярами, їх опрацювання на уроці надає певної емоційності та жвавості висловлюванням учнів. Для навчання правильної вимови та заучування напам'ять, скоромовки слід опрацювати під керівництвом вчителя чи за допомогою аудіо запису. Щоб досягти швидкого темпу промовляння скоромовки та безпомилкового їх відтворення, слід проводити опрацювання з використанням хорової та індивідуальної форми роботи з учнями.

Існують певні умови використання скоромовок на уроках англійської мови. Лексичний зміст скоромовок, загалом, дуже своєрідний. Ми можемо зустріти тут достатню кількість рідкісних слів та виразів. Коли учні декілька разів будуть повторювати одне й те саме

речення, ці нові рідкісні слова добре їм запам'ятаються. Чим цікавішою буде скоромовка, тим більше нової лексики запам'ятають учні.

Betty Boughta bought some butter,
but she said, «This butter is bitter,
But a bit of better butter
will make my butter better»

Polly put plenty of plums into her plum pudding.

Give papa a cup of proper coffee in a copper coffee cup.

She sells sea shells on the seashore.

A sailor went to sea, sea, sea,
To see what he could see, see, see,
And all that he could see, see, see,
Was the bottom of the blue sea, sea, sea.

Fresh fried fish, fish fresh fried, fried fish fresh, fish fried fresh.

Kitty caught the kitten in the kitchen.

Зазвичай учні позитивно сприймають такий вид роботи, де не потрібно думати над граматичними формами або виконувати письмові вправи. При опрацюванні скоромовок слід дотримуватись певного порядку дій:

- сприйняття змісту скоромовок;
- презентація скоромовки та перевірка її розуміння;
- рецептивне опрацювання скоромовки;
- репродуктивне опрацювання скоромовки;
- продуктивне опрацювання скоромовки [2, с. 54].

Вчителю англійської мови насамперед слід дібрати такі скоромовки, які мали б фонетичну та комунікативну цінність.

Отже, технології опрацювання англійських скоромовок створюють сприятливі умови не тільки для ефективного формування фонетичної компетентності молодших школярів, але й урізноманітнюють навчальну діяльність на уроці англійської мови, збагачуючи лінгвістичний світогляд та розвиваючи соціокультурну компетенцію учнів.

Список використаних джерел

1. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції. *Іноземні мови*. 2011. №3. С. 1-8.
2. Белкіна М. Ю. Завдання для вдосконалення фонетичних навичок. *Іноземні мови*. 2016. № 5. С. 53-55.
3. Мошник О. С. Сучасні технології формування іншомовної фонетичної компетенції учнів початкової школи. URL : <https://genezum.org/library/suchasni-tehnologii-formuvannya-inshomovnoi-fonetychnoi-kompetencii-uchniv-pochatkovoii-shkoly> (дата звернення: 19.09.2023).
4. Патяка Д. Р. Формування фонетичних умінь і навичок на початковому етапі навчання іноземної мови. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/78054/1/Patiaka_bac_rob.pdf;jsessionid=95BB6F589851D0D34EE66357E37F19FA (дата звернення: 07.10.2023).

Наталія ТРЕТЯК,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методик
початкової освіти Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Юлія КАЛИНЧУК,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності Початкова освіта Кам'янець-Подільського
національного університету
імені Івана Огієнка

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Необхідність формування педагогічної комунікації, організації психолого-педагогічного супроводу в процесі реалізації дистанційного навчання пов'язана з тим, що всі суб'єкти дистанційного навчання: студенти, педагоги, школярі, розробники навчальних та методичних матеріалів, батьки, які починають працювати (взаємодіяти) в Інтернеті, нерідко зустрічаються з труднощами психологічного порядку.

У процесі дистанційного навчання зазначається великий дефіцит соціально-емоційного контакту між суб'єктами процесу навчання. У сучасних умовах нові інформаційні технології сприяють збільшенню

кількісної сторони комунікативної активності в процесі дистанційного навчання, але при цьому впливає на якісну сторону взаємодії між студентами та викладачем, а також між самими студентами всередині навчальної групи. Розробка та реалізація різних механізмів компенсації соціально-емоційної незадоволеності процесом взаємодії в системі вчитель-учень та учень-учень може суттєво підвищити результативність дистанційного навчання.

У працях зарубіжних та вітчизняних вчених широко описано проблему дистанційної освіти, а саме позитивні та негативні аспекти (Adams J., Dichanz H., Bodendorf F., Hoppe G., Eckert B., Lobin H., Kettunen J.B., Keegan D., Dellling R.M, Авраменко, О. Басов, В. Биков, Г. Бобрицька, Д. Бодненко, Р. Гуревич, О. Домінський, Н. Жевакіна, В. Жулкевська, Т. Задорожна, О. Зарицька, О. Муковіз, А. Прокопенко, О. Рибалко, Н. Сиротенко, П. Стефаненко, М. Смульсон, П. Дітюк, І. Коваленко-Кобилянська, Д. Мещеряков, М. Назар та ін.). Проблему педагогічної комунікації в умовах дистанційної освіти в освітньому просторі досліджували С. Антощук, В. Бондаренко, Є. Веренич, В. Гриценко, Коваль, А. Колова, В. Колос, Б. Кузікова, О. Купенко, Т. Лаврик, В. Любчак, Н. Малярчук, Муліна, С. Мусатова, І. Романенко, О. Рязанцева та ін.

Опрацьовуючи теоретичні питання комунікації було з'ясовано, що саме поняття (англ.comunication) означає зв'язок, комунікація, спілкування. Дистанційна освіта – це навчання учнів, які не завжди можуть бути фізично присутні в школі, або, якщо учень і вчитель розділені як у часі, так і на відстані.

Інтеграція онлайн-комунікації в сучасний суспільний простір, як процес обміну інформацією за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, веде до якісних змін різних соціальних сфер.

Формуючи нові галузі та напрямки діяльності, а також трансформуючи способи взаємодії індивідів між собою, інформатизація призводить до глибоких змін у фундаментальних громадських інститутах, зокрема, в інституті вищої освіти. Учасники освітнього простору змушені все більше залучатися до інформаційного середовища, що, перш за все, знаходить вираження у впровадженні форм онлайн-навчання як основного елемента в сучасних реаліях. У сучасній науково-методичній літературі феномен дистанційного навчання є предметом дослідження багатьох науковців, педагогів та методистів.

На тлі несподіваних та стрімких змін останнього часу онлайн-освіта у всьому світі суттєво просунулась уперед. Але почалася дана трансформація значно раніше. Коли наприкінці 1990-х років інтернет почав грати більш менш помітну роль в навчанні, навчальні заклади стали поступово дедалі ширше використовувати цю інноваційну технологію та змінювати стратегічні пріоритети.

Онлайн-навчання виявилось зручним для працюючих дорослих і отримало визнання покоління мілініалів (покоління, до якого зазвичай прийнято відносити людей, які народилися в період з 1981 по 1996 роки, на момент настання нового тисячоліття вони були у юному віці). Натхненні цим досвідом виші стали використовувати онлайн-комунікацію для збагачення змісту навчальної програми та залучення нових студентів. Легітимність онлайн-освіти зміцнювалося з появою нових потреб у представників цільових груп і вже безповоротно увійшло в наше життя.

Погоджуємося з думкою дослідниці дистанційної освіти А. Лотоцької, що «дистанційне навчання – це таке, в якому суб'єкти навчального процесу перебувають на відстані, реалізуючи освітній процес через засоби телекомунікацій» [6].

Дистанційне навчання є однією з нових реальностей сучасного освіти. О. Муковіз стверджує, що «дистанційна освіта – це комплекс освітніх послуг, які надаються населенню за допомогою спеціального інформаційного освітнього середовища, що базується на засобах обміну навчальною інформацією на відстані» [7].

За положеннями Інчхонської декларації ЮНЕСКО, до 2030 р. у всьому світі має бути забезпечений рівний доступ до освіти, оскільки це сприяє взаєморозумінню, терпимості, дружбі та миру. Онлайн-освіта більшою мірою відповідає цій меті, в ній навчальний процес долає географічні, фізичні та фінансові бар'єри, стаючи більш доступним та демократичним.

Основною психологічною проблемою дистанційного навчання на сьогоднішній день є відсутність безпосереднього контакту між суб'єктами освітнього процесу навчання: педагогом та студентом, педагогом та батьком.

Традиційне спілкування «віч-на-віч» досить сильно відрізняється від спілкування, опосередкованого сучасними інформаційними та комунікаційними технологіями. Метою дистанційного навчання є організація освітнього процесу шляхом застосування в навчанні в різних формах сучасних інформаційно-комунікаційних технологій за освітніми

рівнями у відповідності до державних стандартів освіти в умовах віддаленості один від одного його учасників.

Завданням дистанційного навчання є забезпечення можливості реалізації конституційного права на здобуття освіти, стверджує О. Лотоцька, а також реалізувати право осіб на якісну та доступну освіту відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей та досвіду, стану здоров'я, місця проживання, інших ознак і обставин, в тому числі тих, які об'єктивно унеможлиблюють відвідування закладів освіти [6, с. 12].

До основних обмежень у системі дистанційного навчання відносяться:

- відсутність невербальних компонентів комунікації;
- незвична форма спілкування та швидкість обміну повідомленнями;
- емоційна збідненість контактів та деякі інші особливості.

Проблемою дистанційного навчання є збільшення часу між питанням та відповіддю в процесі організації діалогу, а також обмеженням коштів його організації. Діалог у системі дистанційного навчання носить пролонгований характер: репліки діалогу відстають одна від одної в часі, відсутня безпосередня (миттєва) реакція співрозмовників на репліки діалогу.

Проте слід зазначити, що в спілкуванні в процесі дистанційного навчання у зв'язку з цим є і позитивна сторона: учасник комунікації має можливість обмірковувати репліку, впоратися з емоціями, відредагувати стиль.

Т. Черкашина розуміє дистанційне навчання як форму організації навчального процесу, яка заснована на використанні інформаційних, комп'ютерних і телекомунікаційних технологій й передбачає інтерактивну взаємодію викладачів і студентів. У даному визначенні, по-перше, наголошується на тому, що дистанційне навчання є формою навчання, тобто здобувачі (студенти) закріплені за певним закладом вищої освіти (ЗВО), що відрізняє дане поняття від поняття "самонавчання". По-друге, враховано те, що дистанційне навчання, на відміну від заочного, передбачає повне забезпечення студентів науково-методичними матеріалами з боку викладачів та їх постійну взаємодію зі студентами у віртуальному просторі. По-третє, встановлено виняткову роль інформаційно-комунікаційних технологій (включаючи WorldWideWeb та електронну пошту) в освітньому процесі [9].

О. Муковіз виділяє такі характерні завдання інформатизації освіти:

- формування інформаційної культури людини;
- забезпечення розвитку особистісних якостей людини, розкриття її творчого потенціалу;
- підвищення ефективності навчально-виховного процесу на підставі запровадження ІТН, надання діяльності творчого, дослідницького характеру;
- інтенсифікація методичної роботи та наукових досліджень.

Серед нагальних проблем інформатизації освіти в навчальному процесі виокремлюють такі:

- формування інформаційної культури педагога;
- використання ІТН;
- формування в педагогів навичок організації системної роботи з комп'ютерною технікою в конкретній предметній галузі;
- розробка ІТН, їх психолого-педагогічних і психофізіологічних засад;
- підготовка педагогічних кадрів;
- удосконалення управління освітою;
- ресурсне забезпечення інформатизації освіти. [7].

У «Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні» знаходимо визначення, в якому дистанційну освіту визначено як форму навчання, рівноцінну з очною, заочною, вечірньою та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями ДН.

Г. Козлакова вважає, що «дистанційна освіта є методом здійснення освітнього процесу в умовах, коли викладач і студенти віддалені один від одного чи не можуть знаходитися в одному й тому ж місці» [3, с. 46].

В. Кухаренко трактує дистанційне навчання (ДН) як «організований засобами ІКТ з використанням дистанційного курсу навчальний процес, якому притаманні всі особливості звичайного (очного) навчального процесу» [5, с. 6].

Слід зазначити, що з організації ефективної взаємодії серед дистанційного навчання кожному члену віртуального колективу треба вміти:

- користуватися засобами ІКТ;
- спілкуватися у віртуальному середовищі;
- знаходити та обробляти інформацію;
- будувати ефективні взаємини у колективі, що передбачає за умов відсутності візуального контакту сформованості умінь:
- входити до колективу, представлятися та демонструвати найкращі свої якості, користуючись невербальними та вербальними засобами;

- демонструвати зацікавленість в інших членах колективу;
- швидко з'ясовувати стиль роботи інших членів команди та відповідно коригувати свій власний;
- залагоджувати виникаючі розбіжності та конфліктні ситуації;
- продуктивно брати участь у вирішенні проблем.

Таким чином, аналізуючи діяльність суб'єктів дистанційного навчання можна дійти висновку, що спільними проблемами педагогічної комунікації в умовах дистанційної освіти є:

- труднощі із встановленням міжособистісних контактів між учасниками процесу навчання в умовах відсутності візуального контакту;
- дотримання норм і правил телекомунікаційного етикету, що діє в Інтернет;
- труднощі, пов'язані з висловленням власних думок в умовах пролонгованого діалогу та обмеженості засобів його організації.

З метою забезпечення в закладах освіти дистанційного навчання, учасники найчастіше використовують такі онлайн-платформи як ZOOM, Microsoft Teams, Moodle, GoogleClassroom, Classtime, Padlet.com, ClassDojo та ін.

Консультування в Інтернеті носить переважно інтерактивний характер (але не виключає прямої взаємодії з педагогами) і може мати кілька варіантів проведення залежно від поставленої викладачем або студентом проблеми:

- індивідуальне консультування по переписці та в діалоговому режимі (чат або прямий контакт, якщо це необхідно);
- консультування в режимі групового обговорення проводиться із заявленої проблеми в будь-якій формі дистанційного навчання: телеконференція, чати для міні-груп, конференції в режимі реального часу;
- тренінгові форми групової роботи, адаптовані до умов взаємодії в Інтернеті (допомога у саморозкритті, самопрезентації, вироблення комунікативних навичок) та спираються на можливості сучасних комп'ютерних технологій.

Як основні форми, що використовуються в системі педагогічного супроводу доцільно використовувати як індивідуальні, так і групові форми роботи:

- індивідуальні та групові консультації, тренінги, дискусії у режимах on-line та off-line;
- майстер – класи;

- відкриті уроки в режимі реального часу;
- семінари, конференції та телеконференції з обміну досвідом тощо.

У центрі процесу дистанційної освіти є самостійна пізнавальна діяльність студента/учня. Формування та розвиток навчальної мотивації стає однією з найважливіших педагогічних завдань.

Самостійне набуття знань не носить пасивний характер, навпаки, студенти/учні з самого початку залучені до інтерактивної пізнавальної діяльності, яка не обмежується оволодінням знаннями, а неодмінно передбачає їх постійне використання.

Для цього ефективно використовуються інтерактивні форми: спільні проектні та дослідницькі роботи, скайп-бесіди з навчальних проблем.

Основні освітні завдання реалізуються за рахунок створення системи індивідуалізації навчання, починаючи з початкової ланки освіти. При цьому враховується індивідуальний темп освітньої діяльності студента/учня, різний спосіб сприйняття та освоєння навчального матеріалу, викладачем підбирається певний обсяг матеріалу, що вивчається.

Можливості електронного середовища багаті на побудову навчальної комунікації між викладачем та студентом. Дистанційний формат спілкування знімає рольові переваги та організовує спілкування «на рівних». Цей педагогічний феномен допомагає студентам не відчувати емоційних проблем у спілкуванні з викладачем, знімає страхи та сприяє відкритому діалогу та дискусії. Організація навчальної off-line та on-line комунікації є одним із найважливіших факторів інтеграції учня до навчального процесу.

Цікавою перевагою дистанційного off-line контакту перед навчальною взаємодією викладача та студента в освітньому закладі є те, що студент завжди має «паузу в часі» (умови асинхронної комунікації дають йому цю можливість). Робота в чаті допомагає вже адаптованому до дистанційного контакту студенту навчитися реагувати на репліку викладача, будувати висловлювання, тримати логіку думки. Інтерактивний характер дистанційного контакту дозволяє студенту вступати в емоційно комфортну та зручну на даний момент комунікацію з викладачем.

Проаналізувавши проблему педагогічної комунікації можна зробити висновок, що дистанційна освіта має позитивні та негативні сторони. Основною проблемою дистанційного навчання на

сьогоднішній день є відсутність безпосереднього контакту між суб'єктами процесу навчання: педагогом та студентом.

Переваги та перспективи дистанційного навчання полягають в зручності організації освітнього процесу; професійному та особистісному розвитку викладача; економії часу; можливості працювати незалежно від зовнішніх обставин.

Отже, педагогічна комунікація в умовах дистанційного навчання стимулює пізнавальну активність учасників освітньої діяльності (студентів/учнів), виховує самостійність, спонукає до самоосвіти.

Список використаних джерел

1. Гавлітіна, Т. Виховання компетентної особистості в Новій українській школі. Особистість на шляху до духовних цінностей: інноваційна практика, набутий досвід: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції [гол. ред. Черній А.Л.]. Рівне : РОІППО, 2021. 164с.

2. Дистанційне навчання: дидактика, методика, організація. Монографія / за науковою редакцією професора В.Г. Гетти. Чернігів, 2017. 291 с.

3. Козлакова Г. О. Форми і засоби запровадження різних моделей дистанційної освіти у вищій школі. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. Сер. Військово-спеціальні науки. Київ. 2003. Вип. 5. С. 45-48.

4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: https://vnmu.edu.ua/downloads/other/konc_rov_dystan_osv.pdf

5. Кухаренко, В.М. Тьютор дистанційного та змішаного навчання. Київ : Міленіум, 2019. 307с.

6. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Київ : Травень, 2020. 71 с.

7. Муковіз О.П. Основи дистанційного навчання у початковій освіті: навчально-методичний посібник. Умань : Візаві, 2018. 128 с.

8. Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації. 2020. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Metodychni-rekomendatsii-VERTYKAL.pdf>

9. Черкашина Т. Узагальнення наукових підходів до визначення сутності поняття “дистанційне навчання”. <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/28240/1>

Аліна ФЕДОРЕНКО,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 013 Початкова освіта
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
Валентина МОВЧАН,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової освіти Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ STEAM-ОСВІТИ

Модернізація системи освіти – один із провідних напрямів сьогодення, адже навчання має бути не лише результативним, а й цікавим, оскільки це підвищить ефективність засвоєння знань та набуття нових навичок. Кардинальні зміни в підходах і методах навчання відбулися порівняно недавно – з прийняттям концепції Нової української школи 27 жовтня 2016 року. Розвантаження освітніх програм та мотивація дітей молодшого шкільного віку – це пріоритетні завдання розв'язання яких є першочерговими для нової української школи.

Як зацікавити учнів? Урізноманітненням методів та способів подання навчального матеріалу. Це можна зробити багатьма варіантами, але інтеграція – має чільне місце в усуненні похибок традиційної освіти. У контексті освіти, інтеграція означає об'єднання різних аспектів навчання, таких як предмети, методи, підходи до навчання тощо, для створення більш цілісної та ефективної системи освіти. Наприклад, інтеграція в освіті може включати міжпредметну інтеграцію, де різні предмети об'єднуються в один урок для розвитку більш комплексного розуміння теми. Уперше ввів в ужиток термін «інтеграція» – Я.А. Коменський у своїй праці “Велика дидактика”, а К. Ушинський розробив низку уроків з об'єднанням письма та читання, нині це має назву «міжпредметна інтеграція» [1, с.148].

Міжпредметна інтеграція в початковій школі – це підхід до навчання, в якому різні предмети і зміст навчання об'єднуються в одну комплексну програму чи урок. Мета цього підходу полягає в тому, щоб

допомогти учням розуміти та застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях, розвивати критичне мислення та навички співпраці. Відсутність чіткого розділення між предметами сприяє зменшенню фрагментації навчання, дозволяючи учням бачити «ціле» вмісту навчання. Завдяки цьому підходу діти досліджують тему з різних «сторін» та в контексті декількох предметів.

Процес інтеграції різних освітніх галузей повинен мати продуману логіко-смыслову структуру елементів уроку, які взаємодіють між собою; формувати цілісну картину світу; створення якісно нові явища на основі об'єднання різнорідних частин [2, с.174].

Яскравим прикладом інтеграції можуть слугувати не лише програмові блок-уроки, а й елементи STEAM-освіти в розрізі вивчення навчального предмету. Чому ж STEAM можна вважати міждисциплінарним підходом? Зараз детально розглянемо це запитання.

По-перше, інтеграція має на меті створення нерозривно пов'язаної та уніфікованої інформаційної системи, що є принципом STEAM-освіти.

По-друге, STEAM-освіта – це поєднання міжпредметного та проєктного підходів. Адже саме проєктна діяльність створює умови для творчого розвитку та самореалізації учнів, формує їхні лінгвістичні, соціокультурні та епістемічні компетентності [3, с. 15].

По-третє, цей мультидисциплінарний підхід включає в себе п'ять освітніх компонентів: Science – наука, Technology – технології, Engineering – інженерія, Art – мистецтво, Math – математика. Здавалось би, як можливо успішно та ефективно поєднати вищевказані компоненти, аби досягти визначеної освітньої мети? Все не так і складно, варто додати дрібку творчості та новаторства. Елементи STEAM-освіти варто обирати, керуючись інтересами дітей та рівнем їх готовності до сприйняття етапів проєкту. Також такі заняття можна приурочити до свят, що більше зацікавить і змотивує учнів початкових класів.

Підтвердженням цьому пропонуємо розглянути наш авторський STEAM-проєкт до свята Хелловіна «Magic bat», який можна застосувати на уроках в учнів третього класу з метою удосконалити їх навички математичних розрахунків, співпраці, конструювання, декорування, критичного мислення, самоаналізу.

Етап 1: Дати відповіді на запитання:

1. Які символи Хелловіну ви можете викоремити? Перечисліть їх.
2. Що ви знаєте про кажанів?

3. Про які особливості життя цих тварин ви дізналися?

4. Чому кажанів ще називають «летючими мишами»? Чому вони асоціюються з вампірами?

Інформацію дозволяємо знаходити за допомогою енциклопедій, інтернет ресурсів. Усі відповіді учнів фіксуємо на ватмані.

Час обговорення: 5 хвилин

Етап 2: Розділення учнів на команди. Виготовлення кажанів технікою орігамі.

Необхідне для кожної групи: папір чорного, фіолетового, коричневого кольорів, ножиці та схема виконання виробу (рис.1).

Час виконання: 10 хвилин

Відповідь на запитання: Скількох кажанів ви можете виготовити з 1 аркушу паперу? А скільки з 10? Як ми можемо збільшити кількість виготовлення летючих мишей з 1 аркушу паперу?

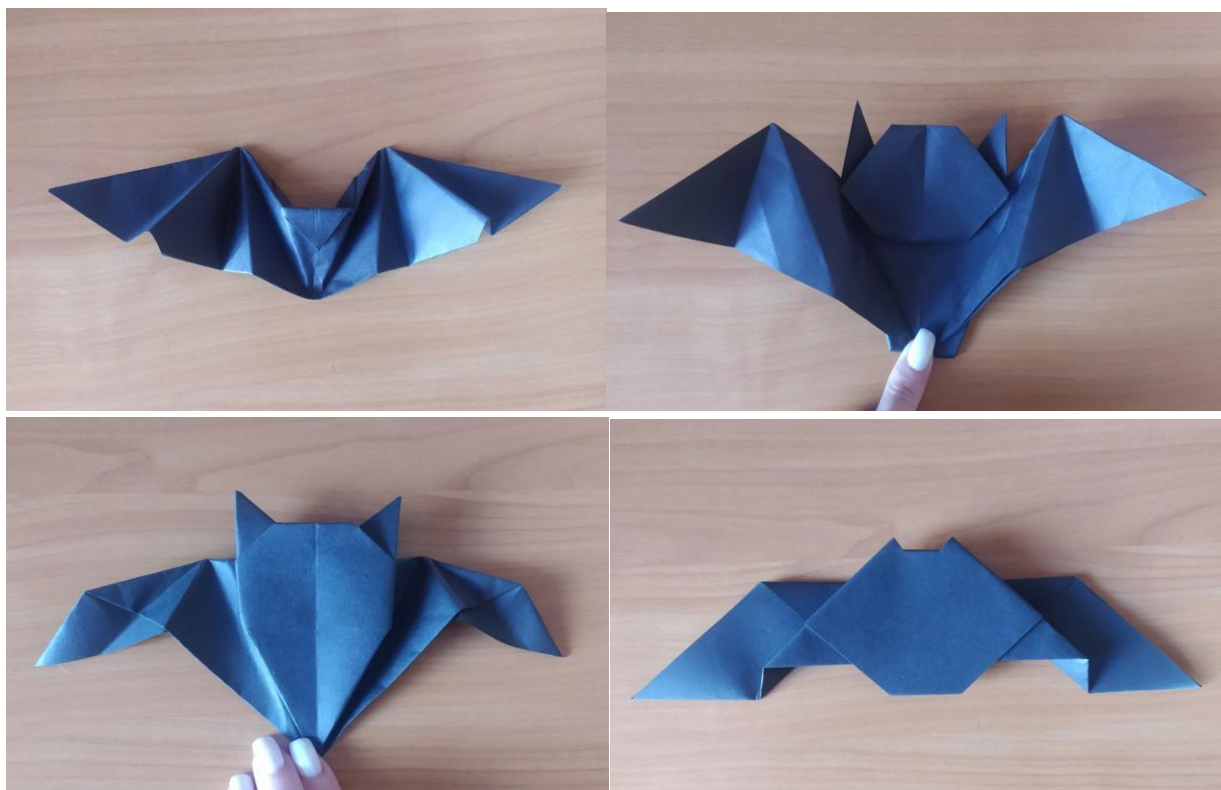

рис.1. Макети кажанів

Етап 3: Декорування розробки.

Пропонуємо школярам клей, двосторонній скотч, блискітки, гудзики, клейкі очі, кольоровий папір, фломастери.

Час: 12 хвилин

Етап 4: Проведення експерименту з польотом та фіксування результатів

Кожна команда має розділити обов'язки того, хто відповідає за запуск паперового кажана та того, хто вимірюватиме час та довжину польоту. Всі результати учні записують у відповідному бланку.

Час: 15 хвилин

Етап 5: Міркування

1.Порівняння результатів усіх команд.

2.Відповіді на запитання: Як ви гадаєте, що могло вплинути на результат?

Час: 10 хвилин

Етап 6: Підсумки

Обговорення вражень від проєкту та прикрашання виробами класної кімнати.

Отже, міжпредметна інтеграція в початковій школі може бути реалізована за допомогою засобів STEAM-освіти, що сприяє цілісному засвоєнню знань учнями та базується на інтерактивному підході до навчання. STEAM-освіта – це ефективне і цікаве навчання у процесі якого учні навчаються застосовувати засвоєні знання і навички в реальних життєвих ситуаціях, продукувати і на практиці перевіряти власні гіпотези, аналізувати ідеї і робити висновки.

Список використаних джерел

1. Адаменко А. М. STEAM-освіта як шлях інтеграції навчальних предметів: *Інноваційні практики наукової освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 8–11 грудня 2021 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С.15-20

2. Колеснікова С. М. Інтеграція як дидактичний засіб оновлення змісту освіти в початкових класах. *Педагогічний дискурс*. 2011. Вип. 9. С. 173-176.

3. Романова О. Інтеграція в початковій школі як могутні дидактичний засіб формування цілісної системи знань у свідомості молодших школярів: *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. С.147- 156

Валентина ШПАК,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри початкової освіти
Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького;
Ірина МОЙСІЄНКО,
викладач кафедри початкової освіти
Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЗМІНИ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Розглядаючи підготовку вчителя початкової школи до професійної діяльності, зауважимо, що вона відбувається в умовах зміни освітньої парадигми відповідно до Концепції «Нової української школи» і викликів воєнного стану. На відміну від збіглого століття, у якому ще відчувається помітний вплив прогресивних ідей німецької педагогіки, у новому тисячолітті набувають пріоритетного значення передові ідеї та досвід організації освітньої діяльності учнів молодшого шкільного віку ряду інших зарубіжних країн відповідно до напрямів, що схарактеризовані Л. М. Гріневич на серпневій конференції 2023 р. «Освіта єднає»: подолання освітніх втрат і розривів; оновлення змісту освіти; розвиток соціально-емоційних навичок і стійкості; розроблення навчально-методичного забезпечення нового змісту освіти і оцінювання навчальних досягнень учнів; перехід до 12-річної загальної середньої освіти; професійний розвиток учителів і керівників шкіл; відновлення шкіл: від будівлі до нової якості освітнього процесу; цифровізація освіти; моніторинг і оцінювання якості освіти [3]. Зупинимося на характеристиці означених напрямів більш докладно.

У *подоланні освітніх втрат і розривів* учителям початкової школи стане в нагоді досвід таких зарубіжних країн, як Швеція, Австрія, Іспанія Туреччина. Цінність шведського досвіду полягає в реалізації мапи сильних сторін і потреб учнів – індивідуального навчального плану, що спрямований на розвиток сильних сторін кожного учня при залученні до педагогічної взаємодії всіх учасників освітнього процесу. При цьому неформальні, дружні відносини між учителями, молодшими школярами та їхніми батьками помітно впливають на результативність освітньої

діяльності учнів. В освітніх закладах Австралії поширений своєрідний путівник для учасників освітнього процесу з роз'ясненням, як розвивати педагогіку партнерства і співпрацювати з батьками учнів. Освітня Іспанія особливу увагу приділяють навчальним програмам щодо підготовки до продуктивної взаємодії всіх учасників партнерської взаємодії. Досвід освітніх закладів Туреччини набуває особливої цінності в умовах воєнного стану для забезпечення захисту постраждалих, швидкого повернення до освіти, поліпшення рівного доступу всіх учасників освітнього процесу через відкриті платформи репетиторства, додаткові цифрові освітні ресурси, діагностичні тести, додаткові консультації, літні школи і табори, а також адаптацію шкільних програм.

Розвивати сильні сторони учнів учителям початкової школи допоможе дотримання таких принципів:

- **самооцінка учнів безпосередньо впливає на їхню успішність**, тому основне завдання вчителя – запевнити учня, що невдача у виконанні навчального завдання є тимчасовою і не позначається на його здібностях;

- важливе значення має **демонстрація того, де саме учні можуть використати отримані знання**, тому на етапі мотивації уроку слід пояснювати прикладний аспект застосування отриманих знань;

- вимога **навчати мислити глобально** змушує вчителів використовувати внутрішньо- і міжпредметні інтегративні зв'язки для створення в учнів цілісної картини світу;

- оскільки **закріпити знання допоможе практика**, слід активізувати участь учнів у виконанні індивідуальних і групових проєктів;

- підтриманню вчителем **зворотного зв'язку** сприяють індивідуальні коментарі результатів проведеної учнями роботи, своєчасно надана допомога;

- важливе значення у створенні ситуації успіху має **збіг очікувань учителя щодо успішності учнів з очікуваннями самих учнів та їхніх батьків**;

- цінною є вимога **ставити перед учнями завдання, які вони спроможні виконати за певний проміжок часу для отримання бажаного результату**, що також пов'язане зі створенням ситуації успіху в навчанні через індивідуальний підхід у виборі програмового матеріалу відповідно до навчальних можливостей учнів;

- **мікроклімат у колективі має важливе значення для підвищення успішності**, тому на вчителя покладається

відповідальність за створення у класі атмосфери взаємоповаги і взаємопідтримки;

– **ненасильницьке спілкування** залежить від здатності вчителя спостерігати за кожним учнем, уникаючи неправомірних суджень і оцінок, виявляти його почуття і потреби, висловлювати свої побажання;

– **нові методи оцінювання** дозволяють індивідуально підходити до оцінювання навчальних досягнень учнів, інформувати про його результати батьків, що створює відчуття рівності, позитивно впливає на результати навчання, мотивацію та загальний психічний стан молодших школярів [1].

Оновлення змісту початкової освіти ґрунтується на компетентнісному підході, інтенсифікації освітнього процесу відповідно до португальської та шведської моделей, змісту націєцентричних предметів (мови, літератури, історії, географії) за естонською моделлю, введення громадянської освіти. Слушною в цьому контексті є програма «Національна гордість», що охоплює віковий діапазон учнів від дошкільця до 12 класу школи, за індійською моделлю (Делі).

Заслуговує на особливу увагу програма Президента України «Здорова Україна» щодо організації уроку фізичної культури відповідно до 60 варіативних модулів (видів спорту), формувального оцінювання, організації учнівських ліг. Для її популяризації та поширення кращих практик започатковано проєкт «Школа JuniorS». На базі ЗЗСО Дніпропетровської, Львівської, Полтавської, Рівненської й Херсонської областей запроваджено «Модель здорової школи» зі створення безпечного, освітнього середовища, профілактики неінфекційних захворювань і зміцнення здоров'я учнівства, стартувала Національна програма психічного здоров'я та психосоціальної підтримки МОН України [2].

Забезпеченню конституційного права на освіту тих дітей, які перебувають на лікуванні в закладах охорони здоров'я, сприяє «Школа супергероїв». Нині в Україні функціонують 11 таких шкіл, а також 10 освітніх хабів – цифрових освітніх центрів, у яких внутрішньо переміщені особи отримують професійні навички і психологічне розвантаження, удосконалюють знання мов, історії, культури [2].

Розвиток соціально-емоційних навичок і стійкості стає можливим завдяки політики добробуту з досвіду Ірландії, цілісному погляду на людину в освітніх підходах Канади, нових навчальних програмах на зразок «Програма щастя» і «Підприємницьке мислення» Делі (Індія).

Навчально-методичне забезпечення нового змісту освіти і оцінювання навчальних досягнень учнів реалізується за допомогою навчально-дидактичних матеріалів для різних цільових груп (Швеція, Португалія, Ірландія, Канада). Цінною для нашої країни є розширена система оцінювання та учнівське портфоліо з досвіду Ірландії, завдяки наповненню якого можна відстежити прогрес у різних сферах розвитку кожного учня, оцінити здатність застосувати набуті знання на практиці. Став звичним для НУШ португальський досвід формувального оцінювання (від англ. *formative*), компонентами якого є вироблення учнями зрозумілих цілей на певний період навчання, підтримання конструктивного зворотного зв'язку, коригування вчителем освітнього процесу відповідно до результатів і навчальних досягнень.

Розпочато **перехід до 12-річної освіти** на прикладі досвіду Естонії та Фінляндії, а **професійний розвиток учителів і керівників шкіл** здійснюється з урахуванням змін освітніх програм підготовки вчителів у ЗВО Естонії, переходу від ізоляціоністської культури до культури співпраці вчителів-предметників Ірландії, роботі з керівниками шкіл щодо провідних змін Швеції, а також програми розвитку кластерного лідерства Делі (Індія).

В основу **відновлення шкіл від будівлі до нової якості освітнього процесу** покладено досвід Японії зі створення школи Тохоку (дитино-центрований проєкт з інтенсивними воркшопами, залученням широких кіл громадськості, наданням учням життєво важливих актуальних навичок, зв'язку навчання з зовнішнім світом) та «Зелені розумні школи» Південної Кореї з формування компетентностей для життя у змінному світі, поєднанні цифрової та екологічної освіти, створення портативних класів на час відбудови шкіл.

Напрямом **цифровізації освіти** опікується віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій М. А. Федоров, за підтримки якого в Україні функціонують понад 70 цифрових освітніх центрів як альтернативний простір із надання доступу до дистанційного навчання, психологічної підтримки, індивідуального використання девайсів для виконання домашнього завдання, тьюторингу, підготовки до екзаменів, соціалізації дітей у найбільш постраждалих регіонах. Є доступною державна платформа з дистанційного і змішаного навчання та методичної підтримки вчителів «Всеукраїнська школа онлайн». Відбувається подальший розвиток популярних електронних освітніх платформ HUMAN, Prosvita, Google Classroom, MOODLE, Нові знання, Єдина школа, Мій Клас, Mozaweb, GoogleDoc, Paint, Conceptboard,

Liveworksheets, LearningApps, Nearpod, Kahoot, Classtime, Padlet, Easy test maker. Забезпечено безкоштовний доступ до курсів Coursera, Udemу, EdX, е-підручників, е-бібліотеки за підтримки партнерів і донорів, продовжено дію ліцензій Zoom Meetings for Education із розширеним доступом Large Meeting.

Для реалізації *моніторингу і оцінювання якості освіти* ДСЯО України визначено принципи формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти через залучення всіх працівників для досягнення цілей, зорієнтованість на поліпшення показників освітнього процесу, дитиноцентризм, постійне вдосконалення, гнучкість і адаптивність. Запроваджено процедуру сертифікації педагогічних працівників і оновлено механізм їхньої атестації.

Список використаних джерел:

1. 10 принципів, які допоможуть розвинути в дитині сильні сторони. URL: <http://surl.li/cllgv> (дата звернення 14.10.2023 р.)
2. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта в умовах воєнного стану : виклики, розвиток, повоєнні перспективи». URL: <http://surl.li/lgtkz> (дата звернення 15.10.2023 р.)
3. Серпнева конференція 2023 «Україна єднає». URL: <https://serpneva.com/> (дата звернення 14.10.2023 р.)

Наукове видання

Редакційна колегія:

Бахмат Н.В. доктор педагогічних наук, професор;

Гудима Н.В. кандидат філологічних наук, доцент;

Ковальчук О.В. кандидат педагогічних наук

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 8

Підписано до друку __.11.2023 р. Формат 60х84/16
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний
Ум.друк. арк. _____. Тираж _____. Зам. _____

Видавець Ковальчук О.В.
32315, Хмельницька обл., м. Кам'янець-Подільський,
вул. Васильєва, 13, корп. А, 37.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7057 від 25.05.2020 р.